

בס"ד, עלון מספר 19 < גליון זכרון לרגל כלות השנה > אדר תשפ"ג

פנינים וניצוצי אור המתחדשים ובאים מפיו ומשולחנו של
רשכבה"ג מרן שר התורה רבינו חיים קניבסקי זצוק"ל

הנהו גיסי דרבנן

**שיחות ולימודי דעת עם מרן הגאונים
שליט"א, גיסיו של הרב זצוק"ל
עובדות והנהגות חדשות מימי צעירותו**

שיחה במעונו של מרן
הגר"י זילברשטיין שליט"א

שיחה במעונו של
הגר"א ברלין שליט"א

שיחה במעונו של
הגר"מ אלישיב שליט"א

שיחה במעונו של
הגר"ב אלישיב שליט"א

עמודים 4-13

שיח הדעת

**שיחה מיחדת עם רבני ועורכי
'דעת נוטה'**

עמודים 14-22

שיח שרפי קודש

סקירה מרתקת על חלופות המכתבים
של הרב זצוק"ל עם מרן הגאון רבי דב
לנדו שליט"א

סקירה מרתקת על חלופות המכתבים
של הרב זצוק"ל עם מרן הגאון רבי
אביגדור נבנצל שליט"א

עמודים 24-26

חתני דבי נשיאה

**שיחות ולימודי דעת עם
חתני הגדולים של הרב זצוק"ל**

עובדות והנהגות מתוך הבית הגדול

עמודים 28-32

שיחת התלמידים

שביבים, פנינים ועובדות, שנכתבו
לעלון 'שיח אמונה' על ידי תלמידו
והחברותא של הרב זצוק"ל, הרה"ג
רבי יעקב משה איזקוב שליט"א

שביבים, פנינים ועובדות, שנכתבו
לעלון 'שיח אמונה' על ידי תלמידו
ורופאו של הרב זצוק"ל, הרב ד"ר
משולם הרט שליט"א

עמודים 32-35

שיחת חולין 38-39

מפתחות 39

מה נהדר 40

צילום: שוקי לרר

שנה להעלות הענן ט"ו אדר תשפ"ב – תשפ"ג

'אבא, מעולם לא ויתרת על שום דבר'

שושן פורים דאשתקד, ספר תורה מוטל על הארץ, בתפוצות ישראל הזעקות פורצות השמימה, אבל הגזירה כבר נחתמה, ונצחו אראלים את המצוקים...

השמועה היכתה גלים עם כניסת השבת בכל רחבי העולם - נפשו של הרב זצוק"ל עלתה בסערה לשמי מעלה... בפניא דמעלי שבתא, עם דמדומי חמה דשושן פורים, מאורה ושמחה הפך לאבל מחולנו, והושברנו, כי שר וגדול נפל בישראל...

גופו הקדוש של הרב זצוק"ל הוכנס בפעם האחרונה אל 'חדר הספרים', תל התלפיות חדר שכולו תורה, סמוך לקירות העמוסות בספרים, לצילם של הכתלים שספגו עשרות שנות תורה בכמות ובאיכות, מולם של הקירות שיכולים להעיד על נתינה של חסד במשך שנים, והקשבה למצוקותיהם של ישראל, 'קירות ביתו של אדם מעידים אליו'.

באותם דקות של כאב, בעוד בני הבית ועשרות הנכדים והנינים עומדים המומים ודמעתם על לחיים, עמד בנו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי יצחק שאול שליט"א, שלמותר לספר על הקשר העמוק ששרר בין האבא הגדול לבנו חביבו, עמד ואמר כמין ימא לטינגא:

'אבא, מעולם לא ויתרת על שום דבר'.

משפט אחד של הספד, בקוצר אמרים שטמונים בהם חיים שלמים.

כי לפני שמדברים על גדולתו של הרב שאין לנו בה השגה כלל, לפני שמתחילים להספיד מעט מן המעט שכל אחד הכיר, ראשית כל, יש כאן משפט המקפל את בו את הכל: 'אבא, מעולם לא ויתרת על שום דבר', אבא עכשיו מסיים את המסע, את מסע חייו, ועד לרגע האחרון ממש - מעולם לא ויתר.

מאז היותו נער, שקד באהלה של תורה ללא לאות, קיבל על עצמו את 'החובות' בלא שום ויתור, וכל חייו המשיכו להיות ללא ויתור כלל. גם כשמורו ורבו מרן החזון איש זיע"א הסתלק מהדור, גם בעת פטירתו של אביו מרן בעל הקהילות יעקב זיע"א, גם כאשר עול הציבור נפל על גביו בשאלות משאלות שונות בכל תחומי החיים, גם בזמני מכאוב ויסורים, גם כשעבר אירוע מוחי, גם כשהרבנית ע"ה נפטרה, גם כשבתו הרבנית חנה ע"ה נסתלקה, תמיד הכלל נשאר איתן: - 'אבא, לעולם לא ויתר'.

בעמדנו בשלהי שנת האבל, דומה כי מלבד גופי תורה, ורוב המעלות התרומיות שאין אנו אזוכי הקיר יכולים לעמוד עליהם, יש במשפט ממצה זה, הגדרה מהותית לסוד חייו של הרב זצוק"ל: לא לוותר, לא להרפות, לא להתייאש, בשום פרט מעבודת החיים.

הרב זצוק"ל היה רגיל לומר, 'צריך להיות קשה', והיה מוסיף: 'כמה שיותר קשה, אח"כ מצליחים יותר טוב! ומקבלים יותר שכר'.

גליון זה של עלון 'שיח אמונה' עם כלות השנה, מופיע במתכונת 'גליון זכרון', ולא מופיעים בו המדורים הקבועים שהופיעו בכל ח"י הגליונות שקדמו לו, תחת זאת נקבצו בין בתרי, אסופת מאמרי זכרון שנשמעו מכלי ראשון, ממרנן 'הנהו גיסי דרבנן', מחתניו 'חתניה דבי נשיאה', מתלמידיו ומקורביו, ובצירוף סקירה רחבה על מפעל 'המכתבים' עליו שקד הרב זצוק"ל והקדיש עבורו זמן יקר במשך כל השנים, ובתוכו נכללו מאמרים מיוחדים על חלופות המכתבים של הרב זצוק"ל עם יבדלחט"א רעיו וידידיו גדולי התורה שליט"א.

נעתיר בתפילה לשוכן ערבות, שתעמוד לימינו זכות הרב זצוק"ל, שיהא רעוא שישוטטו רבים ותרבה הדעת, תורתו מגן לנו ימליץ טוב בעדנו.

המערכת

החתמה האחרונה של הרב זצוק"ל

שהצטרף למכתבו של מרן רה"י הגר"ג אדלשטיין שליט"א

ניתן להשיג את הלוח השנתי

ובו סדר הלימוד של הלכות שבת

במסגרת התכנית החדשה של 'שיח התורה'

החל מיום היארצייט בבית הרב זצוק"ל רחוב רשב"ם 23

ניתן לשלוח שמות לתפילה

בציון מרן זצוק"ל

(ללא תשלום)

למכון 'שיח אמונה' בפקס 03-5479183

או בדוא"ל seshemot@gmail.com

תודה מיוחדת

לבני משפחת גרליץ, הרב ישראל, והרב ברוך דב, והרב אברהם יעקב שליט"א בני הגרמ"ש שליט"א ממקורבי רבינו זיע"א. על עזרתם הרבה בשיחות במדור הנהו גיסי דרבנן

התמונות בגליון באדיבות הספר 'אלא', ארכיון 'שיח אמונה', וארכיון שוקי לרר ודוד זר

עם כלות שנת האבל להסתלקותו של

רבינו מרנא ה"ד דרך אמונה" זיע"א

תתקיים עלייה לציונו ומעמדי תפילה
לישועתן של ישראל בבית החיים 'זכרון מאיד'
בליל וביום רביעי ט"ו אדר, ובליל וביום חמישי ט"ז אדר
לדגל ימי הפורים

מעמד זהתפילה המרכזי

יתקיים ביום חמישי | בראשות גדולי התורה
בשעה 13:30 | ובני המשפחה שליט"א

סדרי העלייה לציון

- « החל מיום שלישי לפנות ערב, יוסדרו בבית העלמין דרכי גישה נוחים.
- « אוהל הכיבוד למגיעים מכיוון קרית ויזניץ: לנשים מצד ימין, לגברים מצד שמאל.
- « כניסת גברים לבית העלמין מצד שמאל, כניסת נשים מצד ימין
- « הציבור מתבקש לשמור על גדרי הצניעות, להישמע להוראות הסדרנים ולהקפיד על דרכי הגישה הנפרדות
- « ביום חמישי, יתגבר משרד התחבורה את קווי התחבורה בקווים הפנימיים בבני ברק, ובקווים הבינעירוניים מירושלים, בית שמש, מודיעין עילית, ביתר עילית ואלעד, הלוח ושוב.
- « אין כניסת רכבים פרטיים לשטחי בית העלמין
- « הדלקת נרות תתאפשר רק במקומות המסומנים
- « ניתן לשלוח שמות לתפילה בציון מרן זצוק"ל (ללא תשלום), למכון 'שיח אמונה'

בפקס 03-5479183, או בדוא"ל seshemot@gmail.com

תודתו מגן לנו, ימליץ טוב בעדיין

שיחה במעונו של מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א

לקראת כלות השנה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, התקבל מכון 'שיח אמונה' במעונו של גיסו והחברותא של הרב זצוק"ל, ושמע דברי מספד וזכרון, שבימים ולימודי דעת

לקראת מלאות י"ב חודש, פנינו לגיסו אהובו של הרב זצוק"ל, מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א, רבה של שכונת 'רמת אלחנן', וחבר מועצת גדולי התורה, שכידוע זכה ללמוד בחברותא עשרות בשנים מדי יום שישי. זכינו לשעה של קורת רוח מליאת טעם זקנים, כשבשיחה משתתף גם נכדו ותלמידו הרה"ג רבי חיים מלין שליט"א, אשר גם סייע בסידור ועריכת הדברים לתועלת הרבים.

כשמרן זצ"ל בא לראות את מרן שליט"א כשהציעו את הצעת השידוך

פתחנו בשאלה הראשונה: מתי היה הפעם הראשונה שמרן שליט"א פגש את גיסו הגר"ח זצ"ל, שמענו שזה היה עוד לפני נישואי מרן שליט"א, שהשווער מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שלח את חתנו רבי חיים זצ"ל לשיבת סלבודקא לראות את הרב בתור בחור, האם הדבר נכון?

[הוספנו מה ששמענו מפי חתדב"ג הגאון רבי אליעזר רוט שליט"א, שסדר הדברים היה כך, שכשהגיע ההצעה של מרן שליט"א עבור הרבנית עליזה שושנה ע"ה, שלח מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל מכתב לחתנו מרן שר התורה זללה"ה וביקשו שילך לשיבת סלבודקא לדבר עמו בלימוד. מיד בהגיע המכתב לבית הגר"ח, קם מיד והלך לשיבתו, ובטרם דיבר עמו בלימוד, עמד מאחוריו וראה איך יושב ולומד בניגון שובה לב, לאחר מכן דיבר עמו בדברי תורה, כדלהלן. וכשסיפר אחר כך למרן הגר"ש"א, מיד כששמע הגר"ש"א שישב ולמד בניגון מיוחד, אמר "הוא משלנו"...

מרן שליט"א מחיך, ומשיב לנו בענוות חן: "הדבר נכון, זכיתי שרבנו חיים זצ"ל הגיע לשיבת סלבודקא והוא ביקש שאומר לו דבר תורה, למדתי אז ב"ק דף ק"ז עם התוס' ד"ה עירוב פרשיות כתוב כאן, אמרתי לו שאפשר ליישב את שיטת רש"י

מקושיות רבנו התוס', והדברים הוטבו בעיניו, כך הבנתי, מאחר ואח"כ נקראתי לבא אל המלך מו"ח הגר"ש אלישיב זצ"ל".

זכרונות כשמרן שליט"א וגיסו זצ"ל היו אברכים צעירים

המשכנו ושאלנו: האם יש למרן שליט"א זכרונות מגיסו הרב זצוק"ל, לאחר החתונה, כשרבינו היה אז אברך צעיר, האם מרן שליט"א היה נפגש עם

הגר"י זילברשטיין שליט"א עם הרב זצוק"ל דקות לפני הלויית הרבנית ע"ה

מרן הגר"ח קניבסקי, לצדו של המרא דאתרא, בבדיקת תנאי העירוב ברמת אלחנן

רבינו אצל השווער הרב אלישיב, כגון בסעודות שבת וכדומה, האם היה משא ומתן בדברי תורה בין הרב ורבינו יחד עם השווער?

מרן שליט"א משיב ועונה: "מו"ח אמר לי שלרבי חיים יש בהירות גדולה בתורה, סברותיו בהירות

מאד ומאירים, בנוסף לידיעתו המופלגת בתורה. גיבדל לחיים, ישבנו יחד, והאזנתי בשקיקה גדולה לראות שני גדולי תורה כשהתורה פרוסה לפניו, כשהייתי רואה את הדיבורים בשעת המפגשים המשפחתיים, אמרתי בלבי הקב"ה שולח את פמליא דיליה לשמוע את הדברי תורה נפלאים. הם דיברו וכבשו שם את כל הש"ס..."

עברנו לשאלה הבאה: האם מאז שמרן שליט"א הרב הכיר את גיסו הרב זצוק"ל בעודו אברך צעיר, כבר הכירו בו את הבקיאיות בכל התורה והגאונות המופלאה, או שרק בגיל יותר מאוחר ידעו מזה והכירו בזה?

מרן שליט"א משיב בפשיטות: "כשיצא הספר שלו הראשון לאור עולם, ספר קרית מלך, ובו כתב מקורות לרמב"ם שהפוסקים לא כתבוהו, העולם היה בהתפעלות גדולה, גם מהבקיאיות וגם מהגאונות. וזה הרי היה בגיל צעיר מאד, הוא הוציא את זה לאור את המהדורה הראשונה בשנת תשי"ח, כשהיה לפי החשבון רק בן שלושים שנה!

מרן שליט"א מציין בפנינו את השבחים המופלגים שכותב אביו מרנא ה'קהילות יעקב' זיע"א בראש הספר 'קרית מלך', בזה"ל: "ונתבקשתי לערוך איזו מילין בראש ספרו הנפלא ואולם לא בתור שר המסכים באתי הלום כי לא נסיתי בכאלה, וגם מה בצע בזה הלא ערבך ערבא צריך. אכן לא אוכל להמנע מלהודיע את אשר ידעתי כי פעמים הרבה הציע בני הרה"ג שליט"א מקורות אמתיים ונפלאים לפסקי הרמב"ם ז"ל במקומות אשר רבותינו נו"כ הניחו חלק, ומשמיא קא זכו לי לגלות מקור מקומו טהור נובע ושופע ממעיינות התלמודים בבלי וירושלמי תוספתא ומכילתא וכו' וישמח לבי גם אני. המקום ב"ה יהא בעזרו לשקוד על התורה"ק מתוך הרחבה ויקויים בנו לא ימושו מפיק ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, עכ"ד."

כיצד התחילה החברותא המפורסמת

ידוע ומפורסם בכל עולם התורה החברותא הוותיקה של מרן שליט"א למעלה משישים שנה עם גיסו הרב זצוק"ל מדי יום שישי, איך התחילה החברותא הזו, ומה היה מטרתה.

מרן שליט"א: "מאד השתוקקתי ללמוד עם גיס, אך בימות החול לא הסתדר לי, והזמן היחיד שהיה

למחוק יו"ד אחת, כך עשרות פעמים. וכשנשאל הרי אפשר לציין פעם אחת, ובהוראת מחשב אחת מתקנים הכל, השיב הרב זצוק"ל "גם אם הייתי יודע שבהוראת מחשב ניתן לעשות כך, מ"מ לא הייתי עושה כך, משום שבכל פעם שהמילה "קנייבסקי" בשני יוד"ם הזדקרה לנגד עיני, זה צרם לי, כיון שאין זו אמת, כי המילה צריכה להיכתב עם יו"ד אחת, ואין אפשר לעבור על מילה שאינה אמת ולא להגיה!?"...

מֶרֶן שליט"א ממשיך ומספר: "גם כל השאלות שלמדנו כל השבוע הייתי מביא לו, והוא היה משיב לי באהבה רבה. איך ראיתי שהוא השיב לי באהבה רבה? אני יאמר לכם: כשעוד הייתי חתן בין האירוסין לחתונה, הוא הביא אותי לפני אבא שלו, מרנא הסטייפלר זצ"ל, הוא אמר לי: "יצחק, אבא שלי רוצה לראות אותך". התמלאתי פחד, אבל באתי. איזה אהבה ונאמנות של גיס, מה אתה מגדל אותי כל כך?... באתי לסטייפלר ביום טוב של פסח, והוא אמר לי שאני יגיד לו דבר תורה, ואמרתי לו משהו במסכת פסחים, והוא שמע ותיקן משהו, וזה מאד תרם לי, וחרט בי חרטה גדולה. והסטייפלר לא עשה זאת למעני, אלא לכבוד השוער הרב אלישיב, זה נאמנות למחותן שלו, בא נראה את החתן שלו [וגם לכבוד כלתו הרבנית בת שבע ע"ה, שרצה לשמח אותה שרוצה לראות את החתן שקיבלה אחותה]. וזה מאד הרשים אותי הדבר הזה".

אשת חבר הרבנית הצדקנית מרת בת שבע ע"ה

מה יכול מֶרֶן שליט"א לומר לנו על הרבנית הצדקנית מרת בת שבע קניבסקי ע"ה, ומה היה הקירבה והקשר בין שני האחיות, הרבנית עליזה שושנה זילברשטיין ע"ה, והרבנית בת שבע ע"ה? מֶרֶן שליט"א: "הקירבה לא היתה רגילה, הרבה מעבר לכך. כשהגענו לגור בבני ברק אחרי החתונה, הרבנית בת שבע ע"ה חשה צורך לסייע לאחותה הצעירה להתאקלם בעיר, ולשמש לה כעין 'אמא', ולמשל אחרי הלידות, היא הייתה שולחת לנו הביתה מאכלים מזינים ובריאים, בכזה אהבה וחבה..."

"אני ורעייתי ע"ה היינו מאורסים במשך שנה שלימה, ובכל התקופה ההיא רעייתי עבדה כמורה בחולון, והיה קשה לנסוע מירושלים לחולון כל יום, לכן ישנה רעייתי כל אותה שנה אצל אחותה בת שבע וגסי ר' חיים זצ"ל בבני ברק, כשהם עוד גרו ברחוב אור החיים בדירה שהייתה שייכת לרבי וולף רוזנגרטן משוויץ, הם אירחו אותה בכזה שמחה ומאור פנים, ובאותה תקופה הייתי נפגש הרבה עם גסי ר' חיים זצ"ל, ותמיד שוחחנו בדברי תורה.

"בת שבע היא היתה אשה לא רגילה בכלל, רעייתי ע"ה סיפרה לי שכשהיו צריכים ללכת להביא לחם בשעת ההפגזות, וכולם התנדבו ורצו ללכת להביא ואמרו שיעשו תורנות, אבל הרב אלישיב לא הסכים, הוא ראה שהיא אומרת אבא אני הולכת, אז הוא הסכים ואמר "כן, היא תלך", הוא אמר שהיא

שליט"א יבדלחט"א זכה לחבר עשרות ספרים, החל מספרי הרב בעצמו כמו סדרת 'חשוקי חמד' על כל הש"ס (קרוב ל-40 כרכים), וסדרת 'שיעורי תורה לרופאים' (9 כרכים), וכן סדרת הספרים 'הו"ל תלמידיו כמו הרב משה מיכאל צורן שהו"ל את

ספרי טובך יביעו, עלינו לשבח, ברכי נפשי, והרב ארז חזני שהו"ל את ספרי ופריו מתוק, והערב נא, אחת שאלתי ועוד. האם הייתם מביאים אחד לשני את הספרים לפני ההוצאה לאור?

מֶרֶן שליט"א: "פשיטא, אני הבאתי את כל מה שרק היה לי, וגם כל השאלות שהיו לי כל השבוע שאלתי אותו. אבל רבי חיים בודאי לא הביא לי, הוא לא צריך להביא לי, הוא היה נראה כמו טיפש אם היה מביא לי..."

מֶרֶן שליט"א מציין את המעשה הידוע שבעת שעבר הרב זצוק"ל על הספר 'טובך יביעו' טרם צאתו לאור, ומֶרֶן שליט"א מסר להרב זצוק"ל את כל הגליונות בו מובאים דברים בשמו, וכתב על גליון הדף בזה הלשון: "למורי ורבי שליט"א! כשלא יום ולא לילה, יעשה עמדי חסד ויתקן", וחתם "תלמידו-גיסו, יצחק בן רחל זילברשטיין". ואכן הרב זצוק"ל עבר על הכל, ודבר פלא היה, שבכל מקום שהיה מוזכר את שם משפחתו של רבינו "קניבסקי" עם שני יוד"ם, הוא ותיקן וסימן

לי היה ביום שישי אחר הצהריים, אבל הייתי צריך לעזור באותו זמן בבית בהכנות לשבת קודש. בתי לאה קוק שתח"ל היתה ילדה קטנה ואמרה לי, אבא אני יעזור לאמא ואסדר את הבית על הצד הטוב ביותר, ואתה לך ללמוד עם גיסך כאשר בלבבך, גסי הסכים, ואת כל ספיקותיי והשאלות שהגיעו לפני במשך השבוע פתר לי ר' חיים בחן ובחסד".

"וכמדומני", מוסיף מֶרֶן שליט"א, "שבתי שתחיה קיבלה שכר ותשלום מהש"ת עבור זה, על שמסרה את עצמה לעזור בבית, ובזכותה יכולתי ללכת ללמוד עם גסי זצ"ל".

מֶרֶן שליט"א מוסיף: "בתחילה למדתי עם גסי בשעות אחר הצהריים עד חצי שעה קודם כניסת השבת, אך בשנים האחרונות החברותא היתה בשעות הבוקר, עד תפילת מנחה. ותמיד הרבנית בת שבע ע"ה הייתה טורחת מאד להגיע את הלימוד, שיהיה כמה שיותר רגוע ובלי הפרעות, וכל זאת בשעות הלחוצות ביותר של יום שישי. ואת כל ההכנות לשבת היא עשתה בעצמה, והייתה אומרת "ההכנות שלו לשבת, מסתכמות בכך שהוא לומד תורה לכבוד שבת..."

נתחלפו המכתבים, והראשון קיבל מכתבו של השני

מֶרֶן שליט"א מוסיף לספר: היה לי פעם ויכוח עם גסי זצ"ל וסיפור מעניין בציודו, היה אחד שחזר בתשובה ואשתו עדיין לא חזרה בתשובה, ואמר שמאד קשה לו לחיות עמה יחד, וגסי סבר שבמקרה כזה עליו להתגרש, אך אני אמרתי שצריך סבלנות ולא כדאי להתגרש, ובעז"ה לאט לאט אשתו גם תשוב בתשובה. אך גסי בתחילה לא קיבל את דבריי.

"והנה גסי קיבל יום אחד כמה מכתבים, ביניהם היה מכתב שהשואל שאלה את השאלה הנ"ל בדיוק, ומכתב נוסף בו שאל השואל מה המקור לדברי החזקוני (שמות כא, א) שעבד עברי שמסרו לו שפחה כנענית מ"מ צריך להיות עם אשתו הראשונה ג"כ. וגסי כתב תשובה לשואל השני וציין לו לדברי המכילתא דרשב"י (עמ' 162) שכתוב שם "ויצאה אשתו עמו, אל תפרישונו מאשתו". ולשואל הראשון כתב "תתגרש".

"אך הנה אירע דבר פלא, כששלחו את שני המכתבי תשובות בדואר, אירע טעות, ונתחלפו המכתבים, והשואל הראשון ששאל אם להתגרש קיבל את המכתב (שהיה ממוען לשואל השני ששאל על דברי החזקוני) שנכתב בו דברי המכילתא דרשב"י "ויצאה אשתו עמו, אל תפרישונו מאשתו". השואל לא הבין מה כוונת גסי ושבו חזר ושאל מה כוונתו, ואז הבין גסי שהתחלפו המכתבים, שהראשון קיבל בטעות את תשובת הראשון, ואמר לי גסי "משמים הראו לי שהלכה כמותך, שלא ראוי להתגרש, ולכן הגיעו לו המילים אל תפרישונו מאשתו..."

האם הרב זצוק"ל ומֶרֶן שליט"א היו נותנים זל"ז את ספריהם בטרם צאתם לאור?

כידוע הרב זצוק"ל חיבר עשרות ספרים, וגם מֶרֶן

”פעם אחת הרגשתי שהוא מרגיש ממש כמו אח אצלי, מתי זה היה? היה בחול המועד איזה שמחה, והיה לו קשה הדרך חזור מהאולם שם התקיימה השמחה עד לביתו, אז הוא בא אצלי ואמר שהוא רוצה לנוח אצלי בבית קצת זמן, הוא עשה הפסקה בדרך ובא לפה לנוח. אמרתי אז לרעייתי ע”ה תראי, פה כבר קיבלנו משהו... אם רבי חיים נח פה - כבר קיבלנו משהו... זה אומר שהוא מרגיש פה היימיש, הוא מרגיש נח, זה מתנה גדולה בשבילנו...”

כח הפסק של הרב זצוק"ל

ביקשו לשאול, כידוע הרב צצוק"ל היה עונה בכל חלקי התורה, וגם בשאלות קשות של פיקוח נפש ממש היו רבים שואלים אותו, וגם מרן שליט"א בראשם. וידוע שהרב צצוק"ל בענוותנותו היה אומר שלא יסמכו עליו הלכה למעשה. אבל למעשה ודאי שאנשים סמכו וסומכים על התשובות שלו. ושאלו, הרי ידוע שבהלכה אי אפשר להיות פוסק ומורה הוראה בלי שעושים "שימוש חכמים", שיושבים לפני מורה הוראה ותיק, ולומדים ממנו את דרכי ההוראה הלכה למעשה. אם כן ודאי שהרב צצוק"ל היה גאון אדיר בתורה, בכל התורה כולה, אבל לא שמענו שעשה שימוש וקיבל סמיכה, מה התשובה לשאלה זו.

מרן שליט"א מגחך על השאלה ועונה בחיך ובתמיחה: "עוד לא שמעתי כזה שימוש חכמים, שנמצאים אצל אבא כזה, ואצל חזון איש כזה... עוד לא ראיתי כזה שימוש חכמים, כל השימושים זה כאין וכאפס... להיות בן של הסטייפלר, ולהיות כל כך אהוב אצל החזו"א. באמת גם לי הוא אמר פעם לא לסמוך עליו כי חסר לו שימוש חכמים, וצחקתי על זה, בוודאי שסמכתי על כל תשובה שלו, ואני מודה ומתוודה שאף פעם לא שמעתי לו... לא התחשבתי בזה כלל".

מרן שליט"א מוסיף ואומר: "ידוע שהוא היה כל

שליט"א הציג השאלה לגיסו בעל פה, וכך גם היתה התשובה.

רצינו לשאול האם היה למרן שליט"א גם שאלות ותרשומות מפי הכתב, האם היו התכתבויות עם הרב זצוק"ל במכתבים?

מרן שליט^א: "בוודאי, כמה פעמים היו מכתבים בינינו. ולדוגמא אני נזכר עכשיו דבר אחד, שכשמסרתי שיעורים בלוצרן בשווייץ, והיו ימים חמים, ובאותה תקופה לא היו מזגנים כלל, ולכן כשהיה חם הלכו להינפש ב"זיי" (על שפת הנהר), שם היה אויר קריר וטוב. הלכתי עם הגבאים ובאנו לשפת הנהר, אך לא מצאנו אפילו מקום אחד לשבת. כל הספסלים היו תפוסים, ולא היה ברירה

עם זכויות, וזה היה כשעוד היתה בחורה! אבל ביקש שתאמר לו בדיק מתי יוצאת ומתי חוזרת, שהרי לא פסק פיו מללמוד, וכנראה באותו זמן הגביר את הלימוד שלו, ורק כך התיישבה דעתו. ורעייתי אמרה לי כמה פעמים שאבא מאד סמך עליה יותר מאדם אחר. ורעייתי ידעה שאחותה בת שבע במדרגה יותר גדולה מכולם.

"זכורני, שפעם אחת ליוויתי את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בדרכו לבקר את גיסתי הרבנית בת שבע ע"ה לאחר לידה, כשנכנס מו"ח לחדר, ובת שבע ראתה אותו, קראה לעומתו 'בעבורי אתה מבטל תורה?', השיב לה מו"ח 'אכן, את שווה ביטול תורה!'. וגם חמותי הרבנית הצדקנית מרת

[illegible][illegible]

חלופת המכתבים בענין העירוב בחולון

שינא חייה ע"ה התבטאה פעם 'הלא בתי בת שבע היא כלילת המעלות'.

”ולכן נהגתי להקפיד בכל פעם ופעם כשהרבנית ע”ה נכנסה לחדר, גם אם זה היה ממש תוך כדי הלימוד עם גיסי ר’ חיים זצ”ל, נהגתי לקום בפניה מלוא קומתו, גם מצד הדין שצריכים לקום לאשת חבר (עיין שבועות דף ל”ב), וגם מפני מעלתה הגדולה והנדירה. וגם הקפדתי תמיד כשיצאתי מהבית, לאחר החברותא, לקבל את ברכתה”.

השאלות ותשובות בין מרן שליט"א להרב זצוק"ל

כידוע מרן שליט"א בספריו משלב ומביא מאות תשובות ופסקים בהלכה שהשיב לו גיסו הרב זצוק"ל בחברותא ביום שישי, כפי שידוע רוב התשובות שהרב זצוק"ל השיב למרן שליט"א היו בעל פה, כלומר שגם מרן

מֶרֶן שְׁלִיט"א: "בעיניי הוא קצת מלאך, לית דין בר נש.

אחד הדברים הנוראים שהתרשמתי מזה מאד, הוא הסיפור הנודע שבעת שעסק לכתוב את ספרו "קרני חגבים", והוא לא ידע איזה פרט בצורת החגב, הופיע לו פתאום חגב על חלון ביתו, ור' חיים ראה כל מה שצריך. וכשיספירתי הדבר למורי חמי מֶרֶן הגר"ש אלישיב זצוק"ל, הוא הזדעזע, והוא אמר שזה דבר שכתוב על הראשונים, ומי זוכה לזה בזמננו?! וכמו שהביא הבית יוסף (יו"ד סי' פב, ד"ה ומ"ש אבל): "וכשהיה עוסק ר"י בעופות, קור"ן אחד בא על ישיבתו, ומצאוהו קורקבו נקלף, ויש לו אצבע יתירה, ואין לו זפק, ולפי קבלת ר"ח היה כשר", עכ"ל.

"וזה הרי דבר שבני אדם רגילים לא זוכים לזה, זה דרגה של ראשונים שהיו כמו מלאכים. אמנם ברור שזכה לזה על ידי העמל התורה שעמל על כל דבר כדי להבין, וכמו שבצעירותו כשלמד את פרק 'כמה מדליקין', שאין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך ולא בפתילת האידן ולא בפתילת המדבר ולא בירוקה שעל פני המים, הוא רצה להבין מה זה כל דבר בדיוק, ולכן בהזדמנויות שונות שהיו לו הוא אסף את כל המינים בקופסא אחת כדי לראותם ולהכירם, היה לו שם לכש, חוסן, פתילת האידן, וגם ירוקת שעל פני המים. לא יאומן, מי בדורינו עושה כזה דבר?! כשאדם מתייגע בצורה כזו, שכל דבר הוא רוצה להבין עד הסוף, התורה זה העסק שלו, לעסוק בדברי תורה, אז כשלוּמדים הלכות חגבים ואי אפשר למצוא אותו, הקב"ה שולח לו אליו עד הבית..."

מֶרֶן שְׁלִיט"א מוסיף: "אבל זה לא רק זה בלבד, פעם אחת הוא הביא לי קצת יין לשותות, ושאלתי מה זה, הוא אומר סיום על מסכת ברכות, ושאלתי הרי זה לא הסדר, משיב לי גיסי - זה בלילה בחלום... לא יאומן! אחרי זה כששמעתי אמרתי לו שצריך לעשות ריקוד מיוחד על הלימוד הזה, ואכן קמנו ורקדנו ביחד..."

"אנחנו, צריכים לתפוס משהו מרבי חיים, כדי שיהיה לנו שייכות עם הדבר. לדעתי לא שייך לקחת וללמוד את כל מה שהיה אצל גיסי זצ"ל, זה מדרגה גבוה מעל גבוה, צריך להיוולד אצל הסטייפלר, ולהתחנך אצל החזון איש, ואחר כך להיות כזה מין אוצר יקר... אבל לתפוס משהו זה כן אפשר, כל אחד צריך לראות וללמוד ממנו משהו".

"דבר ראשון המתנות שלו, הרוגע והשלווה והשמחת חיים. כמו כן ללמוד ממנו כיצד הוא צחק מכבוד, הוא לעג לזה. וכמו כן מה שחי תמיד בהרגשה שכל העולם כולו לא שווה כקליפת השום. הוא היה איש האמת שאין כמוהו... ורק תורת ה' חפצו, אלו כמה דוגמאות פשוטות, וכל אחד צריך לתפוס משהו, ובזה דיינו".

בסיום השיחה סיים מֶרֶן שְׁלִיט"א בדברי ברכה והצלחה לכל רבני וחברי מכון שיח אמונה, שיזכו עוד להגדיל תורה ולהאדירה, ולהפיץ מעיינותיו של הרב זצ"ל בכל העולם כולו, עד ביאת משיח צדקנו ותחיית המתים בבי"א.

ניתן להאזין לקטעים מהשיחה הנדירה עם מֶרֶן גאב"ד רמת אלהן שליט"א שמספר על גיסו הרב זצ"ל, בקו 04-3760582

של אחד מבני משפחתו. אבי הבן קם לדרוש, והוא הקשיב והאזין לו בשימת לב. בתוך הדרשה, אבי הבן דיבר על מצוות פדיון הבן, ואמר על איזה דבר שלפי זה יוצא שפספס את המצוה.

"אחר הדרשה, פנה אליו גיסי זצ"ל ואמר לו, כי מאמצע הדרשה לא היה יכול להמשיך להתרכז, משום ששמע שהזכיר תיבת "פספס", והתחיל לבדוק בכל הש"ס היכן נאמרה מילה זו, ומצא במסכת שבת (קנה, א) דאיתא 'מפספסין את הכיפין' (היינו מפזרין), וכן ביומא (טו, ב) 'וראשי פספסין מבדילין בין קודש לחול', וכן בגזיר (מב, א) 'גזיר חופף ומפספס', אבל מן הסתם לא לזה התכוונת... אמר לו גיסי זצ"ל בחיך, ובתוכחתו שנאמרה בדרך צחות, רצה להביע בפניו את מורת רוחו משימוש

מֶרֶן הגר"י זילברשטיין שליט"א מעיין בקורות רוח בגלינות עלון שיח אמונה

במילים רחוביות, שצריך להזהר בזה.

מֶרֶן שְׁלִיט"א מוסיף דבר נוסף: "ידוע שבתקופת לימודו של גיסי זצ"ל בכולל 'חזון איש', גיהל גמ"ח גדול מכספי פקדונות שהופקדו אצלו. ופ"א אברך פלוני אחד לוּוה כסף, וכשהגיע תאריך הפרעון ולא החזיר, ועבר זמן נכבד, כתב לו גיסי זצ"ל בזה הלשון: **"במתני' אבות (פ"ב מ"ט) מובא כמה 'דבר והיפוכו', וביניהם הוראה את הנולד, והיפוכו - לוּוה ואינו משלם. וצ"ב מה ענין אינו משלם לראיית הנולד..."**, וחתם את שמו, ושלח לו כך, כדי שיבין את הרמז לבד, שאם לא יחזיר ההלוואה בזמן לא ילוּוה לו יותר מהגמ"ח.

מה אפשר לכל אחד מבן דורינו ללמוד ולקחת מהרב זצוק"ל

להרב זצוק"ל היו מעלות רבות מאין ספור, המפורסמים שבהן אלו התמדתו נוראה, לימוד כל התורה כולה מדי שנה בשנה, ידיעה ובקיאיות ושליטה מופלאה בכל חלקי ורזי התורה, הקדיש זמנו לכל העולם לברך ולהשיב ולהאיר פנים, ועוד ועוד. נשמח לשמוע ממֶרֶן שליט"א איזה דברים יכול כל אחד מבן דורינו ללמוד ולקחת מהרב זצוק"ל?

כולו תורה, כל הראש שלו ראה רק תורה הקדושה. שמעתי לאחרונה דבר נפלא מהחברותא שלי, הגאון רבי מאיר דינר שליט"א, שבשבע ברכות של בנו הגאון רבי יצחק שאול שליט"א, קם איזה דרשן ואמר ווארט כזה: הרי במסכת בבא מציעא (דף כח ע"ב) כתוב אבן הטוען היתה בירושלים, כל מי שאבדה לו אבידה נפנה לשם. אך הנה הרמב"ם (פ"ג מהל' אבידה ה"א) שינה וכתב "ואבן גבוהה היתה חוץ לירושלים שעליה היו מכריזין", וצ"ב למה שינה וכתב שאבן הטוען היתה מחוץ לירושלים, ומדוע באמת האבן היתה מחוץ לירושלים ולא בתוך ירושלים [ויעוין בקרית מלך לגיסי זצ"ל שם, שכתב שהרמב"ם למד כן ממה שאמרו בתענית (דף יט ע"א) אמר להם 'צאו וראו' אם נמחית אבן הטוען, ומהלשון צאו וראו משמע שהיה צריך לצאת מירושלים, ונפלא].

"אך עכ"פ אותו דרשן אמר, שכתוב במדרש (שמות קשה, סוף פנ"ב) על הפסוק בתהלים (מה, ג) 'יפה נוף משוש כל הארץ' - כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים, וכל מי שמבקש לחשב הול לשם, שלא יחשב בירושלים ויצר, והיו יוצאים ועושים חשבונותיהם מחוץ לעיר, ואוכלים ושותים ושמחים בתוך העיר.

"כלומר שירושלים צריכה להיות מקום של שמחה, ואם יש לאדם איזה צער צריך לעשותו מחוץ לירושלים, ולהכנס בשמחה לתוך ירושלים. וביאר אותו דרשן, שלכן כתב הרמב"ם שאבן הטוען היתה מחוץ לירושלים, משום שהמאבד שנאבדה לו האבידה כשמיגע לאבן הטוען ורואה שאין אבידתו שם הוא מצטער, וגם שהמוצא שמצא את האבידה שמח כבר שמצא דבר ששווה הרבה כסף, וכעת מצטער שלבסוף צריך להחזירו למאבד..."

"כשגיסי רבי חיים זצ"ל שמע את זה, הוא מיד הרים את קולו ותיקן: **"להיפך, הצער של המאבד יהיה כאשר יבוא לאבן הטוען ולא ימצא שם את מאבד האבידה, ולא יוכל לקיים מצוות השבת אבידה, אז הוא יצטער צער גדול, ולכן אבן הטוען הייתה מחוץ לירושלים..."**! ונפלא ביותר, זה היה הראש של רבי חיים, וזה היה הצער שרבי חיים הבין בענין איבוד האבידה, שלפי המהלך הזה שלא יהיה צער בירושלים, אז הצער הוא שהמאבד יפסיד מצוות השבת אבידה!

מֶרֶן שְׁלִיט"א מוסיף ומספר לנו כמה עובדות והנהגות מהרב זצוק"ל: "כמו כן שמעתי שפעם הוא היה בלדרמן ביום הפורים, וראה שם ילד מחופש לדג, שאמו עשתה לו תחפושת של דג והוא נכנס לתוכו, ורק ראשו בצבץ בחוץ, וכשהגיע לגיסי, שאל אותו למה התחפשת, אמר לו הילד "לדג", תיקן אותו גיסי **"לא, התחפשת ליונה במעי הדג..."**. מצד אחד נתן הרגשה טובה לילד, אבל מיד כשראה את הילד, לא ראה לפניו תחפושת אלא ראה תורה, את יונה במעי הדג..."

"וכן ידוע שפעם כשלמד בכולל חזו"א והיה הפגזות, שאלו הגאון רבי ראובן פיין זצ"ל איך לא פוחד, אמר לנו הדבר צריך להיות נוגע רק לגבי השאלה אם טנק מקבל טומאה או לא, והמשיך ללמוד..."

"פעם אחת השתתף גיסי זצ"ל בסעודת פדיון הבן

שיחה במעונו של הגר"א ברלין שליט"א

לקראת כלות השנה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, התקבל מכון 'שיח אמונה' במעונו של גיסו של הרב זצוק"ל, ושמע דברי מספד וזכרון, שבימים ולימודי דעת

האם שמעתם פעם מהשווער מרן הגרי"ש זצוקללה"ה, איזה משהו מיוחד על רבינו, והאם זכורה לכם התפעלות כל שהיא מרבינו?

הגר"א שליט"א: כבר הזכרתי בהספד עליו, שכאשר הגיע הכרך ראשון מדרך אמונה למורי חמי מרן הגרי"ש זצוק"ל, הוא התבטא כך: 'שר' חיים הוא אדם גדול ידעתי, אבל לא עד כדי כך, לא ידעתי' וזה היה בגלל הצניעות של רבי חיים שלא דיבר אף פעם באופן של בקיאות, בכדי להראות את בקיאותו וזכרונו, ושמעתי על כמה תלמידי חכמים גדולים שאמרו כן אז כשיצא הדרך אמונה, ואחד מן הת"ח אז אמר לי, שהוא אף ביקש מרבי חיים מחילה על שלא נהג בו בכבוד הראוי לו, עד שיצא הספר.

רצינו לשאול אודות הקשר של הרבנית ע"ה אשת חבר לרבינו, כמה היתה קשורה למשפחתה, שהרי בפועל היתה גרה רחוק מכולם, האם ידוע על הקשר הזה?

הגר"א שליט"א: הקשר בין האחיות היה באופן מיוחד, וכשהרבנית ע"ה היתה אחרי נישואיה בבני ברק, לא היה לה שום קשר עם ההורים שלה, כי לא היה להם טלפון, ואחותה אשתי ע"ה נסעה אליה הרבה וזה חיך אותה מאוד, רבי חיים, כאשר בא לנחם אותנו, אמר שהוא מכיר לה טובה על הביקורים, שהיתה מבקרת אותם בשנים ההם, וגם במשך הזמן אחרי נישואינו, הרבנית ע"ה שלחה לאחותה מכתבים לפעמים לחוד ולפעמים נצטרפה למכתבי בעלה זצוק"ל.

כיצד התחיל הקשר במכתבים, וכל כמה זמן היה מכתב, ומה היו התגובות של רבינו זיע"א על המכתבים?

הגר"א שליט"א: קשר המכתבים בינינו, התחיל מיד אחרי חתונתו, והיה רצוף ותדיר מאוד, והיה נוהג להשיב לי במכתבים ארוכים, לא כמו שנהג בזמן מסוים אחר זה, פעם אחת, כתבתי לו שישלח לי על שאני מטריחו, והוא מצידו השיב לי ש'אני חושד בכשרים, ואדרבה הוא מרוצה מזה'.

האם היה מרבה להשתתף בשמחות המשפחה, כמה זמן היה שוהה בהם?

הגר"א שליט"א: בשמחות של משפחתי הוא השתתף תמיד, על אף שבזמן ההוא לא היה לו עדיין נהג צמוד, והנסיעה לירושלים, היתה דרך תל אביב, וזה לא היה פשוט, פעם אחת אני זוכר שלא השתתף, היה זה בהולדת בני, והוא שלח מכתב ובו הוא בירך אותנו, על הולדת הבן, והתנצל שאינו יכול לבוא לברית, כי הוא לא מרגיש טוב.

רבינו בא לאחל מזל טוב בחתונת נכד הגר"א שליט"א, על אף ידו המנובסת, ניתן לראות שמושיט את ידו שמאלו, ורבינו מיעט אז לצאת לאירועים, ובכל זאת הגיע לכבד את הגר"א שליט"א

לקראת מלאות י"ב חודש, פנינו לגיסו אהובו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי אלחנן ברלין שליט"א, שכידוע היה בקשרי ידידות עם רבינו באופן תדיר, ומזה שנים ארוכות שהיה שולח מכתבים בדברי תורה שהתחדשו, ומהם גם הערות על ספרי הרב זצ"ל, ובחלקם נדפסו בספרי 'דעת נוטה', הרב זצוק"ל הוקיר לו טובה וחבבו מאוד. ובהקשר זה שח חתנו של הגר"א ברלין, הגר"ד מילר שליט"א, מראשי ישיבת פוניבז', שכאשר היה מגיע להזמין את הרב זצוק"ל לשמחות שונים, היה שואל האם הגר"א שליט"א, ישתתף בהם, כאשר היה משיב בחיוב, היה נראה ממנו שישתדל לבוא.

ביקשנו לשאול מספר שאלות את הגאון רבי אלחנן שליט"א אשר נאות לבקשתנו, ומשנענינו פרשנו שאלות קצרות, כפי שנתן הזמן.

שאלנו, כיצד נוצר הקשר ביניהם, מתי הוא התחיל, האם סעדו יחד בבית משפחת אלישיב בשבתות וכד'?

הגר"א שליט"א: בסעודות שבת לא זכור לי שיצא לנו להיות יחד, הקשר בינינו נוצר מיד כשנהיינו גיסים, זכורני ש'לשבת שבע ברכות' שלי, הוא הגיע לירושלים, ובא להשתתף בשבע ברכות, ולהשתתף בשמחת חתן וכלה.

חילי דהספידא

מתוך הספד שנשא הגר"א ברלין שליט"א
על הרב זצוק"ל בימי האבל

ידיעת התורה של רבינו

גודל ידיעתו בתורה, והזכרון שהיה לו בכל התורה, כבר היה מגיל צעיר מאוד, ידוע שכבר כאשר היה בשיבה, בסדר מוסר היה לומד ארחות חיים להרא"ש ומזה עשה לימים את הביאור 'השם אורחותיו', שם ציין את המקורות לכל דבר מדברי הרא"ש.

כמו כן את הספר 'נחל איתן' - כתב בהקדמה - שכבר כתב בילדותו, ובשנת תש"ט כבר הראה את המהדורה הראשונה למרן החזו"א, כאשר יצא הספר, אמר לי ת"ח גדול, שמה שכתוב על הכריכה 'נחל איתן' על הלכות עגלה ערופה' זו טעות סופר, משום שזה ספר שמקיף את כל הש"ס, וכל זה היה כאשר היה בחור צעיר ממש.

'אני מסופק אם יש עוד מישהו אחד בכל הדור, שיכול לעשות ספר כזה מהזכרון'
לאחמ"כ חיבר את הספר 'קרית מלך' שזה מקורות לכל דברי הרמב"ם, ממש מקורות שאף אחד לא מצא, והוא הביא מקור לכל דבר, וזכורני שכאשר מורי ורבי הגרי"ד סלובייצ'ק זצוק"ל, ראה את הקרית מלך - רק את החלק של הציונים על הקדמת הרמב"ם, [בשער המלך], אמר לי כך: 'אני מסופק אם יש עוד מישהו אחד בכל הדור, שיכול לעשות ספר כזה מהזכרון', אולי אדם יכול לכתוב לעצמו כל דבר שלומד ולציין, אבל מהזכרון לעשות ספר כזה הוא היה מסופק אם יש עוד מישהו.

לאחמ"כ כאשר הדפיס את ספרו 'דרך אמונה', אז נתגלתה גדלותו, ושמעתיו מכמה וכמה ת"ח שאמרו שלא ידעו עד כמה היה גדול. וזה מראה מאוד על הצניעות שהיתה בו, שלא היה מבליט את עצמו בשום דבר, עד כדי כך שעד יציאת הספר לא ידעו עד כמה הוא גדול בתורה.

'הדרך אמונה' זה מופת יותר גדול מזה'

ידוע הסיפור שהיה לו עם החגב, וכבר אמר מו"ח זצוק"ל שזה סיפורים שמצאנו רק אצל הראשונים, ובזמנו אמר לי אחד מגדולי ירושלים, שהוא חושב ש'הדרך אמונה' זה מופת יותר גדול מזה.

סיפר לי העורך של ספר השיחות של הגר"ח שמואלביץ זצוק"ל, שהיה מגיע אליו, לשאול על מקורות של מדרשים, וכאשר היה דרש, היה אומר את מקומו, אבל כאשר לא היה מדרש, היה אומר 'אין כזה מדרש', בזמנים ההם לא היו מחשבים וכד', הכל היה מונח בזכרונם, והוא היה מסוגל לומר 'אין כזה מדרש'.

'מיהרו לבא לירושלים'

בעת פטירת מרן הגרי"ז זצוקללה"ה במוצאי יום הכפורים, מרן בעל הקה"י ובנו הרב, מיהרו לבא לירושלים כי חשבו שאולי ההלויה תערך במוצאי יום הכפורים, ולכן הגיעו לישון אצל הגר"א שליט"א, לפני שמרן הסטייפלר שנכנס לבית של סבא הוא שאל 'האם יש כאן אשה?', למעשה הרבנית ברלין ע"ה לא הייתה אז בבית כי הסבתא נשארה לישון אצל הוריה שם שהיתה ביום הכיפורים, מפני שהיתה לאחר לידה, למשמע התשובה הסכים ללון שם, למחרת בבוקר לאחר תפילת וותיקין, שאל מרן הסטייפלר, האם נשארה חלה מלפני יום הכיפורים, ומשקיבל טבל אותה בכוס תה, וזו היתה הפת שחרית שלו.

'הכרת הטוב'

מפעם לפעם היה נוהג הרב זצוק"ל לכתוב הגהות וציונים שנזכר בהם על המשניות, עד שנערמו לכדי קונטרס שנקרא בשם 'תשלום יפה עינים' [ונדפס בתוך שיח השדה], היתה הוצאת ספרים שהשתמשה בציונים והכניסה את הגהותיו על גליון הספר. הדבר נודע לגיסו הגר"א, שהסב את תשומת ליבם שמן הראוי שישלמו לו, בתמורה הם נתנו להרב זצוק"ל עשרה סטים של משניות כדי שיוכל למכרם, הרב זצוק"ל קיבל זאת מהם, וכהכרת הטוב לגר"א שמר סט אחד לחתן הראשון שלו, באירוסיו בתו הראשונה של הגר"א, הרב זצוק"ל ביקש מהחתן שיכנס אליו, וכשנכנס סיפר לו את כל הנ"ל, והביא לו את סט המשניות מתנה, כהכרת הטוב על דאגתו של הגר"א.

כשהביאו רמב"ם לא רצה לעיין...

בשבת שבע ברכות של הגר"א, שהתקיים בבית של אביו הגר"א זצ"ל, היה ויכוח בדעת הרמב"ם, הרב זצוק"ל היה שם, וכשהביאו רמב"ם לעיין בו, לא רצה לעיין בזה, כי לא היה חשמל כשר, אביו של הגר"א זצ"ל מאוד הזדעזע, איך יתכן שבבית לא יוכלו להסתכל ברמב"ם, ובעקבות כך עשה מצבר.

שיחה במעונו של הגר"מ אלישיב שליט"א

לקראת כלות השנה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, התקבל מכון 'שיח אמונה' במעונו של גיסו של הרב זצוק"ל, ושמע דברי מספר וזכרון, שבימים ולימודי דעת

לרגל יום השנה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, בקשנו לדלות פרטים אודות השנים הצעירות של הרב זיע"א, ולפסוע בעקבותם, מפיו של גיסו הגאון רבי משה שליט"א, שמספר גם על הקשר עם אביו מרן הגריש"א זצוק"ל עם חתנו הרב זצוק"ל.

לפני שפתחנו בדברים ביקש הגר"מ שליט"א, לומר הקדמה: האמת היא שבענייני התורה

שלי, זה יותר בעניינים המשפחתיים, לא במושגים של התורה שלו.

ראשית שאלתינו היא, היום הדור הצעיר, שהכיר את רבי חיים בשנותיו המאוחרות, צמא מאוד לשמוע כל דבר חדש שהיה בימים ההם, מה זכור לרב שליט"א מתחילת הדרך עם גיסו הגדול הרב זיע"א?

הגר"מ שליט"א: אני זוכר את תקופת החתונה, הייתי אז כבן י"ב, לפני בר מצוה, החתונה היתה ביום חמישי בלילה, ולשבת שבע ברכות, נשארתי

החזו"א, בליל שישי, ובמוצאי שבת, ממש באותו החדר, זה היה כשעוד מרן בעל הקה"י זצוק"ל היה גר ממש לידו, איפה שנמצא היום חידור תשב"ר.

אמנם זה היה גיל צעיר, אך מה כן זכיתם לראות אז בבית מרן החזו"א?

הגר"מ שליט"א: אני זוכר שהוא בירך ברכת המזון במוצאי שבת לאחר מלוה מלכה, ואני שוכח איך שבירך ממש מילה במילה, הרי הלכה פסוקה היא ש'צריך להשמיע לאוזניו', והוא קיים את זה בהידור.

האם החזו"א נתן איזה ייחס כל שהוא?

הגר"מ שליט"א: 'באמת כשהגעתי לחתונה, החזו"א הרי היה בחופה והלך, הוא לא נשאר לסעודה, לאחר החתונה, כשבאתי לישון שם, אחותו הרבנית פעשא מרים ע"ה [אשת מרן בעל הקה"י] הציגה אותי בפניו, ואמרה שזה אח של הכלה, אז הוא שאל מה אני לומד, ואמרתי לו שאני לומד קידושין, אז הוא שאל אותי ב' שאלות, אחד הוא שאל מי מקדש את מי? האיש את האשה, או האשה את האיש, אמרתי כמובן שהאיש, אז הוא הפטיר בחיבה: 'נו, הרי היום ראית את זה...', לאחמ"כ שאל האם דרך זה לשון זכר או לשון נקיבה, וזה הגמ' שם אומרת שפעמים כך ופעמים כך, והשבתי לו (ע"י קידושין ב' ב'). בנוסף, ראיתי את החזו"א לומד שם עם חברותא [אני זוכר עם הגר"י ברטלר זצוק"ל, או הגר"ד פרנקל זצוק"ל].

האם בשבת שבע ברכות, היה הרבה ציבור, או רק משפחה מצומצמת, בכלל, מה היה הסדר שם?

הגר"מ שליט"א: 'השבת שבע ברכות, היה כמדומני בבנין חידור תשב"ר, אז עוד בנו חלק מן הבנין, לא קראו לכולם לבוא לאכול, והיה ממש מנין, זכורני שהגאון ר' בייניש פינקל זצוק"ל, היה שם [הרי הוא היה חתן במשפחת גריינמן, ובזמנו היה גר עדיין בב"ב שם], והוא עשה שמחה וניגונים שם'.

אבל בסעודה שלישית, הגיעו הרבה ציבור, החזו"א לא השתתף בסעודות אבל בבוקר הוא נכנס לקראת ברכת המזון [אולי ישב קצת מהסעודה], ובברכהמ"ז עשו זימון על הכוס כדין, ויש נידון גדול אם שותים לפני הבדלה או לא,

לבד מכל המשפחה, הסיבה לכך היתה, לא משום ההתמדה של אבא, אלא בגלל כיבוד אם שהיה לו, שהרי אמו הרבנית ע"ה, היתה גרה בביתו שנים רבות, והוא לא רצה שהיא תהיה בביתה לבד, לכן נשארת לבד, להיות נציג המשפחה בשבת שבע ברכות'.

'אני זוכר שנסענו אל החתונה היה הסעה מיוחדת, הנסיעה לבני ברק לא היתה פשוטה, ולא היה דבר כזה שמגיעים עוד ציבור, אבל בחתונה הזו, נסעו כמה ת"ח וגם כל הבעלי בתים ששמעו אז את השיעור מאבא זצוק"ל, בתפארת בחורים, כולם הגיעו להשתתף בשמחה הגדולה'.

איפה התאכסנתם באותו הזמן בבני ברק עד מוצאי שבת?

הגר"מ שליט"א: 'אני ישנתי שני לילות אצל

והלכה במושגים שלו, אין לי שום שייכות, וגם כשהיה משוחח עם אבא, בקושי הייתי אוזח, לרוב לא הייתי מבין להכיל את העניינים, כי כל ההלוח ילך שלו היה סביב דברי תורה, סגנון המשא ומתן שלהם היה, שהם מדברים בקודים ממש... אף פעם לא ישבו וערכו ניתוח של ענין מסויים, הכל היה בקצרה, וזה היה מאוד מעניין, מיד כשר' חיים היה פותח פיו לשאול איזה שאלה, היה שואל בצניעות ובשקט, כביכול הוא מתחבא, שואל קצר וממוקד מאוד, אבא היה משיב כנגדו גם בנקודתיות, והוא כבר היה מבין את התשובה ופישרה, זה היה מעניין לראות, שהרי כולם סיפרו לנו על הבקיאיות שלו והידיעות, אבל למעשה הכל היה בשקט ובהצנע, הוא היה מנסה בכל דרך שלא להבליט את זה, ולהיות צנוע ומעילי, ולמעשה בגלל זה, כל ההיכרות

האם היו אי אלו שאלות שאבא הגרי"ש צוק"ל הסתפק בהם, ושאל את הרב?

הגר"מ שליט"א: 'מסתמא שהיו כמה דברים ששאל, אבא היה רגיל גם לשאול את הילדים שלו, הוא לא ראה בזה פחיתות כבוד' [א"ה. יש לציין שאחר פטירת מרן הגרי"ש צוק"ל אמר הרב לתלמידו הגרמ"ש גרליץ שיבלחט"א, שבכל פעם שהיה שואל לחמיו איזה שאלה בכל נושא שהוא, תמיד היתה תשובה ברירה ומאירה, ע"כ].

יש הרבה ששואלים מה אפשר לקחת מהרב, והרבה אומרים לעצמם, מה לנו איזובי הקיר, עם גאון קדוש וצדיק שכזה, רצינו בכל זאת לדעת, מה אפשר בכל אופן לקחת מהרב, הרי הכרתם אותו עוד בשנים הצעירות, את הגליון קוראים גם צעירים, מה הם יכולים לקחת מהרב מהשנים ההם?

הגר"מ שליט"א: 'אני זוכר שכבר כשהוא היה חתן, כבר דיברו הרבה על לגמור ש"ס בכל שנה, וההתמדה שלו היא כמובן מהמפורסמות והוא עצמו אמר על עצמו וגם הרבה אנשים אמרו עליו, כמובן שא"א לקחת הכל, אבל לקחת משהו ממנו, כל אחד יכול'.

איזה דבר מיוחד, זכור מהרבנית ע"ה?

'האמת שאם כבר הזכרתם, היה לי ויכוח עם ר' חיים, שהוא היה נראה ממנו שרוצה שאבא יידע מפטירתה, ואני הייתי מאלו שלא רצו שהוא ידע, כי חששו למצב בריאותו, ולמעשה כנראה ש'רצון יראיו יעשה', כי כמדומה, שבאמת לבסוף ידע מזה, כנראה שהיה לו איזה ראייה והוכחה לזה שבאמת נפטרה, אבל איתנו לא דיבר על כך מאומה, כך מבחינתנו קיימנו, מה שייצעו לנו אז גדולי ישראל, אבל רצונו הטהור של ר' חיים התקיים גם הוא'.

האם בזמנים שהרב היה מגיע, היה מתפלל יחד עם אבא ב'תפארת בחורים'?

הגר"מ שליט"א: 'דוקא לא, על אף שגם אבא התפלל כותיקין, כמדומה שאבא היה סבור שזה לא מתאים שיתפלל במנין הזה, משום שבזמנו זה היה מקום של בעלי בתים, וגם שומעי השיעור היו כאלו, רק אח"כ נהיה מנין של ת"ח ובני תורה, פסח הוא הגיע, איני זוכר בליל הסדר'.

'וזכרתי שבלייל שבועות, אבא היה רגיל למסור שיעור ב'תפארת בחורים' ולאחמ"כ היה חוזר ללמוד בבית, ופעם אחת ר' חיים היה אצלינו בשבועות, אז אבא שלח אותנו ללמוד במיר, ושם למדנו כל הלילה, בבוקר התפללנו שחרית ולא היתה מגילת רות הכתובה כדין, רק אחר כך ר' חיים השיג מגילה, וחזרנו הביתה'.

האם הרב היה מרבה להשתתף באירועי המשפחה?

הגר"מ שליט"א: 'ודאי, בשמחות הנישואין של המשפחה, היה מקפיד לבוא, גם אבא בא לברית של אחד מהילדים, פעם בבני ברק כמד', שעשה ר' חיים לבנו הגדול, ואז גם נכנס לבקר את מרן בעל הקה"ל'.

הרב שואלים, איך היה ההסתכלות של אבא הגרי"ש צוק"ל על הרב, בזמנים ההם בתור חתן?

הגר"מ שליט"א: 'כשהוא היה חתן הוא בחן אותו, וגם מפורסם מה שהחזו"א אמר לו, ש'הוא הרוגטושבער בדורנו' בידיעות שלו, ואח"כ כשאבא ראה את ידיעתו בתורה, הוא אמר שהחזו"א צדק, אבא גם ראה את ההתמדה שהיתה לו, אבל באמת הוא מצד עצמו לא היה מבליט את עצמו, להראות כמה הוא בקיא וידען, זה לא היה מטבעו, גם השדכנים וכל מי

שהיה סביב העסק של השידוך, דיברו על גודל ידיעתו, זה היה דבר מפורסם'.

מי באמת היה השדכן של הרב?

הגר"מ שליט"א: 'האמת שהיו הרבה שדכנים, וכמה וכמה דיברו על זה, אומרים שר' לייזר גולדשמיט צ"ל היה אחד מהם, והיה לו קשר בשידוך, ולמעשה, הם היו משפחה חשובה, משפחת החזו"א, וגם מרן בעל הקה"י כבר נתפרסם, ואבא צוק"ל מאוד החשיב אותו, יש מכתבים שכתב עליו 'מופת הדור' וכן 'הגאון המפורסם' עוד בשנים ההם'.

וזה מחלוקת בפוסקים, והחתן עצמו - ר' חיים - עשה את הזימון, ור' צבי כגן צ"ל שהיה שם, והיה משמח את כולם, אמר לר' חיים: 'נו, טרינק' [תשתה], והיה שם דיבור סביב זה, אבל ר' חיים לא שתה, מה שהיה מעניין, שבמשך כל הזמן הזה, החזו"א שתק ולא אמר כלום, כנראה שדין זה לא היה מוכרע להחזו"א, לכן שתק ולא פסק לכאן או לכאן, ר' חיים כנראה לא רצה לשאול אותו, בפני כולם'.

בענין הוצאות הנישואין, היה איזה הוראה של מרן החזו"א לאבא הגרי"ש צוק"ל?

הגר"מ שליט"א: 'באמת כשדיברו על ענייני הכספים וההוצאות, שאל אבא את החזו"א שאין לו כ"כ אמצעים מהיכן להביא את כל הכסף שהתחייב, האם הוא באמת יכול להתחייב, דבר שאין לו, ובפרט שהיה אז צריך לחתן את אחי הגר"ש שלמה צוק"ל, שהיה גדול מהרבנית בת שבע ע"ה, והחזו"א השיב, שכן, וצריך להתחייב בשידוכין קצת יותר מהיכולות הרגילות, ולאחמ"כ אבא באמת נעשה דיין בירושלים, וזה הגדיל את הכנסותיו, וזה סייע לו בהתחייבויות'.

מתי היה הרב צוק"ל נוהג לפקוד את בית חמיו, האם בימים טובים היה משתדל להגיע?

הגר"מ שליט"א: 'כמובן שהוא היה הרבה פעמים, בעיקר בתור אברך, כמד' שהיה גם יו"ט של פסח שהוא היה כאן, וכמד' שזה היה שביעי של פסח, זה היה לאחר שהתחתנתי כבר, והם באו לישון אצלי בבית, עד אז הם היו יושנים בבית אבא, האמת שהיום אנשים לא יכולים להבין איך חיים בכזו צפיפות, אבל פעם זה היה לדבר פשוט'.

שאלה שרבים שואלים ומתעניינים, מה היה הרב עושה כשהיה רגיל לבוא, בעניינים שיש בהם הנהגה מיוחדת מהחזו"א, כמו למשל חשמל ומים בשבת ויו"ט?

הגר"מ שליט"א: 'בחשמל לא השתמשו אצלינו אף פעם, בכלל, היו מנורות נפט, ובענין המים לא זכור לי איזה חומרא מיוחדת כשהיה אצלינו, ועכ"פ בגלוי לא ראיתי שהחמיר בזה'.

האם היה מבקש מבני המשפחה להיות לו שומר בשבת שמא יטה?

'ידוע שהמשנ"ב מיקל בחשמל בשבת, ולא חושש בו לשמא יטה, וגם אם חוששים, כתב המשנ"ב שמסתפקים בנתינת פתק וכד', וכך היה נוהג אבא, שהיה פתק שכתוב 'שבת היום' או 'אסור להטות', אבל החזו"א היה סבור שלא פלוג, ויש שמא יטה תמיד, וצריך שומר, וממנו שמעתי פעם, ששמע מהחזו"א, שהמשנה ברורה, דרכו, שבכל מקום שנוגע לביטול תורה, הוא מיקל, כמובן בתור צירוף, והחזו"א החמיר, ויש דוגמא לזה גם מהמשנ"ב בה"ל ת"ב שמיקל בלימוד דברים האסורים, לגבי כמה אופנים, ע"ש'.

שיחה במעונו של הגר"ב אלישיב שליט"א

לקראת כלות השנה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, התקבל מכון 'שיח אמונה' במעונו של גיסו של הרב זצוק"ל,

ושמע דברי מספד וזכרון, שביבים ולימודי דעת

**מה באמת היה היחס של אבא הגרי"ש
זצוק"ל להרב בהיותו חתן צעיר לימים,
לפני השידוך?**

הגר"ב שליט"א: 'דרכו של אבא היתה, שהוא לא
בוחן חתנים, אלא מדבר איתם בלימוד, אבא אמר
שהוא לא בחן אף אחד רק דיבר בלימוד, כך היה
דרכו, וגם אצל ר' חיים כך הוה'

**ידוע שהרב קרוי בשמו הנוסף 'יוסף',
והחזו"א התיר זאת, משום ששני שמות
זה שם אחר, מה היתה הדעה של אבא
הגרי"ש זצוק"ל בזה?**

הגר"ב שליט"א: 'באמצע השידוך, היה מישהו
שהעלה את הנושא לפני החזו"א שיש פה
בעיה עם השמות, החזו"א היה סבור שאין בזה
בעיה, ומיד אמר בזעקה: 'וואס גייטמאן האלץ'
דערציילן' [מה צריכים הכל לספר], הוא נורא
פחד מזה שהשידוך לא יצא לפועל'.

**האם היו אי אלו חומרות מיוחדות, שהרב
נהג בהם בביתכם, בהיותכם צעירים?**

הגר"ב שליט"א: 'אכן כן, בהיותנו ילדים קטנים,
אז הוא ביקש שומר, ואבא היה לו מנורה עם נפט
שיכלו להוציא את הפתילה, ור"ח קרא שניים
מקרא, ושמרנו והוא עלה ועלה, ואז אמרנו 'שבת',
ואז חיך לעברינו ואמר: 'רציתי לראות אם אתם
שומרים', כמובן שזה לא הפריע לאבא, מה שיש
לו הנהגות משלו, כי היה עסוק בלימוד'.

**איפה היה הרב מתפלל, כשהיה מגיע
לביתכם?**

הגר"ב שליט"א: 'בדרך כלל הוא היה מתפלל
ב'שועות יעקב' במנין ותיקין, ואח"כ הגיע,
ופעם אני זוכר, בתקופה הראשונה, שבשמחת
תורה, הוא בא להתפלל איתנו, זכורני שהוא
היה בשמחה גדולה, ובריקודים הוא ממש קפץ,
והיה גם כאלו שהלבישו לו קסקט כזה... לגודל
השמחה, אבא מאוד נהנה מזה, והשמחה היתה
על פניו, בניגוד לטבעו, גם בסעודה אבא פנה
אליו: 'נ', מה אתה אומר על מה שהיה?', זו היתה
שמחה מיוחדת ובולטת, שמחת התורה...'

**האם הרב היה נוהג לבוא הרבה שבתות,
בשנים הראשונות לאחר החתונה?**

הגר"ב שליט"א: 'הוא היה מגיע מפעם לפעם,

חושב בביאור דברי הירושלמי, וכשהחזו"א ראה
את זה, הוא אמר ש'מי שלא לומד תורה לשמה
מנעוריו, לא יכול לומר פשט כזה' ובהכרח
שהכותב למד תורה לשמה מנעוריו... 'היה גם
עוד פעם שנפגשו לפני החתונה, כדי לסדר את
העניינים הכספיים וכדומה'.

'בדרך אגב, אבא שמע לראשונה על החזו"א
מהרב בענגיס זצוק"ל, שאותו הכיר בהיותו צעיר,
והרב בענגיס אמר לו, ש'יש יהודי אחד דיבר איתו
עוד בחוץ לארץ, והוא יודע את כל התורה כולה',
וזה היה החזון איש, כמובן שאחרי זה ראו את
הספרים שהוציא, והוא כבר נודע בכל מקום'.

**מה עוד זכור לכם מתקופת החתונה, על
הקשר של הרב והרבנית ע"ה אז?**

הגר"ב שליט"א: 'הוא היה מגיע תמיד בתור
חתן, לפני החתונה ר' חיים שאל את אביו מה

בני וחתי משפחת אלישיב שיבילחט"א וזצוק"ל, בהתייעצות אודות מצב הגרי"ש זצוק"ל.
בבית הרב זצוק"ל, תמונה נדירה.

הרב זצוק"ל בכינוס דגל התורה לצד חמיו מון הגרי"א ומון הגרא"מ שך

לדבר עם כלתו, אז אביו אמר לו, הרי היא מורה
בחשבון, אז תציע בפניה את הסוגיא של תגרי
לוד, והיא תברר איתך את החשבון ביחד, הרי
בשנה ראשונה צריכים לדבר משה... אלו היו
הדיבורים...'

**עם תום שנת האבל להסתלקותו
של הרב זצוק"ל, התכבדנו בשיחת
זכרונות לדלות פרטים אודות השנים
הצעירות של הרב זיע"א, ולפסוע
בעקבותם, מפיו של גיסו הגאון
רבי בנימין אלישיב שליט"א ראש
כולל 'תפארת בחורים', שמספר גם
על הקשר עם אביו מן הגרי"ש א
זצוק"ל ושל חמיו מון הגרי"א עם
הרב זצוק"ל.**

**בציבור ישנה התעניינות רבה, אודות
השנים הצעירות של הרב זצוק"ל, ועל
זאת באנו לשמוע?**

הגר"ב שליט"א: 'ראשית, אני זוכר שכאשר
היה בא אלינו הביתה, היה שוכב בספה, ולומד,
והיה לומד דף אחרי דף, והיה מנגן את הגמ' עם
המנגינה של השיר 'עולם הבא איז א גוטע' זא"ך,
זה דבר ששמור בזכרוננו עוד משנותי הצעירות
ממש'.

**ידוע שהחזו"א מאוד דחף את השידוך
של הרב, והיתה לו היכרות מוקדמת עם
אבא הגרי"ש זצוק"ל, מה ידוע לכם על
כך?**

הגר"ב שליט"א: 'נכון, החזו"א מאוד דחף מאוד
את השידוך, המעשה היה שאבא היה אצלו לפני
זה, בענין שאלה של שם בגט, על אשה בשם
'אנה', האם לכתוב את שמה עם א' או ה' בסוף,
ואבא נחלק בזה עם א' מגדולי ירושלים שאמר
לכתוב עם א', משום שהאשה חותמת כך, ואבא
היה סבור שצריך לכתוב עם ה', ובשביל זה הוא
נסע לחזו"א, והחזו"א אמר לו שהוא צודק'.

**האם ידוע על עוד פגישות בין אבא לבין
מון החזו"א?**

'היה עוד מעשה מעניין על הקשר בין אבא למון
החזו"א, לאחר החתונה של ר' חיים, מון החזו"א
התקשה בביאור דברי הירושלמי בזרעים, אז
הקה"י היה נוהג מידי פעם לקראת יו"ט לשלוח
מכתב ברכה לאבא, ושם כתב לו את השאלה,
[אולי ר' חיים היה זה ששלח, אינני זוכר במדויק],
ואבא השיב לו את מה שהוא

זה היה תלוי לפעמים הרבנית ע"ה היתה אחרי לידה, ואני זוכר כשנולדה בתו הגדולה הרבנית חנה ע"ה, והיא נולדה בירושלים, אז הרבנית ע"ה, היתה בירושלים, והוא היה מגיע הלך וחזור כדי לבקרה'.

האם היו עוד אי אלו הזדמנויות שהרב הגיע לביקור ממושך, של שבת וכדומה?

הגר"ב שליט"א: 'הוא היה משתדל לבוא מידי פעם, היה פעם ברית של אחד מילדיו, בשבת כאן בירושלים, והוא הגיע כבר מערב שבת, ולחזור'א היה סופר מומחה, והוא גם הגיע עמו ביחד, ובברית היו עוד כמה ידידים שלו'.

'היה גם פעם שמרן בעל הקה"י הגיע לבקר, מפני שבבני ברק לא היו דפוסים, שהיה דפוס בירושלים, ובא לסדר את הספר לדפוס בירושלים, ואז הוא נכנס לאבא לבקר, והכינו לאכול ארוחת צהריים, ואחרי שאכל הקפיד מאוד לשבח את הרבנית, ואמר: 'סאי' אזוי גוט, סאי' אזוי גישמא'ק' [זה כל כך טוב, זה כל כך טעים]'.
'היה מעשה מעניין באותו הביקור, שהרי בביתנו היו שני סוכות, ואחד מהם היה מצומצם וצפוף מאוד, וכשמרן בעל הקה"י הגיע לביקור, הוא הושיט את המקל שלו לאורך הסוכה, והפטי: 'זה בסדר, יש פה שיעור'.

האם היה להרב חלק בשידוך של הרב שליט"א, עם בת הגרמ"ל זצוקללה"ה?

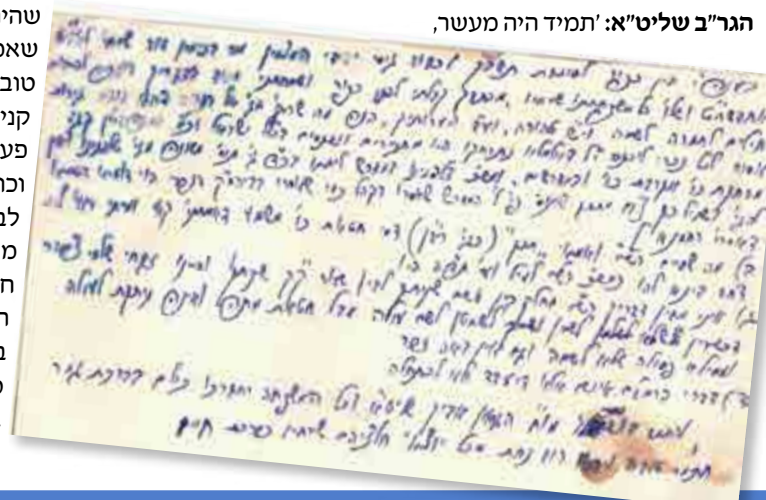
האם היה להרב חלק בשידוך של הרב שליט"א, עם בת הגרמ"ל זצוקללה"ה?

הגר"ב שליט"א: 'אכן בשידוך שלי, גם היה לו יד בזה, שהרי בתור בחור, הייתי שולח מכתבים [בשנת תשכ"ב], והוא היה משיב לי, חלק מן הגלויות הדפסתי בספרי, הנה הם פה... [ראה תמונה], והוא היה משיב לי בסבר פנים יפות, וכדיברו על השידוך עם מו"ח הגרמ"ל זצוק"ל, אז הוא הראה לו את הגלויות האלו, כדי להמליץ עלי'.

[בנו של הגר"ב שליט"א, מציין שישינה מחברת עם חידושים על מסכת נזיר מאת אביו שליט"א, שבעמוד הכריכה, כתב לו הרב הגהות על חלק מהעניינים שנתבררו שם].

האם הרב, כשהיה מגיע לשבתות וכדומה, היה נוהג בכל ההנהגות, כגון מעשר וכדומה?

הגר"ב שליט"א: 'תמיד היה מעשר,

כי הרי לא סמך על הכשרים, כדברי החזו"א'.

האם הרב היה נוהג לשלוח שאלות מעשיות לאבא הגר"ש זצוק"ל?

הגר"ב שליט"א: 'בודאי, הוא היה נוהג לשלוח תמיד, כמדומה שיש מכתב שהוא מכנה את אבא 'אורים ותומים'.

נשמח לשמוע אם יש איזו עובדה על בקיאותו של הרב, בדברי תורה בינו לבין אבא הגר"ש זצוק"ל?

הגר"ב שליט"א: 'אבא פעם שאל את ר' חיים, באחד הביקורים, על לשון הגמ' בברכות (ל"ז א') שאמר ר"ג לר"ע 'עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת', והוא שאל אותו איפה ראינו שר"ע התערב במחלוקת, עד כדי כך, שר"ג נזף בו כך, ור' חיים השיב מיד שיש תוספתא בדמאי, וגם בביצה, זה היה אחד מהדברים המפורסמים, של הבקיאות שלו'.

מענין לענין, הגר"ב מציין בפנינו דבר נוסף: 'עוד סיפור מעניין, ששמעתי מבעל המעשה עצמו,

שהיה מלמד דרדקי אחד, שאמר לתלמידיו: 'תלמדו טוב, תשקיעו, גם ר' חיים קניבסקי, לא היה כשרוני פעם, והנה הוא תלמיד חכם וכו', ואחרי זה הוא הגיע לבית, וראה שבנו קודח מחום, אז הוא הלך לר' חיים וביקש ממנו מחילה, ר' חיים השיב לו: 'זה באמת נכון, לא הייתי בעל כשרון, ואני גם עכשיו לא בעל כשרון', והנה כשהוא

מגיע הביתה, הוא רואה שבנו עדיין קודח מחום, בצר לו פנה למו"ח זצוק"ל, ושח לו את המעשה, מו"ח השיב לו ש'זה לא נכון, כבר מנעוריו הוא היה בעל כשרון גדול', והביא בפניו את דברי מו"ח, וביקש שוב מחילה, ר' חיים, אמר לו 'מחול לך', ג' פעמים, וחזר לביתו, וראה שהילד בריא כבתחילה'.

איזה דבר מיוחד זכור על הרבנית ע"ה בצעירותה?

הגר"ב שליט"א: 'יש את המעשה המפורסם, שכולם יודעים, שבזמן המלחמה, היו פגזים, וסבא הגר"א לוי זצוק"ל, רצה ללכת למכולת במחנה יהודה, להביא לחם ליהודים, וביקש שמישהו יתלווה אליו, היא כמובן, זאת שהתלווה אליו בשמחה, תחת הפיצוצים, זה היה מידת החסד שלה'.

לסיום, כיון שכבר הזכיר הרב שליט"א, את שמו של הסבא הגר"א לוי זצוק"ל, ברצונינו לשאול, האם באמת, היה איזה קשר בין הרב לבין הסבא זצוק"ל?

פעם היתה ברית, ור' חיים גם היה ואמרו מכובד ר"א לוי, ומיד הביא את הכיבוד לר"ח, ואח"כ אמר לו מאן דהוא: 'לו מגיע הברכה', ובעצמו הסביר למה הביא את הכיבוד לגר"ח 'אזא' מאל' וואס האט קיין אין מאל גישט גרע'ט לשון הרע, ער דארף זאג'ן די ברכה' [כזה פה שמעולם לא דיבר לשון הרע, הוא צריך להגיד את הברכה].

עודנו במחשבות על אותם השנים, על האוירה הקדושה, שחפפה תמיד ברחוב רשב"ם 23 וברחוב חנן 10 בירושלים, נפרדנו מכבוד הגר"ב שליט"א, כאן המקום להודות לבני משפחתו שיח" על הסיוע בכל מה שהיה צריך.

שיח הדעה

שיחה מיוחדת על רבני וחברי מכון 'שיח אמונה' השוקדים על ההדרת ספרי הרב זצוק"ל, וספרי תשובותיו 'דעת נוטה'

בשנים האחרונות ממש, על אף צרכי עמך שלא פסקו מלהגיע אל שולחנו, היה משיב עוד ועוד כפי אשר הספיקה ידו.

פרוייקט המכתבים, היה כמוס רבות בשנים, מלבד שו"ת של יחידים שהוציאו את של עצמם פה ושם, לא היה ספר שמקבץ את כל תשובותיו של הרב בנושא זה או אחר, בהכוונת ובעידוד הרב זצוק"ל, מינה בנו הגאון רבי יצחק שאול שליט"א לפני כעשרים שנה, את רבני ועורכי 'דעת נוטה', לשקוד על המלאכה הכבירה, להוציא לאור את תשובותיו של הרב, מסודרים לפי נושאים מסודרים, 'מנופה ב"ג נפה' כהגדרתו של הגאון רבי יצחק שאול שליט"א.

עבודת המכון ההחלה מיני אז, כשצוות מיוחד של תלמידי חכמים, נקרא אל המלאכה והחלו את העבודה בכרך הראשון העוסק בדיני השכמת הבוקר, ברכות השחר, קריאת שמע, וענייני תפילה ועוד. ראשית החלו בסידור ומיון המכתבים השייכים לנושאים אלו, ולאחר מכן, עברו על כל תשובה ותשובה, ובעמל רב בירו, את מקורה הטהור, יחד עם הרב זי"ע"א היו יושבים שעות ומלבנים כל סוגיא וסוגיא, עד שהתבהרו הדברים, ויצאו לאור עולם, לאחר מכן הוציאו כרך שני בענייני ציצית, כשגם עליו עמלו רבות, ומאז התרחבו שורות תלמידי החכמים אשר נקראו אל המלאכה, הופיעו כבר ספרי 'דעת נוטה' על תפילין, מזוזה, וכמה מכרכי 'דעת נוטה' על התורה.

עמלי התורה די בכל אתר ואתר, רגילים לראות את תשובותיו של הרב המלוקטים מתוך ספרי 'דעת נוטה', ערוכים ומסודרים כיאה וכיאות ל'תורה מפוארת בכלי מפואר'.

'המכתבים'... ספק גדול, אם ראוי לכנות את מאות ואלפי מכתבים של דברי תורה והשקפה, במילה אחת 'מכתבים'!...! רבבות דקות של כתיבה, שהשקיע הרב, במחשבה, בכתיבה, במיון וסידור, בהעתקה, שעות על גבי שעות, שמקופלים בניירות ישנים וחדשים, שמכונים - **'המכתבים'**.

מאות רבות של ספרי השו"ת הרבים המתבדרים בבית המדרש, ידועים ומוכרים לכולם, מאלו שעוד יצאו לאור, בשנים עברו, לבין אלו החדשים, על מהדורותיהם השונים, לעיתים שואלים פרטיים, שהדפיסו מהתכתבותם האישית עם הרב, ולפעמים קבצים שהביאו מכמה שואלים שונים, על כל נושא בתורה, מענייני הלכה דקים שבדקים, ועד לשאלות אקטואליה, משאלות על מקורות באגדות חז"ל, עד לשאלות בנכני הסוגיות בירושלמי זרעים, מהערות ותיקונים על ספריו הרבים והענפים של הרב, ועד לשאלות בהנהגות ה'חזון איש' בכל חלקי ההלכה.

מלבד ההתפעמות מהיקפם של המכתבים בכל חלק מחלקי התורה, הרי שיש היבט מפליא ביותר, המבטא את גדולתו של הרב זצוק"ל, והוא שמלבד גאונותו בתורה, היה ענק החסד, אביהן וליבן של ישראל, כשבמכתבים אפשר למצוא התייחסות למגדול ועד קטן, מגדולי וגאוני הדורות בדורות עברו, אשר שלחו מכתבים להרב עוד בהיותו צעיר, ועד לצעירי הצאן, המבקשים לדעת שאלה בפרשת השבוע, ממכתבים מגדולי ישראל בדורנו זה, ועד לתשובות לצורבא מרבנן צעיר. לכולם!!! היה משיב הרב, בשלוה שהיתה נסוכה על פניו, אי שם בשעות אחר הצהריים לפני הארוחה, או בשעות הערב, אחרי לימוד החובות! אחרי קבלת הקהל העמוסה במשך היום! מספר המכתבים בכל יום היה נע בין 60 ל-100, גם

גדול, אם אבא יהיה מרוצה מהמלאכה ויתיר להדפיס זאת, ולכן בהסכמה הדגיש זאת שהאחריות לא מוטלת עליו וכו', יש גם פרט מעניין, שאבא הוסיף בהסכמה, שמלבד מלאכת העריכה, המנדב עשה

מצוה גדולה שמחזיק תלמידי חכמים, הרב כמובן כתב זאת גם בענוותנותו, כביכול לא עושים פה כלום, אבל מצוה גדולה של החזקת ת"ח יש פה'.

'בהסכמה הוא גם קורא לעורכים, שעסקו בתיקון והארת הספר' ומוסיף ש'התייעצו איתי' וכו', הוא ראה את ההשקעה הגדולה והעריך את זה, גם את השם 'דעת נוטה' זה שם שאבא קבע'.

הגר"י פלק שליט"א: 'אחד הדברים המיוחדים שזכורים לי בתחילת הדרך, שתמיד כאשר התקרב יציאת הספר, הרב היה אומר: 'חבל על הזמן, חבל על הכסף', ורק כשכמעט יצא הספר, והוא כבר ראה עלי טיוטא, רק אז אמר: 'אין ספק שזה דבר טוב מאוד, רק שלא יהיה אחריות עלי, וככל שהתקדם יציאת הספר שמח יותר ויותר, ובהתחלה ממש לא נתן לזה ערך כל כך, רק כאשר ראה את בירור התשובות, ואיך שהכל ערוך, אז שמח ביותר'.

הגר"מ ברזם שליט"א: 'אני חושב שכל מה שהסכים להוציא את המכתבים האלו להדפסה בכלל, זה היה הכרת הטוב, לרבי יצחק שאול, ואם לא הוא זה שהיה מבקש, הוא לא היה נותן, כי בענוותנותו הוא לא ראה כ"כ חשיבות להוציא את זה, רק בגלל שר' שאול ביקש, אז הוא נתן לו את הרשות, וכמובן לאחר שראה את הכל שמח מאוד'.

'ופעם אמר לי בנו הגאון רבי אברהם ישעיה שליט"א, שכשאומרים איזה תוכנית לאבא, אז דרכו לא להתייחס, ורק כשמראים לו שזה ממש מוכן, אז הוא מאמין ושמוח בזה'.

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'לדעתי, בהוצאת התשובות לאור, היה ענין נוסף משום שהיה לאבא פחד גדול מהאחריות של התשובות, ולכן בתחילה חשש מאוד כי לא ידע איך זה יצא, והאם הדברים יהיו מדויקים וברורים היטב'.

והוסיף הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'זה אכן ברור, הוא שמר את זה כי חשב לעשות עם זה משהו, כמו כן יש את ההגהות בירושלמי, מלבד הביאור שהוציא הגר"ז ברוורמן שליט"א, יש את ההגהות עצמם, ואבא אמר לי כמה פעמים, שרצה שידפיסו את זה לבד, וכך היתה ההנהגה אצלו

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א:

// זכורני שהיה אחד שהיה שואל שאלות, ואבא השיב לו, אך אבא שם לב שאמנם שאלותיו הם באמת שאלות טובות,

אלא שהם לקוחות מספרי האחרונים, ואז אבא אמר לי כך: 'הוא מחפש שאלות, אבל הוא יודע איך לחפש, לכן אני נהנה לענות לו' גם לחפש זו חכמה! //

לרגל יום היארצייט הראשון של הרב זיע"א, קיימנו במערכת הגליון, מסע מרתק אודות עבודת הקודש של מכון 'דעת נוטה', צוות תלמידי החכמים ומרביצי התורה שליט"א העמלים על המלאכה בכל עת, ובראשם הגר"ש קניבסקי שליט"א, העניקו לנו מזמנם היקר לשיחת תלמידי חכמים, שהיה לנו לעזר להבין ולו במעט, את המלאכה הגדולה, ואולי גם להבין מעט מן המעט באחת הסוגיות שהשקיע בהם הרב זיע"א - 'המכתבים'!!!

בעליית הגג בביתו של הרב זצוק"ל, חדר לימודו בו היה ספון עשרות בשנים, התקבצו ובאו רבני מכון 'דעת נוטה', הגאון רבי משה ברזם שליט"א, שאר בשרו של הרב, ומקורבו מזה עשרות שנים, מעורכי הספר כרך א' על ענייני השכמת הבוקר, ק"ש ותפילה, ודעת נוטה עה"ת שמות, הגאון רבי יחיאל פלק שליט"א, ראש כולל 'עטרת שלמה' מודיעין עילית, מעורכי הספר כרך א' על ענייני השכמת הבוקר, ק"ש ותפילה, הגאון רבי יואל מקלב שליט"א, מראשי ישיבת 'בית מדרש עליון' ורב קהילת 'אילת השחר', עורך הספרים כרך ב' וד' על ציצית ומזוזה, הגאון רבי שמואל זלושינסקי שליט"א, עורך הספרים כרך ג' על תפילין, וחומש במדבר, הגאון רבי יוסף עמרם ברנשטיין שליט"א, עורך כרך א' ב' ג' עה"ת בראשית, הגאון רבי אהרון זלושינסקי שליט"א, עורך הספר עה"ת שמות, הגאון רבי משה שטרנבליץ שליט"א, עורך הספר עה"ת ויקרא, אשר כולם זכו רבות בשנים לשהות בקרבת הרב זיע"א, ללבן ולברר את דבריו הדק היטב, באותו החדר, שם היה הרב יושב וכותב את המכתבים שעוות על גבי שעות ללא ליאות, ומעניק מזמנו האישי לכל איש מישראל קטן כגדול, שם התכנסו בראשות נשיא המכון הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א, ובנו, נאמנו הקרוב של הרב זצוק"ל, הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א.

הרה"ג ר' יעקב ישראל קניבסקי שליט"א פתח את דבר ההתכנסות: 'ברשות אאמו"ר שליט"א, וברשות הרבנים עורכי 'דעת נוטה', לכבוד היארצייט להסביר לציבור למה בעצם עשו את ה'דעת נוטה', ולמה סבא כל כך רצה את זה, והיה שמח עם זה, ומה עבודת העריכה שעושים העורכים בכל ספר, עד היום גם הקרובים ביותר לא משערים את ההיקף של המכתבים, מה שסבא היה עונה בכל מקצועות התורה ממש, וכמו שראינו זה היה לכל אחד, בכל גיל, ואתם הרבנים העורכים, ראיתם את הכל, ודבר ראשון רצינו לדעת איך בעצם התחיל הכל'.

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'האמת שחסר פה משהו, שלא יושב איתנו, זה התורם של כל כרכי 'דעת נוטה' הרב יוסף שטרן שליט"א, וזכורני שאבא היה אומר לו בהזדמנויות שונות: 'כמה הכרת הטוב אני חייב לך, יישר כח שהצלת לי את המכתבים', ובזכותו בעצם התחיל הכל, זה גם מראה על החביבות שהיה לאבא למכתבים האלו, והרגיש חובה מיוחדת של הכרת הטוב על הצלתם'.

עוד הוסיף הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'האמת, שהמופת הכי גדול היה, שבתחילת הדרך חשבנו אולי אנחנו עובדים לריק, והיה מתח

שכל מה ששמר הוא רצה להדפיס, וכן בהגהות על הש"ס שהיו לו הדפיס בשיח השדה, והוא אחז שיש לו סייעתא דשמיא במה שכתב, ולכן לא חזר בו מהר.

הגר"י מקלב שליט"א: 'אני זוכר כשהוצאתי כרך ב' על ציצית, תמיד אחרי שראה את התשובות ואת מה שהוספנו והארנו, הוא שאל כל הזמן מה התקדמים, ואיך מתקדמים הלאה, וזירז מאוד את המלאכה.'

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א, לוקח בידיו את אחד מן הכרכים ופונה למכתבו של אביו בתחילת הספר, ומציין כך: 'יש פה משהו מיוחד מאוד, למי ששם לב, במכתב שכתב אבא בכתי"ק, לכבוד הוצאת הספר לאור, והוא ניסח מכתב ארוך במיוחד שלא לפי טבעו בכלל, ומי שהכיר את אבא, ורואה את המכתב, מבין כמה היתה לו הנאה מהוצאת התשובות הללו, מה שבעצם הוא שמר את כל המכתבים, זה משום שהוא באמת חשב, להוציא מזה איזה ספר יום אחד, עד שקם מכון 'דעת נוטה'.

הרה"ג רבי יעקב ישראל קניבסקי שליט"א, מזכיר כך: 'אני זוכר כשהיו העורכים באים לשאול, ולישא וליתן, בענייני הספר, ורציתי לומר לו שיש עוד אנשים, זה היה בשעות קבלת הקהל בערב, וסבא לא הסכים, הוא היה מונח ראשו ורובו, בתשובות, ובמה שכתבו העורכים, כדי שהכל יהא מנופה ב"ג נפה, בשום פנים ואופן לא הסכים שיפריעו באמצע.'

הגר"י מקלב שליט"א: 'הרב היה קורא את כל ההערות שלנו, ומעיר ומתקן, והוא שם את כל כובד משקלו על כל מילה ומילה ממש. בכרך על הלכות ציצית, עבדתי גם על ענין בהלכות בתפילין, וכתבתי על זה הארות וביאורים, והרב קרא ואמר: 'בערך', אח"כ עבדתי על זה שוב, הגעתי אחרי חודשיים, הרב קרא ואמר: 'בערך', וזה היה שאלה בניסוח, וכל פעם הוסיף לי הרב עוד קצת, ובפעם השלישית, הוא קרא, ואמר: 'יפה כתבת'.

הגר"י פלק שליט"א: 'זכורני מעשה נוסף, המעיד על האחריות של הרב בכל דבר שכותב או חותם, שהיה פעם אחת שהביאו לו לחתום על מכתב מסויים, והרב קרא את המכתב, ורצה לחתום, אך לא היה עט, אז הבאתי לו, את העט שלי, שהיה אדום, אז אמר לי שאינו רוצה לחתום בזה, משום ש'בסוף יגידו למה חתמתי עם אדום, ויתחילו להמציא דברים, לכן אני מעדיף עט כחול'.

פנינו בשאלה לרבנים העורכים, האם ישנם סתירות בדברי הרב, וכיצד היה הרב מתייחס לזה?

הגר"ש זלושינסקי שליט"א: בענין סתירות במכתבים, הרב היה אומר שהיו סתירות, ובאמת אין בזה כל קושיא כי 'לפעמים חשב כך ולפעמים כך', זכורני שפעם היה שני מכתבים שכתב בענין י"ג מידות באמצע פסוקי דזמרה, ופעם כתב שמותר ופעם כתב שאסור, לאחמ"כ ראיתי שאת אחת התשובות מחק וסימן קו, וחזר בו.

הגר"מ ברזם שליט"א:

// אני זוכר שפעם שאלנו על תשובה שהרב כתב למישהו: 'כרצונו',

והיינו שאין בזה הכרעה ויעשה כרצונו, שאלנו את הרב אם להדפיס זאת, ואמר שכן, וגם זו הכרעה.

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א מציין: 'כך הוא היה אומר לנו תמיד, שלפעמים חשב כך ולפעמים אחרת, ואין זה קושיא בכלל'.

הגר"י מקלב שליט"א: 'זה כן שמנו לב, שבעת העריכה, תמיד היה מנסה ליישב את הסתירות, ולא למחוק תשובה כל שהיא בהינף יד, אלא התבונן, וניסה להבין מה חשב אז, ורק כשממש לא מצא יישוב, היה מתקן או מוחק. אני זוכר, כשהיה לפעמים סתירה, הוא היה קורא לגר"ש שליט"א, ואומר לו: 'הוא שואל סתירה, נו, הרי זה תלוי בסברא, פעם חשבתי כך ופעם אחרת' ואז והיה מנסה ליישב הרבה זמן, למה התכוין'.

הגר"מ ברזם שליט"א: 'אכן, זה תמיד היה כך, שהיה חשוב לו ליישב את מה שכתוב, כי מה שכבר כתב היה חשוב בעיניו, הוא היה סבור שזה לא נכתב סתם'.

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א מציין: 'את ההנהגה הזאת ראינו גם בספרים שחיבר, שכאשר היו שולחים תיקונים והגהות, עד שהיה מתקן זאת בגוף בספר, זה היה לוקח הרבה זמן ומחשבה, הוא לא היה מתקן סתם כך'.

'והוא פעם סיפר מהחפץ חיים, שלא היה מתקן בקל משהו במשנה ברורה, ופעם אחת, יהודי שלח לחפץ חיים איזה תיקון במשנה ברורה, והחפץ חיים השיב לו, שאכן תיקנתי למעלה, כמו שכתבת לי, אך לבסוף חזרתי בי וכתבתי כמו בהתחלה, וזה לא סתם כתוב כפי שמודפס'.

הגר"מ שטרוכלין שליט"א: 'יש מכתב לגבי סיכה בשמן של מצורע, האם אפשר לסוך בשמן של מצורע, והיה בזה סתירות, והיה אחד כן ואחד לא, כי זה באמת דבר שאינו מפורש ותלוי בסברא, ופעם חשב כך ופעם אחרת'.

הגר"י פלק שליט"א: 'החידוש היותר גדול בכל הענין הוא, שהרב השקיע מזמנו שעות על גבי שעות, בשבילנו במשך מלאכת העריכה, וזה היה באמת מופלא, שהרי כל דקה ודקה היתה חשובה לו ביותר, וזה מראה על החביבות היתירה לתשובות שכתב'.

הגר"י פלק שליט"א מציין כך: 'היה משהו מאוד מעניין, שכל מי שביקש את השאלות בחזרה הוא הביא לו השאלות החזרה, וכתב 'הרי השאלות כבקשתך' [ואת התשובות בנפרד], ופעם אחת זכורני שכבר כתב על מכתב את כל התשובות, ולבסוף ראה שהכותב מבקש את השאלות, אז הוא סימן פס על התשובות, באופן שעדיין רואים את התשובות, בהסבר הענין שמעתי פעם, שאולי בעצם הרב לא רצה שיצא משהו מהבית שלו, איזה הוראה כתובה, ויוכלו לומר לו כך וכך אמרת, בלי שיוכל להוכיח את הענין, ואם השאלות לא ישארו אצלו, יוכלו לומר כך וכך ענה הרב, ובאמת לא ידעו על מה ענה, וכשיש את השאלות, יוכלו לראות על מה היתה השאלה, וגם כשכתב את התשובות כבר, סימן פס, כי אחרי שסימן פס על התשובות כבר לא יוכלו לבוא ולומר שכך הרב ענה, כי הרי מסומן ע"ז פס...!'

הגר"מ שטרוכלין שליט"א: 'זכורני שראיתי הרבה ששלחו גליונות, ורצו שיכתוב על זה את התשובות, ולא הסכים, כי את השאלות שמר אותם לעצמו,

שאלה שנוגעת לעורכי ספרי דעת נוטה בהלכה, שכיום רואים במאות ספרי הלכה שמביאים את תשובות הרב כהלכה המבוררת, האם אכן הרב ידע שסומכים על זה למעשה, ורק היה זה מענוונותו, מה שכתב שלא לסמוך למעשה.

הרבנים העורכים ציינו ראשית לדברי הש"ך בהקדמתו שכתב שלא כתב למעשה, ובפועל מוציאים ממנו ע"פ הש"ך.

הגר"י פלק שליט"א: 'זה ודאי שהרב ידע היטב שסומכים עליו, רק שהוא לא רצה שיהיה אחריות עליו וגם בדרך אמונה, שכולם הולכים לאורו, כתב בהקדמה שלא לסמוך עליו, זה רק בשביל כובד האחריות שבדבר, אבל בפועל, בודאי שסומכים על זה.'

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'אבא פעם סיפר לי שהפמ"ג משיב את המעיינים בספריו, שלא יסמכו עליו למעשה, ואחד הגדולים דאז אמר, שמי שכותב לא כמו הפמ"ג, זה טעות בדבר משנה, ומאידך היו אחרים שאמרו לסמוך עליהם, ולא סמכו עליהם, ואפי' שאת כל דבריהם כתבו בבירור גמור, ודלא כהפמ"ג שהשאיר הרבה דברים בצריך עיון, וזה לפי הסייעתא דשמיא שיש לכותב הספר, שספריו ופסקיו יתקבלו, כמובן שתמיד כשאבא סיפר זאת, הבנתי ממנו שהמשמעות היא, שאפשר לסמוך על פסקיו, ורק מענוונותו הוא אומר שלא לסמוך.'

מצאנו לפעמים שהיה עונה באריכות, ולא כדרכו בקצרה, באיזה דברים מתייחס יותר באריכות?

הגר"מ שטרנאליץ שליט"א: 'ברוב הפעמים, זה מפני כבוד השואל, שהוא אדם מכובד, כגון רב וכדומה.'

הגר"א זלושינסקי שליט"א: 'יש לפעמים שזה גם מענייני הכרת הטוב וכדומה, כמו למשל מכתבים ששלחו האחים הגאונים למשפחת שטיינברג שליט"א [הגר"מ והגר"צ שליט"א], ששמתי לב שהרב היה מאריך להם בתשובות, וזה מחמת הכרת הטוב שהיה להרב לאביהם, שהיה ממקורבי החזו"א.'

הגר"י פלק שליט"א: 'היה מעשה ששמעתי מהגר"י מקלב שליט"א, שהרב קיבל מכתב מיהודי שנפגע מכך שהרב השיב לו בקיצור,

הגר"י פלק שליט"א:

פעם אחת שהביאו לו לחתום על מכתב מסויים, והרב קרא את המכתב, ורצה לחתום, אך לא היה עט, אז הבאתי לו, את העט שלי,

שהיה אדום, אז אמר לי שאינו רוצה לחתום בזה, משום ש'בסוף יגידו למה חתמתי עם אדום, ויתחילו להמציא דברים, לכן אני מעדיף עט כחול.

וענה על גלויה אחרת.

הגר"א זלושינסקי שליט"א: 'אבי סיפר פעם שהיה אחד ששלח מכתב, והרב לא רצה לענות לו, כנראה כי חשש שיפרסם את תשובותיו, וכד', וההוא פנה למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בתלונה, שחתנו, הרב זצ"ל, לא עונה לו, והגר"ש ביקש מהרב שיענה לו, הרב קרא לבתו ואמר לה, תכתבי שאבא אמר כך וכך, בחכמתו ידע הרב, שאת זה כבר ההוא לא יפרסם...'

ביקשנו לשאול, האם יש הקבלה בין מה שכתב הרב בספריו הרבים למה שכתב במכתבים, או שלפעמים מוצאים תשובות נוספות על אף שבספרים כתב ישוב אחר?

הגר"י פלק שליט"א: 'זה ברור, שהמושכל ראשון, שהיה עונה במכתבים, במקרה שהיתה שאלה שגם דיבר עליה בספריו, אז הוא ענה מה שכתב בספרים, היה פעם אחת שענה תשובה, ואח"כ מצאתי שבנחל איתן כבר כתב בזה ושם מאריך בזה הרבה.'

הגר"מ שטרנאליץ שליט"א: 'דוקא כעת בעריכת דעת נוטה על ויקרא, ראיתי שיש הרבה מקומות שמוציאים עוד תשובות, על דברים שהרב כבר כתב עליהם בספריו, כמו למשל שראיתי אחד מן המכתבים של שואל, שהעתיק שאלות מטעמא דקרא, בלי התשובות שכתוב שם, וכמובן בלי לציין שזה מטעמא דקרא, ושלח להרב, והרב ענה לו עוד תשובות, כמובן שאולי השולח לא עשה כראוי, אבל למעשה הלומדים והמעיינים מרויחים, כי בפועל קיבלנו עוד תשובות מהרב, ורווחא שמעתתא יותר, ע"י שיש תשובות שונות, לפעמים זה גם יכול להיות רק שינוי בנוסח, אבל זה נותן ומוסיף נופך להבנת הדברים שכתב הרב בספר.'

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'זכורני שהיה אחד שהיה שואל שאלות, ואבא השיב לו, אך אבא שם לב שאמנם שאלותיו הם באמת שאלות טובות, אלא שהם לקוחות מספרי האחרונים, ואז אבא אמר לי כך: 'ההוא מחפש שאלות, אבל הוא יודע איך לחפש, לכן אני נהנה לענות לו' גם לחפש זו חכמה!'

הגר"א זלושינסקי שליט"א: 'היה אחד ששאל שאלה, והרב השיב לו, וההוא פנה שוב בשאלה שראה שהחזו"א מקשה כן, ומשיב אחרת, הרב כתב לו: 'זכרתי את החזו"א, ובכל אופן עניתי מסבא', לא תמיד כשזכר תשובה שכתב היה משיב דוקא כך, אלא מה שעלה לו באותו הרגע.'

הרה"ג רבי יעקב ישראל שליט"א, הוסיף לשאול: כמה היה פותח ספרים תוך כדי שיעור למכתבים, משום שלנו, הקרובים אליו היה נראה שכמעט ולא פותח ספרים?

הגר"י פלק שליט"א: 'אני זוכר, שכאשר באנו לדבר על התשובות, תוך כדי מלאכת העריכה, כשהיה נראה שיש מקום לעיין, והתשובה לא ברורה כל כך, דוקא אז היה עונה ומסביר בקצרה, בלי לפתוח ספר, אבל לפעמים היה פותח ומעיין בספרים, ורק אז היה מחליט אם לשנות או לא, שמורים באמתחתי כמה מכתבים שממש שינה

הוספנו לשאול בעקבות הדברים, **האם בתשובות על התורה, רואים שבפירושי הפסוקים הרב נשען דוקא על מפרש אחד כגון רמב"ן וכדומה, או שלא?**

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'להיפך ממש, אני שאלתי אותו פעם שכתב תשובה שהיא נגד פי' הרמב"ן, ושאלתי, ולא היה איכפת לו מזה, כי הוא ידע שגם לתשובה זו יש מקורות, ואין זו סתם המצאה'.

הגר"א זלושינסקי שליט"א: 'אכן אין איזה פירוש שנצמד אליו, אבל זה כן רואים, שהרב ניסה ליישב אם כתוב בראשונים מפורש לא כדבריו'.

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'ההסבר לכך, זה לא משום שח"ו חלק על הראשונים, אלא הוא ידע שאם הוא אמר כך וכך, אז הוא לא המציא, ובודאי שיש לזה מקור, כי לא היה מונח לו בראש דבר שאין לו מקור'.

האם רואים באופן נחרץ בתשובות, שהיו נושאים שקשורים לליבו של הרב, כגון נושאים שלא דיברו עליהם רבים, האם כשהגיע לנושאים אלו, כתב באריכות יתירה?

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'במקרים שהיו נושאים מדוברים שאהב, היה מציין לספר שכבר מדבר עליהם, כמו למשל בענייני המן, היה מציין לספר 'דגן שמים' העוסק בעניינים אלו, כי הרי כבר מישהו בירר את הנושא'.

הגר"מ שטרנאליץ שליט"א: 'בעריכת הספר על ויקרא כעת, אני שם לב, שענייני קדשים מאוד עניינו אותו. בפרט שאין דברים ברוכים בהרבה מקומות, וצריך ראיות ממרחבי הש"ס לדברים סתומים'.

'היה גם אחד שכתב להרב ששאלות על 'אדני השדה', אז הרב השיב לו שפעם רצה להוציא ספר עם מאתיים וארבעים שאלות בענייני אדני השדה, ולקרוא לזה 'ככר לאדן' [ככר בג' 240], זה גם היה נושא שמאוד עניין אותו'.

הגר"י פלק שליט"א מציין: 'בספר דרך אמונה ניתן לראות, שבדברים שלא קשורים ישירות לזרעים, הרב בענוותנותו, מציין לספרי אחרונים ממש,

הגר"י מקלב שליט"א:

// ארע שכתבתי הארות וביאורים, והרב קרא ואמר: 'בערך', אח"כ עבדתי על זה שוב, הגעתי אחרי חודשיים,

הרב קרא ואמר: 'בערך', וזה היה שאלה בניסוח, וכל פעם הוסיף לי הרב עוד קצת, ובפעם השלישית, הוא קרא, ואמר: 'יפה כתבת'.

והרב ישב וכתב לו מקורות, והאריך בתשובה, כדי שתגוד דעתו, כשגמר הרב לכתוב, הפטיר ואמר: 'עכשיו הוא יהיה מרוצה'.

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'היה יהודי ששאל אותו בסוף בראשית, איזה שאלה ברש"י, ורוב התשובות לשואלים אחרים בענין זה היו קצרות, כי גם לא מדובר בשאלה משמעותית, ופאוס שמתי לב למכתב עם אותה השאלה שהרב השיב באריכות יתר, פניתי לעיין במכתב המוקרי שוב, ואז הבנתי, השואל היה אברך מאמריקה, ובשאלה הראשונה כתב שאשתו חולה, ומבקש ברכה לרפואתה השלימה, ובשאלה השניה שאל את השאלה הנ"ל על הפרשה, מיד שיערתי שזו הסיבה שהרב ענה לו באריכות כל כך, כדי לחזק אותו ולעודד את רוחו, לפעמים היו גם תשובות שראה שזה מילד וכדומה, אז היה משיב בחביבות, כדי לחזק אותו'.

הגר"י מקלב שליט"א: 'לפעמים צריך לשים לב שגם מה שארוך בספר, הרב לא באמת כתב תשובה ארוכה, אלא שאם היו כמה נוסחאות בתשובות שהשיב על שאלה אחת, אז הוא היה מחבר את התשובות, וגם מה שרואים ארוך תשובה ארוכה, לא בטוח שזה היה ארוך בתשובה המקורית'.

הלומדים בספרי 'דעת נוטה' על התורה, רואים שלפעמים יש כמה סגנונות של תשובה, על שאלה אחת, לפעמים חמש או שש תשובות, מהי הסיבה לכך?

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'אני לא חושב שיש סיבה מיוחדת, זה הכל תלוי לפי הענין, ולפי מה שעלה בראשו באותו רגע להשיב'.

הגר"מ שטרנאליץ שליט"א: 'האמת שלפעמים שמתי לב, שיש ג' תשובות וכולם אכן מובאות באחרונים, ולפעמים כתב את התירוצן הזה של האחרונים ולפעמים תירוצן אחר'.

הגר"א זלושינסקי שליט"א: 'רואים הרבה פעמים, שהרב מציין לספר פלוני שאומר תירוצן זה, ולפעמים מציין לספר פלוני אחר, ולמעשה שניהם אומרים אותו דבר, אבל הרב כתב את הספר שזכור לו בעת כתיבת התשובה'.

הגר"מ ברזם שליט"א: 'האמת שבזה יש הבדל בין הספרים על ענייני הלכה, לבין הספרים על התורה, שבהלכה, בכלל לא שייך כמה תשובות, תמיד היה משיב תשובה אחידה, מלבד הסתירות שהיו כמו שהזכיר'.

הגאון רבי יצחק שאול שליט"א: 'בענין התשובות שהוציאו על התורה, נזכרתי שהיתה תקופה שאבא היה אומר וורטים על החומש, זה היה בטויל שהיה עושה לצורך בריאות, ואפילו אני לא הכרתי, שהוא יודע עד כדי כך, הוא ממש ידע להגיד את כל הוורטים, של מפרשי התורה כמו כלי יקר וכדומה, ממש הכל כמו דרשן, וזה היה חידוש גדול בשבילי, ובתשובות על התורה ניתן לראות את זה, שהרי שאלו אותו את כל סוגי השאלות, וכאן ענה שכתוב בדעת זקנים וברמב"ן וכדומה, וזה מפליא ביותר'.

הגר"י מקלב שליט"א: 'פעם פגשתי את הגאון הגדול רבי אברהם יצחק קוק שליט"א, והוא אמר לי שהעריכה שאנחנו עושים, זה ממש כבוד התורה, לראות איך שבכל מילה גנוז כ"כ הרבה תורה וידיעת התורה.'

הגר"מ ברזם שליט"א: 'אני זוכר שפעם שאלנו על תשובה שהרב כתב למישהו: 'כרצונו', והיינו שאין בזה הכרעה ויעשה כרצונו, שאלנו את הרב אם להדפיס זאת, ואמר שכן, וגם זו הכרעה.'

הגר"י פלק שליט"א: 'היה נידון גדול ששאלנו בשלבי עריכת הספר, האם לכתוב תשובה שהרב כתב שאינו יודע, והרב השיב לנו, בתוספת מעשה בענין, וכך רשמתי מהקלטה שהיתה שמורה אצלי, מילה במילה, מה שסיפר לנו הרב בעצמו, וכך הוה עובדא: היה יהודי בפתח תקוה שלמד בלומז'א ולמד הרבה מסכתות, ושאל את הרב על הגמרא בע"ז ('ל"ט א') שכתוב שם איזה ספק בגמ', ושאלו לתנא אחד והשיב שלא יודע ואח"כ שאלו לעוד אחד והשיב את התשובה, ושאל היהודי את הרב, מדוע הגמרא מספרת שהיה תנא אחד שאמר שלא יודע, וכי הגמרא באה לספר לנו לשון הרע, הרב השיב לו במשל, אם יש לי איזה ספק בגמרא, ושאלתי את החזו"א והשיב שלי שאינו יודע, האם הוא חידש לי משהו או הוסיף לי משהו? בודאי שכן, משום שלפני זה חשבתי שזה שאלה של עם הארץ, וצריך למצוא ראיות שזה שאלה בכלל, היום אחרי שהחזו"א אמר שהוא לא יודע, אז אני יודע, שזה כבר שאלה, וא"כ יש כאן 'ספיקא דדינא', לאחמ"כ הוסיף הרב שמצא שכ"כ בתוס' ביומא שהגמ' מביאה ספק על 'בין הביניים מהו' ואח"ז כתוב 'הדר פשטה בין הביניים ספק', ותוס' מקשים מה הפשיטות פה, והרי לא פשטו כלום, שזה נשאר ספק, ומתריצים תוס', שבתחילה חשב מי שהסתפק צריך למצוא ראיות, והתנא שפשט, פשט שאכן אין לזה ראיות, ע"פ זה הרב אמר לנו להדפיס בספר גם את מש"כ ש'אינו יודע', כי אם הוא לא יודע כנראה שזה לא סתם.'

הגר"ש זלושינסקי שליט"א:

// אחד מכותבי

המכתבים הקבועים, גר
ברחוב סעדיה גאון בבני
ברק, בהזדמנות פגש
בו הרב, ואמר לו יש לי
טענות עליך, שאתה כותב
במכתב, 'רחוב סעדיה
גאון' בלי התואר 'רבי'
רס"ג,

והרי כתבתי לך כמה
פעמים לא לכתוב כן,
הלה תמה והתפלל:
'מעולם הרב לא כתב
לי במכתבים על דבר
זה', הרב השיב לו: ודאי
שכן, הרי אני כותב על
המעטפה: 'לכבוד פלוני',
רחוב רבי סעדיה גאון,
הרי שהקפדתי שתכתוב
'רבי'... //

שנעזר בהם, לאחמ"כ מהדורה הבאה הם כמובן ציינו שהרב השתמש בספריהם וזה היה להם לכבוד.'

הגר"מ ברזם שליט"א: 'האמת שציין רק מה שהיה נראה לו, אפי' מספר 'ארחות רבינו', כמדומה שציין רק מה שהיה נראה לו, וכן בקונטרס הזכרונות הביא דברים מהחזו"א, רק מה שהיה נראה לו.'

הגר"י פלק שליט"א: 'אכן כן, זכרונות שאבי זצוק"ל הביא לו פנקס עם הנהגות החזו"א, והרב הביא בקונטרס הזכרונות רק חלק מהדברים, וכתב על זה מפורש בהקדמה, שלא הביא הכל, רק מה שהיה נראה לו נכון.'

אם עסקינן ב'קונטרס הזכרונות', הרי ידוע שמלבד המשפחה המצומצמת של הרב, אף אחד לא קיבל את הקונטרס לידי, היחידים שהורשו לכך, הם דוקא עורכי 'דעת נוטה', שקיבלו מהרב רשות לעיין בזה, האם כך היה?

הגר"י פלק שליט"א: 'אכן בתחילה רק המשפחה המצומצמת קיבלו, וגם לזה היה תנאי שישמרו זאת בארון עם מפתח, כשאנחנו קיבלנו את הספר, הרב לא עשה לנו תנאים של מפתח וכדומה, הכל היה בשלבי העריכה ממש, כהרב רצה שנשווה ונעשה הקבלות בין מה שהביא בשם החזו"א בתשובות, למה שכתב בקונטרס הזכרונות.'

תשובותיו של הרב התייחדו בסגנון הקצר, איך בעצם מתייחסים לתשובות כאלו, כאשר לצופה מן הצד קשה להכיל, שאת כל מה שכתבו העורכים בהערה, לזה התכוין הרב?

הגר"י פלק שליט"א: 'האמת שההתייחסות למכתבים, בראשית הדרך, היתה בזלזול ולא ייחסו לזה חשיבות, רק כאשר יצא הספר ראו איך שכל דבר מדברי הרב נמצא באחרונים ויש מקום לדון עליו, ואין דבר ללא מקור.'

'רציתי להביא בזה בדריס שכתב הגר"א קוטלר [נד' באוסף חידו"ת עמ' תי"ג] וז"ל: 'מ"ש חכמי דורו וגדולי הדורות שאחריו כי דבריו הם ככוכבים אף שמצד עוצם רחוקם ממנו נראים קטנים באמת הם עולמות גדולים כי נכתבו בלשון קצרה מאד וגנוזים בהם חידושים נפלאים ועמוקים וכו' ומבואר בספרי גדולי הדורות שאחריו שבעינינו שעמלו עליהם עידן ועדנים וזכו לרדת לעומקם של דברים בחדושי תורה אמיתיים ראו אח"כ כ' מפורש זה בדברי רבנו הגר"א בתיבות אחדות ולפעמים בתיבה אחת או שתיים וביתר שאת ואלולי שעמדו בעצמם על הדבר אי אפשר הי' לראות את זה בדבריו וב"ה שנוכחתי זה בעצמי כמה פעמים', עכ"ל. אכן דבריו נסובים אודות הגאון מוילנא, אבל גם פה במכתבי הרב, נוכחנו לראות שהתעסקו הרבה בכל מיני שאלות, ועד שהיינו מבינים, לקח זמן, ואצלו הכל היה ברור ומחוור כשמלה, ובמילה אחת כיון לכל מה שעמלנו לברר אחר כך'

הגר"מ שטרובלין שליט"א: 'בספר על ויקרא, יש מקום אחד, שהרב כתב 'יתכן', וכתבתי שם הערה ארוכה לבאר את כוונתו, גם 'יתכן' של הרב גנוז

הגרי"ע ברנשטיין שליט"א:

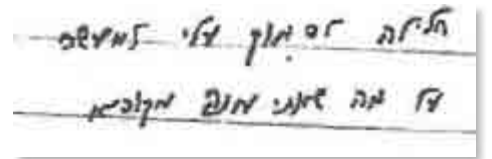
// היה יהודי ששאל

אותו בסוף בראשית,
איזה שאלה ברש"י, ורוב
התשובות לשואלים
אחרים בענין זה היו
קצרות, כי גם לא מדובר
בשאלה משמעותית,
ופאוס שמתי לב למכתב
עם אותה השאלה שהרב
השיב באריכות יתר,

פניתי לעיין במכתב
המקורי שוב, ואז הבנתי,
השואל היה אברך
מאמריקה, ובשאלה
הראשונה כתב שאשתו
חולה, ומבקש ברכה
לרפואתה השלימה,
ובשאלה השניה שאל את
השאלה הנ"ל על הפרשה,
מיד שיערתי שזו הסיבה
שהרב ענה לו באריכות
כל כך, כדי לחזק אותו
ולעודד את רוחו //

הגר"מ שטרוכלין שליט"א: 'בעצם כל מילה
היתה מדודה אצלו בדיוק רב, וראיתי זאת בעיני,
במכתבים ששאלו מקורות מהרב לאמרות חז"ל
וכד', לפעמים השיב 'איני יודע', ולפעמים השיב
'כעת אני יודע', בסקרנות, השתמשתי באמצעי
החיפוש שבזמנינו, כאשר כתב הרב שאינו יודע,
לא היה מדרש או חז"ל כזה, אבל כשהשיב 'כעת
איני יודע' אז מצאתי חז"ל עם מילים דומות, לא
ממש כפי שהביא השואל, פירוש הדבר, שזכור

חלילה לסמוך עלי למעשה על מה שאני ענה מקופיא

לא משהו כזה, אבל 'כעת' לא ידוע לשון כזה
ממש מחז"ל, וגם מה שכתב 'כעת', זה רק ממש
בשנים האחרונות, שאולי היה קשה לו ליזכר
בלשון הדומה שכתובה בחז"ל.

האם כששאלו מדברים שמקורם בספרי קבלה
היה משיב הרב?

הגר"א זלושינסקי שליט"א: 'אני ראיתי מכתבים
ששאלו בקבלה, בחלק מהם השיב ובהרבה מהם
גם לא השיב כלל'.

האם כשהיו מגיעים העורכים, ומאירים את
הארותיהם, היה לוקח הרבה זמן עד שהרב
מתיישב בדבר?

הגר"י מקלב שליט"א: 'היה פעמים שעבר כ"כ
מהר, ולקח לנו קצת זמן להפנים שבאמת הרב
קורא כ"כ מהר, כיון שזה היה בריכוז גדול'.

הגר"י פלק שליט"א: 'אני זוכר בפעם האחרונה
ששאלתי אותו על תשובה מסוימת, והוא ענה לי
והתחלתי להסביר שלא הבין את השאלה, עודני
מדבר, תפסתי, שאני לא הבנתי מה שהוא ענה לי,
המהירות היתה כ"כ גדולה, שבאמת היה קשה
להאמין שהוא קרא את הכל, אבל כך זה באמת
היה'.

האם יש מקומות בתשובות שהרב דאג לציין
למקור מגמרא או מספר מסויים, כגון 'עיין'
וכדומה, או שלא הרגיש צורך בכך?

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'כמדומה שרוב
הפעמים לא ציין למקורות, והסתפק בגוף
התשובה'.

הגר"א זלושינסקי שליט"א: אני זוכר שציין לגמ'
מפורשת, וזה במקומות שהתשובה מפורשת
ממש בגמ', ופע"א אני זוכר שציין לספר 'כלי
חמדה'.

הגר"מ שטרוכלין שליט"א: 'בתשובות על ויקרא,
ראיתי שהוא מציין לספר 'עטרת ישראל' שהוציאו
משפחת מובשוביץ' [א"ה. ניתן להערך שהרב ציין
לספר זה, משום שנטל חלק בעריכתו וההזרתו
יחד עם הגר"נ חפץ צוק"ל, שהיה ממקורבי הרב,
ע"כ].

האם זכור לרבנים העורכים על תשובות שהרב
אמר להשמיט, מפני שזו תשובה לא נכונה?

הגר"י פלק שליט"א: 'זכור לי, שהיה שאלה האם
צריך לעמוד בברכת על נט"י בבוקר, והתשובה
של הרב במכתב היתה שלא צריך עמידה, לאחר
מו"מ ובירור הענין בעומק, יצא להרב שצריך,
ואכן בספר הנדפס מחקנו על פיו וכתבנו שצריך
לעמוד'.

הגר"י פלק שליט"א, והגר"ע ברנשטיין שליט"א
מציינים: 'היו גם פעמים שציין להבחין היטב
בתשובה על מה השיב הרב, כי לפעמים כבר
שקרא את תחילת השאלה היתה לו תשובה וכתב
אותה, על אף שבהמשך היתה עוד שאלת המשך
וכדומה, עליה לא השיב כלל, וזה היה דבר שצריך
עליו שימת לב מאוד במלאכת העריכה'.

הגר"י מקלב שליט"א: 'אני זוכר שלפעמים
היה מנסח את השאלה מחדש, ולא שינה את
התשובה, הוא היה עובר על הכל, וכשראה את
התשובה, שלשאלה הזו איננה נכונה בדיוק ממש,
והיה אומר לי לשנות את השאלה, עד שהיה
מאשר את זה'.

הרה"ג רבי יעקב ישראל שליט"א: יש נקודה
מעניינת במכתבים, שהרב היה מתעסק עם כל
סוגי הכתבים בעולם, גם כתב שכמעט ואי אפשר
להבין הוא היה מבין, גם אאמו"ר שליט"א, שהיה
מעתיק את התשובות, היה עובר לפעמים על
השאלה, ולא היה מבין מה השואל שאל, כמו
כן אני זוכר לפעמים שהיה אומר מיד כשהתחיל
לקרוא את המכתב: 'רואים שילד כתב את זה',
האם שמתם לב לזה פעם?

הגר"י פלק שליט"א: 'אני זוכר, שהיו חלק
מהמכתבים, שהרב היה אומר ש'זה רוח הקודש
להבין מה שפלוני שאל'.

כידוע הרב היה משיב לכל סוגי השאלות, ביניהם
הרבה שלא בדברי תורה דוקא, האם היו אי אלו
תשובות מעניינות, שזכורים לרבנים העורכים
מידי עברם בין ערימות המכתבים?

הגר"י מקלב שליט"א: 'היה אחד ששאל איך
לקרוא לעצמו, באיזה שם להשתמש וכדומה,
והרב השיב לו על שאר שאלותיו, כשבראש פתח
במילים 'לכבוד פלוני', הנ"ל פנה שוב בטענה
שהרב לא ענה לו על השאלה, הרב השיב לו הרי
ענית לי, כתבתי 'לכבוד פלוני' בקוצר מילותיו
היה משיב בין המילים'.

הגר"מ ברזם שליט"א: היה סיפור כעין זה אצל
המהר"ל דיסקין, שהיה ספק כיצד לכתוב שם

הגר"ש זלושינסקי שליט"א: 'כעין זה היה מעשה עם הרב שכתב מקור מסויים על גירושין, לאחד שרצה להתגרש, ותשובה זו היתה ממוענת לאדם אחר שביקש מקור מסויים, ולבסוף כך נשלחה התשובה, ואף שהרב ראה שטעה והחליף לפני ששלח את התשובה כבר לא שינה, ובאמת מהמקור ההוא על גירושין, הלה החליט שלא להתגרש' [א"ה]. ראה המעשה בפירוט לעיל ב שיחה במעונו של מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א.

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'נזכרתי במכתב, שמישהו שאל שראה כתוב שבזמנינו אי אפשר לראות על המצח עבירות, ומאידך יש מעשה מפורסם עם הרב שראה על מצח בחור, שאכל בשר וחלב, אז הרב התחמק והשיב לו: 'רואים, אבל לא כל כך', כך היתה דרכו, לפעמים היה משיב בהתחמקות, ולפעמים כלל לא משיב'.

הגר"א זלושינסקי שליט"א: בענין הסיפור הזה עם הבשר וחלב, היה אברך ששאל את הגר"א וינטרוב זצוק"ל, האם יש מישהו שיכול לראות, וסיפר לו את המעשה הזה כראיה שאפשר לראות, הגר"א זצוק"ל השיב לו שאי אפשר, מיד לאחמ"כ, שאל אותו, לגבי מי שאלת את זה? על מי היה הסיפור? האברך השיב, שזה היה על הרב, הגר"א הפטיר: 'נו, ר' חיים הרי הוא קדוש מילדותו!..'

כידוע תורת החזו"א, היתה נר לרגליו של הרב, האם ידוע לרבנים שליט"א, במלאכת העריכה, כמה היה חשוב לו שיובאו דברי החזו"א, וכדומה?

הגר"י פלק שליט"א: 'אני זוכר שבהתחלה הרב אמר לנו שנדע ש'הכל בנוי ע"פ הקה"י והחזו"א', ולפי זה עבדנו במלאכת העריכה'.

רצינו לשאול, האם הרבנים העורכים הרגישו הכרת הטוב מהרב על כך שהם עסוקים בסידור המכתבים ועריכתם?

הגר"י פלק שליט"א: 'אני זוכר שנה אחת, שבאתי בליל ראש השנה, יחד עם רבבות עמך בית ישראל, כשהגעתי אמר לי 'גוט יאר' כמו לכולם, לאחר שאחד מהמקורבים הזכיר שאני מעורכי 'דעת נוטה', אמר לי ביישוב הדעת 'לשנה טובה תכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום', היה זה ממש נראה לעין, שזה מחמת הכרת הטוב'.

הרב יעקב ישראל קניבסקי שליט"א מוסיף ומציין: 'אני זוכר שבכל פעם שהיו מגיעים בני המשפחה הקרובים, של הרבנים העורכים, הרב היה מתעניין: 'נו, מה עם ה'דעת נוטה', הדבר היה חשוב לו מאוד וחוקק בליבו, אפילו ממש בשנים האחרונות, כשהיינו לידו, וראינו כיצד מה שקשור ל'דעת נוטה' מיד הוא שואל, היה זה לפלא בעינינו'.

הגר"י מקלב שליט"א: 'לפעמים היה שואל לשמי, ומשעניתי, אמר לי: 'אני מכיר אותך כבר לפני אלף שנים', זה היה בדרך גוזמא כדי להראות חיבה והכרת הטוב'.

הגר"א זלושינסקי שליט"א:

// אבי סיפר פעם שהיה אחד ששלח מכתב, והרב לא רצה לענות לו, כנראה כי חשש שיפרסם את תשובתו וכד', וההוא פנה למרן הגר"י ש אלישיב זצוק"ל בתלונה, שחתנו,

הרב זצ"ל, לא עונה לו, והגר"י ש ביקש מהרב שיענה לו, הרב קרא לבתו ואמר לה, תכתבי שאבא אמר כך וכך, בחכמתו ידע הרב, שאת זה כבר ההוא לא יפרסם... //

מסויים בגט, ומה'לכבוד' שכתב במכתב, הבינו כיצד לכתוב את השם'.

הגר"ש זלושינסקי שליט"א: 'אחד מכותבי המכתבים הקבועים, גר ברחוב סעדיה גאון בבני ברק, בהזדמנות פגש בו הרב, ואמר לו יש לי טענות עליך, שאתה כותב במכתב, 'רחוב סעדיה גאון' בלי התואר 'רבי' רס"ג, והרי כתבתי לך כמה פעמים לא לכתוב כך, הלה תמה והתפלא: 'מעולם הרב לא כתב לי במכתבים על דבר זה', הרב השיב לו: 'דאי שכן, הרי אני כותב על המעטפה: 'לכבוד פלוני, רחוב רבי סעדיה גאון', הרי שהקפדתי

בחדר הלימוד של הרב, הרב זצוק"ל בכתיבת התשובות, כשצדצו נאמנו הקרוב הרב"ג רבי ישעיה אפשטיין שליט"א

שתכתוב 'רבי'...'

הגר"י פלק שליט"א והגר"מ שטרנולין: 'היה אחד שכתב מכתב מחו"ל, וחתם את שמו באנגלית, הדבר היה זר בעיני הרב, ובפרט שמדובר בשפה גויית, הרב השיב לו: 'כמדומה שאין לך שם בישראל'.

הגר"י פלק שליט"א: 'כמדומה שהיה גם אחד שהרב כתב לו, שבכל פעם אתה משנה כתובת, שזה היה אותו שואל כל פעם מכתובת אחרת'.

'עוד זכורני שהיה אחד ששאל איזה דבר טוב יכול לעשות כסגולה, בשנה ראשונה, הרב השיב לו בפשטות 'ללמוד בהתמדה'.

הגר"ע ברנשטיין שליט"א: 'דוקא זכור לי מקרה הפוך שלפני שנים בישיבה קטנה 'תפארת ציון', רצו הבחורים לשלוח הרבה מכתבים, כי כשהיה שואל אחד מרבה לשאול הרב היה כותב לו ליכנס, הם העדיפו זאת בתשובה כתובה, לצורך כך לקחו תיבת דואר אחת ורשמו עליה הרבה שמות, כך שתמיד המכתבים הגיעו לשם, רק על שמות אחרים, וכך שלחו הרבה מכתבים, בצידקותו של הרב היה משיב לכולם, ולא דחה אותם'.

הגר"י פלק שליט"א: היה סיפור של סייעתא דשמיא, סביב המכתבים, שהיה אחד ששלח שאלה, ובסוף הרב כתב לו 'לבדוק את המזוזות', הנ"ל לא הבין, אך באמת בדק את המזוזות ומצא בהם פסול, לאחר מעשה התברר, שאכן הרב השיב זאת לשואל אחר, אלא שהגאון רבי יצחק שאול שליט"א טעה והעתיק את התשובה לשואל אחר, שכלל לא שאל על מזוזות, אך מה' יצא הדבר, ובאמת מזוזותיו היו טעונות תיקון, גם בתשובות שהרב לא התכוין לכתוב, ראו סייעתא

הגר"מ שטרוכליץ שליט"א:

לסיום השיחה, ניצלנו את המעמד לשאול את רבני המכון, מה יכול כל אחד לקחת מהדבר הזה שנקרא 'המכתבים', כמובן יש מכלול של דברים בתורה ויראת שמים שאפשר לקחת מהרב, אבל שאלתינו היא דוקא מ'המכתבים', מה כל אחד יכול לקחת מזה, ללימוד התורה האישי שלו?

הגר"מ שטרוכליץ שליט"א: 'אני חושב שמי שמתבונן ויודע את ההיקף העצום של המכתבים, יכול להבין מזה עד כמה היה גדול הרב, שהיה יחיד בדורו, שהעמיד את עצמו, כמי שיכול לענות לכל השאלות שבעולם, וזה נותן לנו מבט במקצת על הרב, וגם זה דבר שכל אחד יכול לשאוף אליו, בנוסף גם רואים את התכבדותו כבר לפני עשרים וארבעים שנה חלקם אם גדולי ישראל מהדור הקודם, וזה ממש מפעים'.

הגרי"ע ברנשטיין שליט"א: 'ישנה נקודה

// במכתבים ששאלו מקורות מהרב לאמרות חז"ל וכד', לפעמים השיב 'איני יודע', ולפעמים השיב 'כעת אני יודע', בסקרנותי, השתמשתי באמצעי החיפוש שבזמנינו,

כאשר כתב הרב שאינו יודע, לא היה מדרש או חז"ל כזה, אבל כשהשיב 'כעת אני יודע' אז מצאתי חז"ל עם מילים דומות //

חלילה לסמוך עלי למעשה על מה שאני עונה מקופאי כדי להתפטר מהשאלות

נוספת, שרואים שהרבה חידושים שנתבררו בספרי הרב, זה על ידי שאלות ששלחו לו, ולמעשה זה עזר לו הרבה פעמים לבירור חידושי שלו עצמו, ורואים זאת בספרים שמביא שאלות שנשאל, וכותב 'נשאלתי', מה שאפשר ללמוד מזה, שכאשר אדם עושה חסד, בסוף זה גם יכול לעזור לו בעצמו, ומחמד לא מפסידים'.

הרב יעקב ישראל קניבסקי שליט"א: 'אני חושב שהמכתבים הללו חסכו לסבא הרבה זמן, כמו למשל שהיה מקבל בהם תיקונים והערות על ספריו, מה שלא התאפשר תמיד בעל פה, ולמעשה היה לסבא גם קבלת קהל שלימה בכל המכתבים הללו, סבא ראה את הלך הרוח בציבור, הוא קיבל שאלות אקטואליות מכל הסוגים והמינים, ועל הכל הוא היה מנצח לבד, מיד אחרי הנץ מוציא את המכתבים מתיבת הדואר, לפעמים היו גם ששלחו לסבא בתוך המעטפות פשקווילים, בנושאים שונים, ועל ידי המכתבים הוא חש והרגיש את הציבור, ולמעשה היה לו מינימום שישים מכתבים ליום, עד השנים האחרונות ממש [כשחלק מהמכתבים כוללים כמה דפים מהודקים], מלבד קבת הקהל העמוסה שהיתה בכל יום'.

הגר"מ שטרוכליץ שליט"א: 'רק במכתבים לבד, חוץ מקבלת הקהל, הוא קיבל מכל העולם שאלות הכי פרטיות בנושאי משפחה, חינוך ועוד, ובאמת באורחות יושר ששם כתב הרב על כל העניינים האקטואליים בזמניו, הרב כתב בהקדמה, שהנושאים שכתב עליהם זה מהשאלות ששאלוהו, לפיהם הוא ידע במה אנשים צריכים חיזוק'.

השיחה הסתיימה ברוח של רוממות, בהרגשה שאולי הצלחנו לגעת במעט שבמעט, בשולי גלימת של הרב זצוק"ל וסודות כתיבת המכתבים.

ביום השנה הראשון להסתלקותו של הרב זצוק"ל,

יתקיים שיעור לעילוי נשמתו

ביום רביעי ט"ו אדר פורים דמוקפין

לאחר תפילת ותיקין וקריאת המגילה כמנהג מרנא החזו"א זללה"ה

במנין שבבית הרב זצוק"ל

ע"י בנו הגרי"ש קניבסקי שליט"א

בענין היסח הדעת בברכת אבות

שיח התורה

בדרכו ולעי"נ של רשכבה"ג מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל
בנשיאות בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

עכשיו ההזדמנות:

ללמוד, להבין ולדעת הלכות שבת בשנה אחת

לע"נ רשכבה"ג מרן שר התורה זצוק"ל על פי רצונו בחיי חיותו,
בהזדמנותם ובהכוונתם של מרן גדולי ההוראה שליט"א

החל מהשבוע הבא, יום היארצייט הבעל"ט תפתח אי"ה תכנית 'שיח ההלכה'

לימוד הלכות שבת בהספק של עמוד ליום ב'משנה ברורה',
במשך שנה אחת

בארבעה מסלולים לבחירת הלומדים:

ד	ג	ב	א
מסלול נוסף	מסלול נוסף	מסלול נוסף	מסלול הראשי
ביאורים ומוספים	שנה הלכות	ביאור"ל ושער הציץ	משנה ברורה
ממחברות דרשו			

השתתפות בכל אחד ממסלולי הלימוד יחד עם מענה על השאלות במערכת של 'שיח התורה' מכניסה את הלומד
להגרלות היומיות של 'שיח התורה' המתקיימות מידי יום – כל מסלול לימוד נוסף מקנה כרטיס הגרלה נוסף

**מבחן
מסכם:**

במעדים קבועים יתקיימו
מבחנים מסכמים על החומר
שנלמד עד אז, כשהשתתפים
יזכו בתמריצים וזכיות
נוספות

**סיכומי
הלכות
וביאורי סוגיות:**

הלומדים שיעלו על הכתב
סיכומים וביאורים על החומר
הנלמד בהלכות שבת יכנסו
פעם נוספת להגרלה
היומית

כל הלומדים שיתמידו ב-60 הימים הראשונים
לפחות 45 ימי לימוד,

**יקבלו מתנה ללא הגרלה -
מארז זמירות מהודר 'שיח תפילה'**

עם ביאורים הנהגות והלכות מרבני מרן זיע"א - בהוצאה ראשונית של
מכון 'שיח אמונה' במיוחד לכבוד לומדי הלכות שבת ב'שיח התורה'

03-3085000

סקירה על חלופת מכתבי תורה של הרב זצוק"ל עם מרן האגר"ד לנדר שליט"א

המובאות בס' מעדה תורה להגר"א, כמו למשל ז' נתלין, הגר"ד שליט"א והרב זצוק"ל נז"ב בזה מהי כונת הגר"א, גם במש"כ הגר"א שלושה אמרו מחצה למחצה, לדעת הגר"ד שליט"א הדברים אמורים בשלושה מקומות, שנשנו במשניות מקרים של מחצה למחצה, שאין דינם כמו רוב, אך לדעת הרב זצוק"ל כונת הגר"א היתה לשלושה מקומות בגמ' שחז"ל הסתפקו מה הדין במחצה על מחצה (מכתב ט"ו).

לא תמיד היה הרב זצוק"ל ממנהר להשיב לשאלות, שהיו בעומק העיון, וכפי שלמדים אנו מדבריו: 'יקרת מכתבו הגיעני וכבר כתבתי תשובה אך נתחרטתי והוצרכתי לשנות לכן נתאחרתי' (מכתב י"ז) או 'הנה רוב קשיותיו חמורות ואני משתדל להשיב הנראה במושכל ראשון וכת"ר יראה ויבחיני' (מכתב י"ח) או לא מהרתי להשיב כי רציני לעיין בזה אך אני רואה שאין עולה בידי לעיין כעת לכן לא אאחר יותר ואשיב במושכל ראשון' (מכתב י"ט).

ממכתביו של הרב זצוק"ל, למדים אנו, כמה היה ממנהר בזריזות לענות, באחד מהמכתבים מתנצל הרב זצוק"ל כך: 'אחדשה"ט יקרתו הגיעני בעש"ק אך לא יכולתי לענות עד היום...' (מכתב כד).

ביות למכתבים מוצאים אנו דברים שהעסיקו את הרב זצוק"ל, כמו למשל במכתב שנכתב בתאריך: 'בין כפור לסוכות תשכ"ז' כותב הרב זצוק"ל בסוף המכתב: 'יל"ע אם יבנה ביהמ"ק כעת אם יהיה הקהל, מאחר ששמיטה היה דרבנן, ועי' יומא ס"ט ב', ויקרא בו כו', משמע קצת שהיה הקהל בימי עזרא, וצ"ע החשבון, עי' ערכין

הגר"ד שליט"א כך: ואחלה פני הדרתו להודיעני אם אוכל עוד לשדר קמיה כמה הערות כי יראתי פן אהא לטורח, הרב זצוק"ל השיב לו: 'מכתבו קבלתי ודבריו הוא לי לשמחה ועונג ואני מתפלל על מעכ"ת ידידי שיחי' שמסתפק בזה' (מכתב ל"ט) ובמקום אחר מתנצל הגר"ד שליט"א: 'מאד אודה להדר"ג שליט"א על הענותו למכתבי, וכמעט שחפצתי להמנע מהטריח עוד בריבוי מכתבים, אך רב תשוקתי לשמוע חז"ר הדרתו במה שנתעוררתי אלצתני להסתמך על טוב עינו וחסדו עמי, ואקוה כי לא אהא לרב טורח, הרב זצוק"ל

משיב לו: 'אחדשה"ט יקרת מכתבו הגיעני היום ומאד אתפלל על כת"ר שמתנצל על כתיבתו כבר אמרתי כמה פעמים שמכתביו אצלי ענג ושמחה ואם אני מאחר לפעמים לענות כמה ימים הוא מפני חיבת דבריו אני ממתין לצלילות הדעת כדי להשיב במתינות' (מכתב נ).

לפעמים מוצאים בדבריהם מו"מ בדברי חז"ל שנלאו המפרשים לפרשם, כמו שני ברייתות

מכותבי המכתבים התדיריים בשנים מוקדמות אלו, היה מרן הגאון רבי דב לנדו שליט"א, שהיה מתכתב עם הרב זצוק"ל, במשך שנים רבות. לפני כשנה וחצי, וכפי שסוקר בעיתו בעלון 'שיח אמונה', יצא לאור ספר 'שיח דבר' בו נדפסו ובאו מאות השו"ת, מדובר במכתבים אשר נשאו ונתנו ביניהם הגאונים אדירי ארץ, בנושאים רבים במרחבי ים התלמוד.

בין השנים תשי"ט - תשל"ח, היו האגרות באופן תדיר, ולאחמ"כ באו טיפין טיפין, זעיר פה וזעיר שם. ביני וביני, כאשר אנו מעיינים במכתבים, אנו מוצאים, כי גם שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד, כך למשל, כאשר הגר"ד פנה אל הרב זצוק"ל בשאלה ב"ב ניסן בשנת תשי"ט, אודות נושא כללי של זמן אכילת השלמים לכתחילה, הרב זצוק"ל השיב רק ביום שישי בשבוע שלאחמ"כ [בפרשת אחריו], בתחילת המכתב, הוא מתנצל כך (מכתב ה'): 'יקרתו הגיעני, וימחול לי על איחור תשובתי, כי קבלתי מכתבו, בליל בדיקת חמץ, ועד עכשיו היה אסור הכתיבה, וגם הספרים שלי היו ברשות עכ"ם, ולכן לא עיינתי עד עתה', בסוף המכתב, הוסיף הרב זצוק"ל שאלה מעניינה דיומא, בעניין השמטת הרמב"ם, בדין קרבן פסח שלא לשמו.

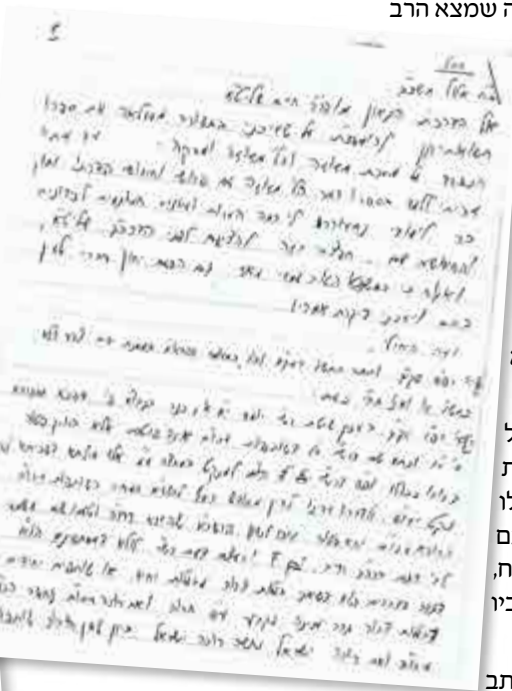
כמו כן מצינו בא' המכתבים כאשר הרב זצוק"ל כותב כך (מכתב ט'): 'ימחול לי על איחור מכתבי, הגם שקבלתי מכתבו בין כפור לסוכות, אך כבר אחז"ל בויק"ר עה"פ ולקחתם לכם ביום הראשון שהם ימי טירדא, ובחווה"מ א"א לכתוב, ולכן לא עיינתי בו עד כעת שיצאנו גם מידי ספק יו"ט שני'. כשמהקדמה למכתב, למדנו מציאה שמצא הרב

זצוק"ל ממדרש רבה, על הימים שבין יו"כ לסוכות, למדנו את קיום ההלכה שבחווה"מ לא כותבים, ולמדנו שהרב זצוק"ל נהג יו"ט שני במלאכות דאורייתא...

לפעמים מוצאים אנו מו"מ במכתב, כהמשך למה שדיברו בעל פה, כך כותב הגר"ד שליט"א (מכתב ז' אות ז'): 'בהקבילי את פני מעכ"ת שליט"א בפעם האחרונה, הציע מר שליט"א ספק בענין ערכין וכו'.

פעמים שהגר"ד שליט"א התנצל בתחילת מכתבו, על שמטריח את הרב זצוק"ל, אך הרב זצוק"ל השיב לו על כך במכתב הבא (מכתב ח'): 'ובחנם מתנצל כת"ר שליט"א על הטורח, ואילו ידע כמה שמחה יש לי ממכתביו לא היה כותב כן'.

פעם אחת כותב

סקירה על חלופת מכתבי תורה של הרב זצוק"ל עם מרן הגר"א נבנצל שליט"א

זצוק"ל: הלא לפני שישים שנה יש מכתב מהרב זצוק"ל אל מרן הגר"ח"ק, והוא מלא וגדוש בתורת הנסתר. השיב הרב זצוק"ל הגר"א: "נו, אבל ראיתם שרבי חיים הוכיח אותי על זה..."

צריך רוח הקודש!

שח אחד מגדולי המחנכים בדורנו:

הנני נוהג להציע את שאלותי הרבות בעניני חינוך אצל הרב זצוק"ל הגר"א שליט"א, ובדרך כלל משיב לי הרב זצוק"ל במהירות, ברוח דעת תורתו הרמה.

פ"א הצעתי בפניו שאלה סבוכה מאוד. הרב זצוק"ל האזין לשאלה בכבוד ראש, חשב מספר רגעים ואמר: "לענות על כזו שאלה צריך רוח הקודש!", ולא אבה להשיב לשאלתי.

שאלתי: אם כן, מה אעשה?

אמר לי הרב זצוק"ל: "תשאל את רבי חיים!".

שחלק מחכמתו

ברשימות תלמיד הגר"א שליט"א, נכתב כך: בליל ד' לס' וישב תשפ"ב, נשאל הרב זצוק"ל הגר"א שליט"א האם מברכים כיום שחלק מחכמתו ליראיו.

השיב וז"ל, "איני יודע אם יש היום חכם שאפשר לברך עליו, אבל אם יש, צריך לברך על רבי חיים".

"אל הכותל המערבי"

בדרכו לביקור אצל מרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה, התבטא הרב זצוק"ל הגר"א ביציאתו מן העיר העתיקה: "אנחנו נוסעים עכשיו מהכותל המערבי אל הכותל המערבי" (רשימות שנת תשס"ח).

אופן כתיבת השם "אביגדר"

נחלקו רבותינו מרנן הגר"ח זללה"ה ויבלחט"א הגר"א אודות אופן כתיבת השם "אביגדר", דלדעת הרב זצוק"ל זללה"ה יש לכתוב "אביגדר" עם וי"ו, והרב זצוק"ל הגר"א חלק על זה ונוהג לכתוב "אביגדר" חסר וי"ו. ורבות נשאו ונתנו בזה במשך השנים.

מעניין לציין, כי בשנים קדמוניות (תשי"ז-תשכ"ז), זמן תכתובות רבותינו הגר"א והגר"ח הנדפסים בספר "תשובה מאהבה", מוצאים אנו כי שניהם כתבו את השם "אביגדר" חסר וי"ו, וכדעת הרב זצוק"ל הגר"א.

פ"א נכנס אחד מנכדי הרב זצוק"ל הגר"א שליט"א, להרב זצוק"ל זללה"ה (תמוז תשע"ה) ולאחר שהציג עצמו כנכד הרב זצוק"ל הגר"א, התעניין הגר"ח בשלומו של הרב זצוק"ל הגר"א, ואמר לו: "תגיד לסבא שהוא עדיין לא ענה לי על המכתב האחרון ששלחתי לו". ולאחמ"כ גילה לו הגר"ח את תוכן המכתב... דמנ"פ אין לכתוב "אביגדר" חסר וי"ו, שהלא בתנ"ך נזכר אמנם חסר וי"ו, אך הוא כתוב שם בב' תיבות, דהיינו "אבי גדר" (דברי הימים א, ד, ד), ומאידך בסדר הגט מובא במילה אחת "אביגדר" עם וי"ו, נמצא א"כ כי לכתוב "אביגדר" גם בתיבה אחת, וגם חסר וי"ו זה הוא תרתי דסתרי...

מכותבי המכתבים התדיריים בשנים מוקדמות אלו, היה מרן הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א, כשעוד בהיותו צעיר לימים, היה שולח להרב זצוק"ל מכתבים ובהם שאלות בקצרה ממש, כאשר רק גאון כהרב זצוק"ל היה יכול להבין במה המדובר, בחיבות יתירה היה הרב זצוק"ל מתייחס למכתביו, ומשיב להם פעם אחר פעם, וכדרכו של השואל, כך היה דרכו של המשיב - הכל בקצרה ממש, לפני כמה שנים יצאו לאור עולם חלופת המכתבים, בתוספת הארות בדברי רבותינו, וקראו את שם הספר 'תשובה מאהבה', וכשמו כן הוא.

באחד המכתבים הראשונים שכתב מרן הגר"א שליט"א ביום י"ח אדר תשי"ח, כבר פתח את מכתבו בזה הלשון: "לכבוד מורי ורבי".

בתגובה לזה, כתב הרב זצוק"ל לאחר חתימתו, "צ"ע שכותב אלי כמו תלמיד, ואינו אלא חברי, ויש בזה חשש לועג לרש, לכן אבקשו שלא יעשה כן".

הגר"א התעלם מבקשתו של הרב זצוק"ל, ובמכתב משנת תש"כ, פתח הגר"א בזה הלשון: "לכבוד רבי ומורי הגאון הגדול, וחתם אותו במילים: אלה דברי תלמידו המתאבק בעפר רגליו".

במכתב תשובתו פותח הרב זצוק"ל את מכתבו בזה"ל: "אחדשה"ט, מכתבו הגיעני, ודילדא אימ' כוות' תיליד, אע"ג דאית לי פירכא לענ"ד". ובסוף המכתב מוצאים אנו דבר נדיר: הרב זצוק"ל הגר"ח זללה"ה מגיב בחרוזים (!) על התוארים שמעניק לו הגר"א וז"ל: "צ"ע על מעכ"ת דלא חש, ובעקביו דש, לאיסור לועג לרש"...

בנוסף, מזכיר מרן: "וכבר העירותיהו פעם על ככה", כאשר כוונתו למכתב הנ"ל בשנת תשי"ח.

מו"מ מרתק נוסף מוצאים אנו בין דפי הספר: במכתב משנת תשכ"א כותב הגר"א שליט"א בזה הלשון: "יומא ל"ז. תניא רבי אומר וכו', אין לי עסק בנסתרות, אבל נלענ"ד דלר' מתכוונים לחבר מלכות לתפארת, ולחנני מתכוונים לחבר מלכות ליסוד".

כתגובה, כותב הרב זצוק"ל הגר"ח זללה"ה וז"ל: "תימא שכ' בדברים כאלו".

במכתב הבא כותב הגר"א וז"ל: "בעניי נסתפקתי בכוונת מר אם כוונתו לומר שלא הי' לי לדון בנסתרות בעוד שמגילין מיטמרן לי, וא"כ הרי זו תוכחת מגולה ואין לי מה להשיב, או שמא לא רצה מר אלא שאברר מנין לי פירוש זה, ומספק שמא כן הוא הריני לברר בס"ד", וכאן עובר הגר"א ומביא לבאר דבריו מג' מקומות בזוהר ובהשמטות לזוהר, ומסיים: "ולא כתבתי כאן אלא בקיצור כדרכי בס"ד, ובדאי מר יודע המקורות לדברים אלו במקומות רבים בזוהר".

במכתב התשובה כותב הרב זצוק"ל זללה"ה וז"ל, "רואה אני שכת"ר שליט"א חושדני במה שאין בי, אני תמהתי שכת"ר שליט"א כותב לי בדברים שאין לי השגה בהם בעוה"ר, ומלבד זה אמרו בזה דבש וחלב וכו' כבשים ללבושך וגו' והן הן הדברים הנאמרים בלחישת מפה לאוזן ולא מתוך הכתב".

לאחר שנים רבות, נשאל הרב זצוק"ל הגר"א ע"י אחד מגדולי המקובלים בענין הנוגע לחכמת הנסתר, והשיב: "אין לי עסק בנסתרות". נשאל הרב

בשלהי דקייטא תשפ"ב הגיע ת"ח א' בפני הרב זצוק"ל הגרא"נ וסיפר כי לפני מספר שנים נישאה דודתו בחוץ לארץ, והסבא רצה שכל המשפחה המורחבת תגיע להשתתף בחתונה, ופרש אותו ת"ח את כל הצדדים לכאן ולכאן בפני מרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה אשר פסק: "אסור לצאת לחוץ לארץ". ועתה שאלתו בפני, היות ודודה נוספת עומדת להנשא בחו"ל, וכרגע נוסף צד לצאת לחו"ל בהיות והדבר חשוב מאד לסבא, יותר מבפעם הקודמת, וכמו"כ חלק מן הצדדים שעלו בשעתו שלא לנסוע אינם תקפים עוד, ועל כן הרי הוא מבקש לשאול את פי הרב זצוק"ל כדת מה לעשות.

אמר הרב זצוק"ל: "מעיקר הדין מותר לצאת לחוץ לארץ בשביל שמחת חתן וכלה, אבל אם רבי חיים אמר לכם לא לנסוע, איני יודע". חזר הת"ח ושאל שהרי חלק מן הצדדים שהיו אז שלא לנסוע אינם רלוונטיים כעת, וחזר ואמר "איני יודע", וכששאל מה יעשה אמר: "אתם תחליטו", ולא אבה לפסוק להיתר אחר שהורה הרב זצוק"ל זללה"ה לאסור בכעין זה.

מתוך דברי ההספד שנשא מרן הרב זצוק"ל הגרא"נ שליט"א בימי הבכי והאבל, אחר מיטתו של הרב זצוק"ל

רבי חיים זללה"ה לא רק שידע את כל התורה, אלא גם ידע להוציא מתוכה את מה שצריך להוציא, כדי שנוכל לחיות על פי זה. אותו אפשר היה לשאול שאלות.

זכיתי כבר לפני הרבה שנים, כשהייתי בחור בפוניבז', לשאול את רבי חיים הרבה שאלות, בכתב ובע"פ. כבר אז היה ידוע שהוא עונה על כל השאלות, וזכיתי מאז לשאול עוד הרבה שאלות והשיב לי. אבל זה לא נקרא שראיתי אותו מלפניו, בקושי מאחוריו (ענין עירובין י"ג ב.). רק זכיתי לטעום בקצה המטה מן הדבש. כמו"כ ענה על עוד הרבה מכתבים, כאשר בכל יום היה יושב לענות על כל המכתבים שקיבל.

בימים האלה פנה אלי משהו, ואמר שאינו מסוגל בטבעו להסתדר עם אריכות המשנה ברורה. יצאתי לו שילמד את השונה הלכות, וכך תהיה לו מסקנת המשנ"ב בקיצור ובתמצית.

זכורני, כאשר מורי ורבי מרן הגרש"ז אויערבאך זללה"ה היה מסתפק בהבנת הכרעת המשנ"ב, היה פותח 'שונה הלכות' לראות איך הבין את הכרעת המשנה ברורה.

הרבה הרבה תורה הפיץ בעולם, קשה לעמוד על כל התורה שהפיץ.

צריכים לדעת שתלמיד חכם אינו רק מלמד ומפיץ תורה, אף שפשוט שזהו תפקידו העיקרי, אלא הוא מגן על כל העולם. הגמ' בסנהדרין (צ"ט ב') אומרת, אפיקורס כגון מאן, א"ר יוסף, כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן. מי שאומר כן, הוא כופר במה שכתוב בתורה (בראשית י"ח כ"ו) 'ונשאתי לכל המקום בעבורם'. כולנו חיים בזכות גדולי הדור שעמנו לאו"ט ושהיו לנו. רבנן אהנו לן. אנחנו לא יכולים בלי רבנן.

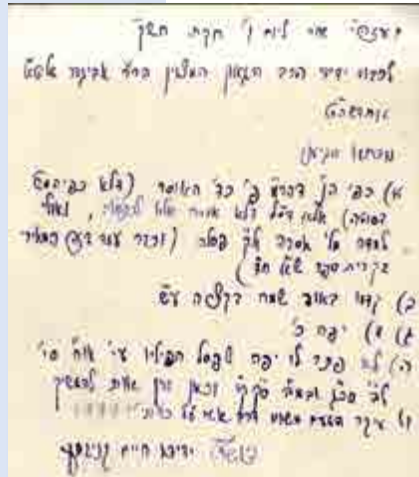
רבי חיים הגן על בני ברק בפרט, שלא יהיו שם פצועים והרוגים, כמו שהגן מרן החזון איש לפניו, אבל הוא הגן גם על כל עם ישראל. כששמע שבני ישמעאל הרגו יהודים זה כאב לו, והיה בוכה ממש כפשוטו. היה לוקח ללב את צערם של ישראל, וכך יכול היה להגן עליהם, מפני שהיה מיצר בצרתם.

הלכה היא שכולם יודעים שאין להפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, בהיות תפילין של יד מכוונים כנגד הלב, ותפילין של ראש כנגד המוח, וצריך שיהיה גם מח וגם לב, בלי הפסק ביניהם. אצל רבי חיים זכורנו לברכה ראינו את שניהם, היה גאון בשכל והיה גאון ברגש. לקח ללבו את צערם של ישראל, וקירב את כל מי שאפשר לקרב, כל אחד בדרגתו, הרב זצוק"ל לקח אותו ללב. נזהר לא לפגוע באף אחד. להיות טוב עם כל אחד. היה כל כך טוב לכל אחד, כל כך מסור. היה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. ברך את מי שבא לבקש ברכה, ופסק הלכה למי שביקש זאת. כל אחד קיבל מה שהיה צריך. בין אדם לחברו זה חלק גדול מהתורה, אין תורה בלי בין אדם לחברו. רבי חיים היה בבחינת 'חבר אני לכל אשר יראוך'. אף שאינו חבר. הוא רבן של ישראל, הוא מנהיג הדור, הוא גדול הדור. אבל 'חבר אני לכל אשר יראוך'.

למי שביקש זאת. כל אחד קיבל מה שהיה צריך. בין אדם לחברו זה חלק גדול מהתורה, אין תורה בלי בין אדם לחברו. רבי חיים היה בבחינת 'חבר אני לכל אשר יראוך'. אף שאינו חבר. הוא רבן של ישראל, הוא מנהיג הדור, הוא גדול הדור. אבל 'חבר אני לכל אשר יראוך'.

כשהיו שואלים איך לדעת פסק הלכה או הדרכה בכל ענין, רבי חיים היה הכתובת. אליו היה אפשר להפנות בני אדם לקבל דבר ד' זו הלכה. ולא רק פסקי הלכה היה נותן, אלא גם עצות בעניני רפואה ובעניני שמות, ובכל הנהגה אחרת, הוא היה הכתובת. על הכל ידע מה להשיב והשיב. היה מגדל-אור של כלל ישראל.

הקב"ה יחזק אותנו, שנוכל להמשיך להתבונן בדרכיו, ונלמד ממנו את דרך התורה, דרך הקדושה, ודרך הענוה, להיות בקיא בכל הספרים ולנסות להוציא הלכה ברורה בכל מה שצריך. שנזכה להמשיך בדרכו הקדושה עד שיבוא בן דוד במהרה ויגאלנו, וכל המתים יקומו לתחית המתים בב"א.

המשך מעמוד 24

י"ג א' ובזאת חתם את המכתב (מכתב ג) במכתב ששלח הרב זצוק"ל בתאריך: 'אור לתענית אסתר תש"ל', הרב זצוק"ל מציע פירוש בענין קריאת 'בני המן' בנשימה אחת, דברים שלאחמ"כ קבע בספרו 'טעמא דקרא'.

גם כאשר הרב זצוק"ל לא חש בטוב, ומכתב תשובתו נדחה בכשבע וחצי בסך הכל, הרב זצוק"ל הרגיש צורך להתנצל, וכתב תוך כדי שהוא מוטל במיטה, וכפי שהעיד על עצמו במכתב מתאריך: ד' וישלח תשכ"ז, וזה לשונו: 'יקרת מכתבו הגיעני ביום א' שעבר, ולפי שהייתי מוטל במטה ל"ע דחיתי עד שארד ואוכל לעיין כראוי, וכעת שנמשך ביותר ואיני רוצה להשהות יותר מפני כבוד התורה,

לכן אני כותב מתוך המטה בלי עיון רק בהשקפה ראשונה, על כן דברי לעו [ע"פ איוב ג], ומעכ"ת ימחול לי ויעיין בזה אם הדברים נכונים'.

בין המכתבים הרבים, היו כאלו, בהם הגר"ד שליט"א, שלח הערות על ספריו של הרב זצוק"ל, מהם, מסכת מזוזה, שונה הלכות, מסכת עבדים, שיח השדה, וטעמא דקרא, הרב זצוק"ל מודה לו על כך לאחר כל מכתב ששלח, במכתב מתאריך: ב' עקב תשכ"ט, לאחר שהרב זצוק"ל קיבל מכתב עם הערות על טעמא דקרא, כתב הרב זצוק"ל כך: 'אחדשה"ט יקרתו הגיעני ושמחתי מאד על הערותי היקרות וב"ה שהגיע הספר ליד מבינים', ובמקום אחר: 'זו בקשת כל מחבר שיגיע ספרו

ליד ת"ח גדולים ואשיב קצת מה שנלענ"ד בקצת מדבריו' (מכתב פה) ובמקום אחר: 'אחדשה"ט, יקרת מכתבו הגיעני וישר כחו וחילו לאורייתא ומחזקנא ליה מלא חפנאי טיבותא אשר שם עינו לעבור על ספרי והעיר עליו הערות נחמדות אשר על זאת יתפלל כל מחבר דליבדרן שמעתיה בעלמא ושיחו בו יושבי שער ומיני ומיניה תסתיים שמעתתא ויתקלס עילאה' (ח"ב מכתב כח).

הרב זצוק"ל שלח כהכרת הטוב הערות על ספר זכר טוב של הגר"ד שליט"א, כשבתחילה כותב הרב זצוק"ל כך: 'הגיעני ספרו היקר וברכתי עליו ברכת הנהנין. השי"ת יזכהו שיפוצו מעיינותיו חוצה ברחובות פלגי מים' (ראה ח"ב מכתבים צ"ז צ"ח).

רק שנה חלפה מאז בוטל התמיד

מאז נסתלק לבית עולמו האיש שאת העולם הרעיד
שבעת הדפים שבכל יום היה את העולם ממלא
חסרים ודורשים את חלקם למלא
כולנו חבים למרן שר התורה
נוכל להשיב לו רק בעוד ועוד דפי גמרא

נקבל על עצמנו גם בשנה השניה

לסיים לזכרו

עוד ועוד מסכתות לעילוי נשמתו

מסיימים לזכרו
מקבלים, זוכים, ומזכים!

התקשרו עכשיו:

073-347-8888

לקראת כלות השנה, התכבד עלון 'שיח אמונה' לקיים שיחות מיוחדות, עם הגאונים חתני דבי נשיאה שליט"א, אשר זכו כולם ללמוד בחברותא עם הרב זצוק"ל במשך שנים ארוכות, ומעידים בפני קוראי עלון 'שיח אמונה', על דרכי הלימוד, הנהגותיו בזמני הלימוד ועוד.

שיח חתני דבי נשיאה

מרן הגאון רבי שרגא שטיינמן שליט"א,

חתן הרב זצוק"ל

"רבי חיים 'לא סבל' טעויות"

ובר"מ, לשאלתי, הסביר לי שהשווער שלו רבי חיים 'לא סבל' טעויות. אם ראה בגמרא גירסא לא מדויקת, הוא מיד תיקן, לא רק כדי שהפשט בסוגיא יהיה ברור אלא כי הוא לא סבל טעויות, ולכן גם השווער שלי תיקן בעת שלמדו יחד כל מקום שהיה גירסא מדויקת יותר."

האם היו שינויים בסדרי הלימוד?

'זכיתי פעם לשמוע מהרבנית ע"ה שאמרה על בעלה הרב זיע"א שמעולם לא העיר שום הערה לרבי שרגא', ואל תחשוב שזה אצל כולם היא רמזה לי, כי הלימוד בחברותא איתו לא היה קל, הוא לא היה מסוגל שיהיה איחורים או חיסורים הוא הקפיד מאוד מאוד על הסדרים.

'השווער עצמו סיפר לי שהיו ימים כ"כ חמים עד שנראה כי מישוה עומד עם תנור מולם, אבל שום דבר לא הזיז את החברותא! לימוד בכל מצב. פעם גם אמר שבדרך כלל מהרגע שהתחילו ללמוד ועד שסגרו את הגמרא הלימוד היה כה ברציפות 'לא היה אפילו זמן לראות עם החלון פתוח או סגור' כלשונו.

'לעיתים הרבנית ע"ה, שלקחה במסירות נפש שאין כדוגמתה את כל עול הבית, היתה נכנסת עם שני כוסות תה מהבילים ומביאה ללומדים'.

מתי הפסיקו ללמוד?

מספר שנים אחרי שהשווער פתח את ישיבת קהילות יעקב, ראה הרב שהלימוד מאוד קשה עליו, כי הוא משועבד לסדרי הישיבה, והציע שיפסיקו את הלימוד. אבל השווער מרגיש בגלל אותם שנים תלמיד ממש, כי קיבל ממנו הרבה הרבה יסודות.

'אני זוכר שאחרי פטירת הרב זי"ע לפני שנה, השווער שלי כל הזמן דיבר על התורה שהתרבתה דווקא בזמן ההלוייה. הוא אמר שבד"כ בלוייה של גדול הדור יש המון ביטול תורה מחמת הדרכים וכו' אבל פה ראו המוני איש שדווקא ניצלו את הזמן בהלך ובחזור והוא לא גרם לביטול תורה'.

הגר"ג שליט"א סיים: 'הקב"ה יזכני אותנו ללמוד מדרכיו בשקיעות ובלי שום היסח הדעת, כל אחד כמה שהוא מסוגל'.

היה סוד הלימוד של רבי חיים. הבהירות. הכל היה חלק וברור.

'פעם שמעתי מהשווער שליט"א, הגדרה לגבי הלימוד, שסדר הלימוד של הרב בשבילו, היה ללמוד את הגמרא על כל הפרק, ואח"כ את הרא"ש על כל הפרק, ובשביל השווער זה היה כמו לאכול לחם, ואחר כך לאכול את החמאה בנפרד, להרב כמוכרן לא היתה בעיה עם זה, הגמרא והרא"ש, היו לחם וחמאה ביחד'.

האם ידוע לכם איך התחיל הלימוד ביניהם?

הגר"ג שליט"א: 'כשאני נכנסתי לבית של השווער הוא כבר לא למד איתו, אבל רעייתי שתחיל, ידעה לספר היטב שכילדה קטנה היא זוכרת את שעה 4 בצהרים בבית. שעה 4 היה מושג בבית, כולם ידעו שאז אבא לא בבית, יהיה מה שיהיה. קיץ וחורף, עייף עירני, בריא וחלש, בשעה 4 הוא נמצא ברש"ם 23 ללמוד עם סבא'.

הגר"ג שליט"א מפתיר בחיך: 'כשהייתה ילדה בגן ילדים, פעם שאלה הגננת בכיתה את כל ילדה מה אבא שלה עושה. רעייתי שתחיל השיבה שזה תלוי מתי. בבוקר הוא לומד בכולל ובצהרים מבקר את סבא...זה הזכרון שנחקק בעצמות כילדה קטנה...'

כיצד היה סדר הלימוד?

"הלימוד היה סדר ש"ס בבלי דף אחרי דף, מבלי לדלג או להחסיר. פעם ראיתי בגליונות הגמרא של השווער בסדר זרעים המון תיקונים בר"ש

לקראת יומא דהילולא של הרב זצוק"ל, נועדנו לשיחה נכדו חביבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי גדליהו הוניגסברג שליט"א, שניאות לפתוח פתח ממה שראה בבית חמיו הגדול מרן הגאון רבי שרגא שטיינמן שליט"א, חתנו הגדול של הרב זצוק"ל, ממה ששמע ממנו במשך השנים על הלימוד המשותף שזכה ללמוד בצוותא חדא עם הרב הגדול זצוק"ל. נודעת לכל קרבתו של הגר"ג שליט"א להרב זצוק"ל, וביקשנו לעמוד על נקודות בקשר שבין חותנו הגר"ש שליט"א להרב זיע"א.

נפתח בשאלה. מתי סיפר לכם השווער הגאון רבי שרגא שליט"א על הלימוד המשותף?

הגר"ג שליט"א: "זכיתי במשך שנים רבות להתחמם לאורו של זקני מרן רבי אהרן לייב שטיינמן, ובאחד הפעמים כשבאתי לשווער סיפרתי לו מה שאמר האבא שלו, רבי אהרן לייב, באותו יום הגרא"ל דיבר על שיעורי תורה המורבים שנפוצים בדורנו, ואמר כי הוא מתקשה להבין כיצד יכול אדם בשעה אחת באופן קבוע ללמוד כל יום דף שלם. הרי יש דפים קלים יותר ויש קשים יותר, יש שההבנה בהם מהירה ויש שאורך כמה ימים להבין את עומקם'.

'תגובתו של השווער שלי רבי שרגא היתה - שיתכן מאוד שהדבר תלוי במלמד. ואז הוא סיפר לי שהוא זכה ללמוד עם השווער שלו הרב הגר"ח קניבסקי קרוב לחמש עשרה שנה. ובשעה אחת היו מספיקים מה שאחרים לא מספיקים בשבוע, ולא משום שלמדו מהר, אלא שכיון שרבי חיים הבין את הכל, הרי זה כמו שאחד חוזר בפעם המאה על גמרא שלמד, וכי יארך לו יותר מכמה רגעים? לכשתמצא לומר, זה

הגאון רבי יצחק קולדצקי שליט"א

חתן הרב זצוק"ל

"בשעת הלימוד היה נראה ממש כמלאך"

התורה לא יפסק אף פעם, בין בשבתות ובחגים, ואפי' במוצאי יוה"כ, עד שירדו קבוצה של בחורים לפתוח את הצום, היו כמה בחורים שישבו ולמדו לבנתיים, וכששאלוהו איך יכול לישון בכזה רעש בכל לילה, השיב להם, שבטחנת הקמח יש גלגל שמסתובב כל הזמן ועושה רעש, ואם בעל הטחנה לא ישמע את הרעש, הוא כבר לא יוכל לישון במנוחה, כי זה מראה על תקלה במפעל...

כיצד היה נראה אז בית הרב זצוק"ל, האם היה מקום נוח ללימוד, או שהכל היה בדוחק?

אכן היה מאוד צפוף, והדבר היה טבעי בבית הרב זצוק"ל שכאשר נפגמו אחד המיטות, היו מייצבים את רגלי המיטה, עם אבן וכדומה, (עיין ביצה ג' ב'), וההרגשה היתה שזה המיטה הכי טובה בעולם, לא הרגישו שחסר משהו.

האם הלימוד היה בבית, או שמא במקום אחר?

הלימוד עמו היה בבית, ובאותה העת שלמדנו, ישנו בחדר הלימוד ארבעה ילדים, והיה אור בשביל שנוכל ללמוד, ובכל זאת זה לא הפריע לילדים כלל, כי כך חונכו בבית, שתורה היא לא דבר שמפריע.

בהקשר לזה, זכורני שזקנינו מרן הגר"ש אלישיב זצוקללה"ה, היה נוסע יחד עם אאמו"ר הרה"ג רבי שכנא קולדצקי זצוק"ל, להבראה בנתניה, וכמובן שזקנינו למד בשקידה נוראה כהרגלו בביתו, ואחד מראשי הישיבות שהיה שם ביקש ממנו אם יוכל להנמיך את קולו בלימודו, כמובן שהגר"ש הנמיך את קולו, אבל התפלא מאוד, 'כיצד יתכן שקול התורה מפריע לישון'.

וידוע שהנצי"ב מוולאז'ין הנהיג בישיבתו שקול

כמה זמן זכיתם ללמוד עם הרב זצוק"ל בחברותא קבועה?

זכיתי ללמוד עם הרב זצוק"ל, הרבה שנים, עיקר לימודינו היה כמה מסכתות בסדר קדשים, זה היה בשנים תשל"ו תשל"ז תשל"ח, בתחילה הרב זצוק"ל קבע חברותא עם חתנו הגדול הגר"ש שטיינמן שליט"א, לאחמ"כ כשאני התחתנת, ביקשתי ללמוד גם, וכך זה התחיל.

כיצד היה סדר הלימוד?

סדר הלימוד היה ללמוד את כל הפרק, אח"כ ללמוד את כל הרא"ש על אותו הפרק, דומני שלמדנו גם את הרי"ף.

אלו הקפדות מיוחדות, ראיתם אצל הרב זצוק"ל בלימוד זה?

זכורני הקפדה מיוחדת שהיתה לו, שכאשר מתחילים מסכת מסיימים אותה. כמו כן היה מקפיד מאוד על שעת הלימוד שהיא תהיה בדיוק בזמן - על הרגע ממש...

האם היו אי אלו פעמים שנבצר ממכם האפשרות ללמוד?

הלימוד התקיים בערך כחמש שנים, והיו כמה פעמים שלא היה אפשרות ללמוד, מסיבות טכניות וכד', אבל בכל הפעמים היה מורי חמי, מקפיד לכל הפחות ללמוד כמה רגעים, רק בשביל שלא לבטל את הקביעות.

זכורני שבשעת הלימוד היה נראה ממש כמלאך, וכמו שכתב הח"ח בשמירת הלשון סוף פרק ג' שמי שיש לו קביעות והוא שומר ע"ז חזק שורה על הלימוד רוח קדושה וטהרה נוראה.

האם היו אנשים ששאלו מידי פעם שאלות תוך כדי הלימוד?

היו באים מידי פעם שואלים, חלקם היו שאלות אקטואליות מאוד, לדוגמא, היה רב צבאי שבא לברר האם מותר לטלטל בתוך המחנה הצבאי, וצייר למורי חמי את מפת המחנה, ותיכף ומיד השיב לו מורי חמי בבירור גמור, ממש כאילו הוא נמצא שם, וכביכול הוא עומד ממש בסוגיא המדוברת.

הסיבה לכך היתה, משום שהתורה היתה אצלו תורת חיים, וכל מה שלמד היה אצלו בקנין גמור בנשמתו.

שיח חתני דבי נשיאה

הגאון רבי יהושע צביון שליט"א, חתן הרב זצוק"ל

עקב מגבלות הזמן, מאמר הזכרון מחתנו הגאון רבי יהושע צביון שליט"א יפורסם בגליונות הבעל"ט, בו יספר הגר"י שליט"א על הזכות ללמוד עם חמיו הרב זצוק"ל בחברותא מזה עשרות בשנים, בזמן

שיח חתני דבי נשיאה

הגאון רבי זליג ברוורמן שליט"א,

חתן הרב זצוק"ל

"אני זוכר רק שלושה פעמים שבהם נזקק לפתוח גמרא"

הירושלמי האחרונים, שחותר תמיד ליישב שלא יהיו סתירות בין הבבלי לירושלמי.

האם ראיתם איזו שיטה מיוחדת בצורת לימוד?

זאת ראיתי הרבה, שהיה רגיל בכל חידוש וכד' שכתב ואמר, היה רגיל לציין ראיות מכל חלקי התורה, גם ממדרשים נעלמים וכד', הכל היה בכלל, כאשר הוא הדפיס את המפה של ארץ ישראל ששרטט לעצמו על פי קשת רחבה של מדרשים ומאמרי חז"ל, הוא שלח אותה לחמיו מרן הגר"ש זצוקללה"ה, אך התגובה שהגיעה מירושלים היתה כי 'אין למדין הלכה מדברי אגדה', מפני שחלקים רבים ממנה, התבססו על אגדות חז"ל, אך מורי חמי לא חזר בו ממפה זו, ואף נהג למעשה על פיה, הרבה פעמים, וגם נסיעותיו לעיר ירוחם הדרומית, היו לאור מפה זו, בה קבע שירוחם היא חלק מארץ ישראל, והנסיעה לשם לא כרוכה ביציאה לחו"ל.

האם הרב זצוק"ל נזקק לפתוח גמ' וכדומה במהלך הלימוד?

אני זוכר רק שלושה פעמים שבהם נזקק לפתוח גמרא ולבדוק שוב, מה כוונת הגר"א בהביאו את הגמ' הזו.

לאחר סיום הלכות תערובות הלימוד המשיך?

מיד לאחר שסיימנו הלכות תערובות, היה זה בערב שנת השמיטה, ועלתה הצעה שנלמד ירושלמי מסכת שביעית, מפני שתקוה קצרה קודם לכן יצא לאור ביאורו של הרב זצוק"ל על ירושלמי כלאים, וכך נולד הרעיון, שנלמד מסכת שביעית בירושלמי, ונוציא את הביאור גם על ירושלמי שביעית.

כיצד היה סדר הכתיבה, עד ההוצאה לאור עולם, של ביאור הירושלמי?

אני הייתי רושם לעצמי במהלך הלימוד ראשי פרקים, עם הערותי, ולאחמ"כ כותב הכל בצורה מסודרת, בסיום הכתיבה, היה מורי חמי עובר על זה ומגיה, ומעיר את הערותיו, כמו כן היה עובר על כל הנכתב בשלב האחרון של הדפסת הספר, לאחר שלמדנו מסכת שביעית, הוחלט שממשיכים בסדר הזה, וכך התחלנו שוב מירושלמי ברכות על הסדר, והמשכתי לכתבו את הביאור.

האם הרב זצוק"ל הקפיד ללמוד את מפרשי הירושלמי?

לא, הוא אבל הוא היה מקפיד ללמוד את הסוגיות בבבלי עם הראשונים, ולאחמ"כ למד את הירושלמי ללא מפרשים, וכך למדנו כל סוגיא במהירות, ממשנה אחת למשנה שניה, תחילה בבבלי ואח"כ בירושלמי.

האם הרב זצוק"ל היה סבור, שיש להשוות בין הבבלי לירושלמי?

מורי חמי טען, שאין ענין להשוות בין הבבלי לירושלמי, ובודאי שישנם מחלוקות רבות, בין שני התלמודים, והוא לא הסכים עם אחד ממפרשי

מתי התחיל הלימוד עם הרב זצוק"ל?

הלימוד התחיל כשנה לאחר החתונה, התחלנו ללמוד בחברותא אחר הצהריים.

במה עסק הלימוד, וכיצד היה סדר הלימוד?

התחלנו למוד הלכות תערובות, וסדר הלימוד היה כך: היינו מתחילים ממש מהפסוקים, כך למדנו פרשת מדין, העוסקת בגיעולי נכרים, עם פירוש הרמב"ן עה"ת, לאחמ"כ עברנו ללמוד את כל הגמרות העוסקות בהלכות אלו, וכמובן שהיה מדהים לראות את השליטה בכל מרחבי הש"ס, בכל הסוגיות שהיו שייכות להלכות אלו, ממסכת ברכות והלאה, היה הרב זצוק"ל מונה אותם כמונה מעות, עד שנזקקתי לקחת דף ועט

ולרשום, פן אשכח...

לאחר מכן עברנו ללימוד השולחן ערוך, עם ש"ך, וגם ביאור הגר"א, שם מובאים כל המקורות מהגמרא.

האם זכור לכם איזה רגעים מיוחדים מהלימוד הזה?

אכן בכל פעם שהיה הרב זצוק"ל קורא את ביאור הגר"א ע"ס השו"ע, היה נהנה בשמחה להזכיר כל גמ' המובאת שם, מה כתוב בגמ', ומה כונת הגר"א, כמובן שהוא עשה זאת בענוה, כאילו ברור, שגם אני מבין כל מילה שכתוב שם בפשיטות.

הגאון רבי דוד אפשטיין שליט"א, חתן הרב זצוק"ל

"מצוה קשה? - אין כזה דבר!!!"

לבוש בו, (אח"כ כתב כן בקונטרס הזכרון, בהוספות ותקונים להוצאה חמישית).

בזמן הקצר שעמד לרשותינו ביקשנו לשאול, האם יש איזה מסר קצר בעבודת ה' שזכיתם לשמוע ממנו?

באחת ההזדמנויות אמרתי למו"ח בשם אחד מהגדולים שהמצוה הכי קשה בתורה היא מצות יעוד אמה העבריה, עד אתמול היא היתה השפחה הבזויה שבבית ופתאום היא נהיית הגברת החשובה, "שארה כסותה ועונתה לא יגרע". מו"ח לא הבין כלל וכלל את כוונתי, "מצוה קשה? - אין כזה דבר!!!"

שתהלך את כולה, (וגם לזה מצא אח"כ ראייה מבבא מצינא דף ח:), ולא ידעתי לענות עליהם וכמובן שישבתי כל הלילה וחפשיתי ראיות, וממילא לא הספקתי לישון, מלבד עוצם הסיפור, למדתי מזה דבר נוסף חשוב לא פחות, שעל כל ספיקותי האחרים כן היו לו תשובות, שהרי אחרת, לעולם לא היה ישן... מעשה נוסף, פעם שאלוהו אם הדין שהמנגב ידו בחלוקו קשה לשכחה הוא דוקא בעוד שהבגד עליו או גם כשאני לבוש בו, מו"ח ניגש לש"ס שבארון, פתח בכמה מקומות והשיב שעבר על כל הש"ס ובכל מקום שכתוב בגדו הכוונה גם באינו לבוש בו, אך חלוקו - בכל הש"ס - נאמר רק בעודו

במשך כמה שנים נמשך הלימוד עם הרב זצוק"ל?

במשך חמש עשרה שנה, זכיתי והיתה לי קביעות ללמוד עם הוד כבוד מו"ח רבן של ישראל מרן הגה"ק רבי חיים זצוק"ל, משבע עד שמונה בערב. שעה שכולה קודש, אף לא דקה פחות!

כידוע, מו"ח זצוק"ל הקפיד מאד שהלימוד עם החברותות יתקיים כסדר ללא שום איחורים וחסורים, וכך גם דרש ממני ועמד על כך ללא שום פרוטקציות.

מה היה סדר הלימוד?

סדר הלימוד היה כך: מו"ח זצוק"ל היה קורא ברצף את הגמרא בערך כשלושה דפים, אחריהם את כל ה"רש"י על אותם הדפים, ולבסוף את כל דיבורי המתחיל בתוספות... וכך מסכת אחרי מסכת. כך גם למדנו ירושלמי, מדרשי הלכה, מדרשי אגדה, רמב"ם, טור ושולחן ערוך עם נושאי הכלים, משניות עם ר"ש ורמב"ם, משנה ברורה וכל ספרי היסוד.

האם היה איזה כל שהוא תנאי ללימוד?

אכן היה הסכם מראש, והוא שביום הראשון ללימודינו הוא הודיע לי, אני קורא את דברי הגמרא, ואתה, אם תהיה לך קושיה, תעצור אותי...

האם יש איזה רושם מיוחד שנחקק מהלימוד הזה?

בזכרוני מספר דוגמאות המעידות על עוצם ידיעתו בתורה וצמאנו האדיר לכל תוספת חידוש, אכן הרושם החזק ביותר שנחקק בעצמותי הוא עצם הזכיה הנדירה בלימוד עם עמוד התורה וההתמדה, אשר כל רז לא אניס ליה כפשוטו, וסביביו נשערה מאוד בתוקף עיונו ושקיעתו בתורה הקדושה.

באחת הפעמים בעת לימודנו, מו"ח היה נראה עייף וראשו נשטט על הגמרא. מו"ח, שהיה אדם מסודר מאד והקפיד על שעות שינה קבועות, ראה צורך להסביר את עצמו, ואמר לי כך: 'בערב הקודם השתתפתי בחתונה, והחתן המופלג שאל אותי שתי שאלות: אחת, האם הכבש של מזבח החיצון היה עשוי מנחושת (ואח"כ מצא מו"ח ראייה לזה מרש"י בזבחים), ומהו השיעור של מנהיג בשור וחמור בכלאיים, אם סגי בהולכה יד ורגל, או שבעין

מעשי רב, שביבים, פנינים ועובדות, שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' על ידי תלמידו והחברותא של הרב זצוק"ל,

הרה"ג רבי יעקב משה איזקוב שליט"א

מרח' רשב"ם לרח' נחמיה, לא דיבר מאומה, משום שקיים מצות 'ובלכתך בדרך', רק כאשר התחלתי לשאול איזה שאלה וכדומה, השיב לי, ביום השני, הרב התחיל לשאול אותי כמה חידות בדברי תורה, בחד הימים אחרתי מעט, והרב עמד בחלון, ומשראה אותי, קרא את דברי הגמ' (ברכות ו' ב') 'כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו, שנאמר מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו, אם לדבר מצוה הלך נוגה לו וכו'...

דיבורים באמצע הלימוד

בזמן הלימוד כמעט ולא היה מדבר דברים שאינם קשורים ללימוד, לפעמים היה משתף אותנו בעת הלימוד, כגון, פעם אחת כשלמדנו מסכת פאה עם פירוש הר"ש, והגענו לדברי הר"ש שמביא ראי' מעובדא דבן בוהין, סיפר לנו הרב, שהוא שאל בכולל מה ההבנה בדברי הר"ש, הביא ראי' מעובדא זאת, ולא העלו ארוכה בידם, עד שהרב ביאר להם שהביאור הוא ש'בן בוהין' היה גוי, באחד הסוגיות זכורני שהזכיר: 'כאן נולד שעיה' [כלומר, בעת שאחז בלימוד בסוגיא זו, הודיעו לו על כך], היו גם פעמים שהחכים אותנו ממשלי המגיד מדובנא שהיו חביבים בעיניו, גם בפעמים שלמדנו סוגיות, שעסק בהם באותו זמן, בחיבור ספריו, היה מספר לנו שהוא כותב על כך.

ריכוז מוחלט בשעת הלימוד

הריכוז של הרב בעת הלימוד היה מן הדברים הפלאיים שראינו, אין ספור פעמים, גם כאשר היה מתנמנם, מרוב עייפות, מיד כאשר היה מתעורר, היה ממשיך לקרוא בדיוק במילה שבה עצר...

היה מזהים לראות בשעת הלימוד את השלוחה שהיתה נסוכה על פניו, על אף שאת כל מעשיו היה עושה בזריזות מופלגת, כאשר היה מגיע ללימוד, הכל היה ברוגע ובשלוחה, גם כשהגענו לסוגיות עם חשבון, בכלאים, או בסוכה וכדומה, היה מצייר לנו על דף, וכותב את החשבון במתינות, עד שנבין, אפילו בזמנים לחוצים כגון ערב פסח, וערב יום כיפור, לא היה מוותר על שום ענין, ועד שלא התבהרה הסוגיא אל נכון, היה חוזר שוב ושוב, והכל בנחת רות ובמתינות. [כמד' שאמר בשם החזו"א, שדפים אלו שמציירים בהם חשבונות וכד', לשם הלימוד, טעונים גזירה].

בעת שהיתה גניבה בבית הרב, לאחר שראה את גודל הגניבה, אמר לנו: 'קודם בואו נלמד, ואחרי זה נראה מה קרה', וכך למדנו, כאילו כלום לא קרה, ואחר כך ניגש לטפל בכמה עניינים שהיו

הוא לא, והנה ידוע שלהלכה נפסק שבמצוות דאורייתא מצוות צריכות כונה, ושמותי לב לדבר מעניין, שבמשך כל ימי למודינו, בכל פעם שהיה ניגש אל הגמ', היה אומר: 'נו, נלך ללמוד', כמדומה שטעמו היה כי לימוד תורה היא כמובן מצוה דאורייתא, ומצוות צריכות כונה, אף על פי שאנחנו מכנים ללימוד, הגמ' כבר מונחת לפנינו, וזה מובן מאליו שהולכים ללמוד, יש ענין לומר זאת, כך מקדשים כל מעשה מצוה, כמו כן כשהיה יהודי שרוצה לשאול שאלה באמצע הלימוד, היה אומר לי: 'תכניס אותנו, זה מצוה', אם זה מצוה אז עושים...

זה לא תורה בשהרתה

בכל ימיו היה משתדל לעודד כל אדם, להתעסק רק בדברי תורה ולברוח מענייני עולם הזה ככל האפשר, וכפי שנהג בעצמו, וזכורני שבצעירותי ממש, שלח אותי תלמיד חכם חשוב, עם מכתב בדברי תורה הממוען להרב, כדי שהרב יעבור עליו ויעיר את הערותיו, הרב קרא את המכתב, ואמר לי: 'תאמר לו, שיתעסק רק בדברי תורה, ובמה שכתב דברים שנוגעים לציבור, אני לא רוצה להתייחס לזה, זה לא תורה בשהרתה', גם בדברים שצריך בהם הכרעה של דעת תורה מי שלא חייב בכך, שיברח מזה, וכך נהג בעצמו עד שנותיו האחרונות, שבמה שלא היתה דרושה הכרעתו ברח מזה.

לימוד עם הבנה

בשעת לימודיו היה הרב שם לב לראות האם הבנו כראוי את הלימוד, לפעמים גם בסוף הלימוד, הוסיף איזה שאלה, לא על מנת לבחון, אלא על מנת לעודד אותנו כדי שנוזכר את הלימוד, כאשר למדנו מסכת חולין פרק אלו טריפות, הלימוד היה קשה, להבין את כל חלקי הבהמה, וסוגי הטרפות, אז שאל אותנו אחרי הלימוד, מה הדין אם לבהמה יש ב' לבבות, והשבנו ש'כל היתר כנטול דמי', אז שמח מאוד, ואמר שאנו יודעים מה שאנחנו קוראים.

זכורני שהרב היה אומר לבנו הגרי"ש שליט"א, להסביר את הגמ' ואת הרש"י, ואת התוס' היינו קוראים ממש מילה במילה.

קביעות זו קביעות...

באחד מימי הלימוד, הגרי"ש שליט"א חש שלא בטוב, והיה לו חום גבוה, והוא לא בא לביהמ"ד להתפלל במנין ותיקין, ומיד לאחר התפילה אמר לי הרב, שהולכים אליו לביתו, זה היה כל כך מובן מאליו אצלו, שגם אם החברותא חולה, הולכים אליו הביתה, קביעות זה קביעות...

באותם הימים, כאשר הלכנו בדרך הקצרה,

דביקות בתורה

נאמר בתורה 'ואתם הדבקים בה' אלוכם חיים וגו', וכתב הנצי"ב בהעמק דבר שאף שהפסוק בפשוטו עוסק ביראת שמים, זה עוסק גם בתורה שהדביקות בתורה נותנת חיים ושמחת ושלות הנפש לעושיה, ע"ש בדבריו.

במשך עשרות שנים ראינו דבר זה אצל הרב זצוק"ל, בכל יום ויום, שלא ענין אותו שום דבר אחר חוץ מתורה, והיה דבוק בה בכל עוז, וזה דבר ידוע לכל מי שהכיר את הרב, מן הזכרון אני מנסה להעלות מעט על הכתב, ממה שהיה בשנים המוקדמות בהם זכיתי ללמוד עם הרב יום יום.

שני תנאים: הכנה וקביעות

היה זה כאשר התחלנו בלימוד, יחד עם בנו ידידי הגרי"ש קניבסקי שליט"א, הרב אמר לנו שני תנאים בלימוד: א'. הלימוד חייב להיות קבוע, בלי שום הפסק, ב'. אין לבוא ללימוד בלי הכנה מוקדמת מראש, במקרים שהיינו מגיעים בלא הכנה, היה לומד עמנו רק עד היכן שגמרנו להכין, אפילו שהגמרא בהמשך עסקה באגדות, שלא דורשים הכנה, הרב לא הסכים להמשיך בלי שנכין מראש, מדבר זה למדנו שאין מטרת הלימוד, רק להספיק ולגמור, צריך להכין מראש את הלימוד, ואח"כ לבוא ללומדו מפי הרב.

'מכאן רואים שחלב זה משקה טוב'

בפעם הראשונה שבאנו ללמוד, הרבנית ע"ה שאלה מה נרצה לשתות, מפני הבושה לא השבתי, הרב אמר: 'כתוב בגמ' בכתובות 'גדול המלבין שיניים לחבירו יותר ממשקהו חלב', מכאן רואים שחלב זה משקה טוב' ומני אז בכל יום החלב היה המשקה אותו הרבנית ע"ה מגישה בשעת הלימוד.

סעודה שאינה מספקת...

לפעמים הביאה מעט מזונות שנטעם, גם אז התביישתי לטעום, הרב חשש, שמא אנחנו חושבים שזו סעודה שאינה מספקת לבעליה, ומיד קם אל המטבח, והביא את כל תבנית העוגה, כדי שנברך על זה, ראיתי בזה גם את הרגישות שלו, לדאוג לי, ושח"ו לא אתבייש מלאכול, כי אין מספיק.

'נו, נלך ללמוד'

מחשבתו של הרב, בכל מעשה שהיה עושה, היה סביב תורה ומצוות, מה שתפס אותו, לפני שעשה דבר, זה האם הדבר הזה הוא מצוה

ובהרבה פעמים, מיד כשהבאתי לו, היה עושה תרומה, ונותן לי אותם לעשות בהם כדינם. גם בחפצים ודברים שונים מהבלי העולם הזה, היה מתייחס לחלק המצוה שיש בהם.

אתרוג אתה מפחד לקחת? ציצית אתה לובש?

ביום אירוסיי, הרב השתתף באירוסין, וביקשו ממני שאבקש ברכה לזיווג הגון, עבור בחור שהוא בן ארבעים וחמש, ועדיין לא מצא את זיווגו, ובאתי אליו וביקשתי ממנו יחד עם הבחור, ואמרתי להרב, שהבחור הנ"ל קצת מתקשה במציאת זיווגו, הרב תפס את ידו ואמר לו: 'מה אתה מפחד, הרי זה מצוה, אתרוג אתה מפחד לקחת? ציצית אתה לובש?', גם פה זה מצוה, ומה שיש מוכרחים לקחת, ואם מגיע סוכות, קונים איזה אתרוג שיש, בכדי לקיים את המצוה, תיקח ממה שיש, ואל תחשוש, זה מצוה'.

מידת 'טוב עין הוא יבורך' שהיתה בו בהרב, היא נפלאה, כמה היה מעודד כל צורבא מרבנן להוציא את ספרו, וכשהיה מקבל ספר חדש היה משתדל להעיר איזה דבר, כדי לתת ייחס, לת"ח צעיר שבא לפניו.

בפרט אם היה הספר על ענין מסוים, שלא עסקו בו האחרונים, היה עובר על כולו, הרב היה אומר, ש'זה כעין חזרה, כי הרי בספר הזה כתוב כל העניינים בנושא הזה'.

הכרת הטוב, מהי?...

שמורים בזכרוני שני סיפורים על מידת הכרת הטוב שלו, האחד, שפעם אמרה הרבנית ע"ה להרב, שאמי שתחל עשתה לה איזה טובה, הרב שמע זאת ושלח לאמי שתחל, ע"י נאמן ביתו הגר"י אפשטיין שליט"א, את הספר 'טעמא דקרא' ע"ה, זכורני שהיה לו הכרת הטוב לידידו מנוער הגה"ג הגר"ד וינטרוב צוק"ל, והיה מחבבו מאוד, וכמדומה ש'מיעוט שיחה' של הרב (כפי המבואר בארחות יושר), היה מקיים זאת עמו.

הסיפור השני, בענין הכרת הטוב, היה כאשר אחד האברכים בכלל, היה אברך צעיר לימים, ושאל את הרב, שיש לו מעט כסף של מעשרות, ומצד אחיו, חמיו הוא נזקק, אך גם אחותו, עניה, וזקוקה לכסף, והוא מתחבט מאוד, שלכאורה מצד דיני צדקה, אחותו קודמת שהיא קרובה יותר, אבל חמיו ממש זקוק לזה, והוא מאוד מסופק בזה, הרב השיב לו: 'יתין לשווער שלך, לשווער שלך אתה חייב מדין 'הכרת הטוב', ו'הכרת הטוב', זה מידה בשבילך, לא בשבילי, 'הכרת הטוב' זה מידה שצריכה להיות טבועה בך, לא בגלל שאתה חייב לשני, אלא בגלל שאתה צריך להיות 'מוקיר טובה', ואתה הרי בודאי קרוב לעצמך, יותר מלאחותך...

שגמרו לדבר עמו, קם מכסאו, וליווה את השואל לחוץ, וזה היה כנראה מפני שהוא היה ת"ח מופלג, וכדאי בשבת (ק"ט ב) שחומרת ביזוי ת"ח חמורה מאוד, והוא היה חרד מדבר זה, להשתדל בכל עוז לכבד תלמידי חכמים.

ענוותנותו של הרב

ענוותנותו היתה לשם דבר, ובפרט בדברי תורה, כל מאן דהוא שהיה מגיע לומר איזה שאלה טובה, או מעיר הערה טובה על מה שכתב בספריו, אם היה מסתבר כדברי המעירף היה מתקן ומוסיף, והיה שמח בזה, והוא לא ראה בזה פחיתות כבוד כלל.

גם כאשר באתי עם ההוצאה של המשניות, משולבים עם 'דרך אמונה', על מסכתות שביעית וחלה, בתחילה אמר לי, בשביל מה לעשות ולטרוח ולסדר, והרי יש את הספר בעצמו, אז הסברתי להרב, שיש בזה זיכוי הרבים, עצום, כאשר זה מסודר על המשניות, כי יש הרבה שקשה להם להיכנס בדברי ב'דרך אמונה' על סדר הרמב"ם, וזה יביא תועלת גדולה, למי שנכנס ללימוד מסכת שביעית דרך המשניות, רק אז שמח ובירך שנזכה להוציא עוד ועוד.

חיבור הספרים של הרב, היה גם בשביל זיכוי הרבים, לכן גם השתדל להוציא על דברים שלא כולם מדברים ומציאים, כגון נחל איתן, פירושים למסכתות קטנות ועוד, הכל היה כדי להרבות תורה.

חביבות המצוות

נקודה מנוספת, היתה בולטת אצל הרב, והיא, חביבותו אל המצוות, שלא ראתה גבול, כל דבר של מצוה, או שהיה איזה הידו מצוה, היה נהנה מאוד, במשך עשרות שנים היה ת"ח ששולח דרכי להביא לו אתרוגים לחג הסוכות, היה זה בערב ראש השנה, והרב היה אומר לי, שעל אף שיש לו כבר הרבה אתרוגים, בכל אחד ואחד יש תוספת בהידור כזה או אחר, גם אתרוג מטבל ודאי היינו מביאים, כדי שיוכל לעשר את האתרוגים בעצמו,

צריכים לאותה העת, כחו הגדול של הרב היה בזה, שכאשר למד היה מתנתק בצורה מוחלטת מכל הבלי העוה"ז, גם מדברים שמטרידים כל אדם, כגניבה וכדו'.

מבחנים

בשנים האחרונות נתפרסמו המבחנים שהיה עושה לנו, הסדר היה שלאחר כל מסכת היה אומר לנו לחזור ד' פעמים כמב' בגמ' עירובין (נ"ד ב' נמצא ביד הכל ארבעה), ובסוף כל מבחן על המסכת היתה שאלה, על כל מיני מילים שונות ומשונות, שלא היו מבוארים בעיקרי הסוגיות, אלא ממש בין השורות בגמ', והיינו צריכים להשיב על כך, הרב היה סבור שהלימוד צריך להיות ערוך לאדם, ממש בצורה הכי בהירה עד כדי פרטים קטנים, כי מכל מילה בתורה אפשר ללמוד, הידיעה צריכה להיות בבחינת 'כתבם על לוח ליבך'...

מקור לכל דבר, ודברי חז"ל הם כפשוטן ממש

מרוב דביקותו של רבינו בתורה, היה מחפש לכל דבר מקור, וכל העיצות שהיה נותן הכל היה מהתורה, ודבר שלא מצא לו מקור, לא היה נחשב בעינו כלל וכלל, ידוע שהיה מייעץ כסגולה לזרע

של קיימא, להבדיל על היין, והיה מביא את המקור מהגמ' שבועות (נ"ח ב) שם נאמר ש'המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים', ואף שאין זה מפורש בגמ' שדוקא יין זה סגולה לזש"ק [אלא שבניו יהיו זכרים], ובגמ' הכונה יין ולא שכר, ולא לאפוקי מיין ענבים, שהרי מברכים עליו בורא פה"ג, הוא ראה במילות הגמ' כמקור לכך, כי לא רצה לומר דבר בלי מקור.

גם כאשר התחילה הרבנית ע"ה להציע לאנשים לשבת על כסא אביו מרן בעל הקה"י צוקללה"ה, וגם הרב היה יושב עליו, שאלתי אותו מה המקור לדבר זה, והוא השיב מיד שברא"ש בסוף מסכת ראש השנה, כתוב לגבי אם יחיד אומר שבע

וש"צ תשע ברכות, וכתב הרא"ש עדות מהרמב"ן על ענין זה, וכתב 'ובישיבתן על כסא רב אשי הוישבין ובביהכ"נ שלו מתפללין', ועל אף שאי"ז הכונה שישבו על כסאו ממש, אלא מילאו את מקומו בהרבת, עכפ הביא רא"י מזה שיש בזה ענין, כך היתה דרכו, לכל דבר יש מקור...

גם בדברים שכתובים בחז"ל, למי שעושה דברים מסויימים, היו בעיניו כפשוטו ממש, כגון הא דאיתא בסוטה (ד' ב) לגבי נטילת ידים, שהמזלזל בה נעקר מן העולם, זה היה בעיניו כפשוטו, וגם בזמן מגיפת הקורונה, עורר על ענין זה במכתבו.

כבוד תלמיד חכם

בשעת הלימוד לא היה מפסיק בעניינים אחרים כלל, רק פעם אחת אני זוכר שבאו לדבר עמו על ענין מסויים, ואני לא הבנתי מה דיברו, רק אחרי

מעשי רב, שביבים, פנינים ועובדות, שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' על ידי תלמידו ורופאו של הרב זצוק"ל, הרב ד"ר משולם הרט שליט"א

"תבדוק אותו ללא מכשירים"

זכות גדולה היתה לי במשך עשרות שנים הייתי קרוב אל הקודש וזכיתי לקשר של אהבה והארת פנים מאת הרב.

תחילתו של קשר זה לפני כשלושים שנה, הגעתי לבית הרב, ומצאתי שקוע בלימוד עמדותי והסתכלתי ממושכות אך הוא כלל לא הרגיש שהגעתי. באותו הזמן אחד מנכדיו של הרב היה חולה ולא היה רופא שיבדוק אותו.

הרבנית ע"ה ביקשה מהרב שיבקש ממני לבדוק את הילד, ואכן הוא פנה אלי בבקשה שאבדוק את הילד. עניתי לרב שאני מצטער אך באתי בלי מכשירים רפואיים. ענה לי הרב: 'אין צורך במכשירים הלא זו רק "השתדלות", תבדוק אותו ללא מכשירים!'

פעם כשרצו לאשפזו לא הסכים. הפרופסור ביקש שאשכנע את הרב שיסכים להתאשפז. הסברתי לרב את חשיבות האשפוז, אך הרב אמר שיש לו בבית "חולין", שאלתי האם יש לרב מרפאה בבית עם חולים? ענה: 'לא! מסכת חולין מחכה לי בבית! אני רוצה להמשיך ללמוד!'

בפעם אחרת אחרי תפילת שחרית הרב לא הרגיש טוב, כאבה לו הבטן, בדקתי אותו ומצאתי שיש חשש שמצריך בדיקה דחופה של כירורג - אמרתי לבני הבית שיש לקחתו לבית החולים, לאחר מספר שעות הלכתי לבקרו בבית החולים מצאתי שמח על כך שבס"ד אין צורך בניתוח. חשבתי שמא שמחתו היא על שנחסכו ממנו הכאב והטירדה מהניתוח ומכל מהלך ההחלמה והריפוי שאחריו, אולם הוא הסביר לי: 'אני בכור ואם היו מנתחים אותי הייתי נהיה בעל מום ולעתיד לבוא

הבכורים יעבדו בבית המקדש וכבעל מום לא אוכל לעבוד. זה מה שהדאיג אותו ולא המצב שלאחר הניתוח.'

הרב היה תמיד במצב רוח טוב והיה מתבל את דבריו לפעמים בהומור. כשהיה צריך לעשות בדיקות דם, אמר ש'בדיקות עושים בערב פסח', או כשאמרתי לו שהרב צריך לעשות "הליכות" לשם בריאות, היה אומר לי 'הוא כבר הולך שלוש פעמים ביום ב"עושה שלום".'

ישועות ברפואה

ישועות רבות ראיתי, בשאלות של חולים שונים, שהגשתי להרב, להלן חלק

מהם: לפני כעשרים שנה, אירע שנערה בת 12 התחילה באופן פתאומי לראות כפול, בבדיקות נמצא גידול שלוחץ על עצב הראיה. נקבע לה תור לניתוח בגרמניה. הרב בירך אותה שתראה רגיל. כשהגיעה לגרמניה לפני הניתוח עשו בדיקת T.C. של המח ולא נמצא גידול, הכל נראה רגיל. הילדה חזרה לראות כרגיל.

בפעם אחרת ארע בבחור ישיבה סבל מכאבים ברגלו, בצילום מצאו שיש גידול שלוחץ ברגל.

הוא בא לבקש ברכה, והרב ראה שזקנו מגולח - אמר לו הרב: תקבל על עצמך לגדל זקן ותהיה בריא. הבחור קיבל על עצמו לעשות כדברי הרב. כשלקחו את הצילומים למומחה גדול, הוא מצא שאין זה גידול, אלא מבנה שונה קצת מהרגיל ואין צורך בניתוח!.

עובדה הייתה בילד בן שש שנסע על בימבה ונחבל, עד שלא היה מסוגל להזיז את רגליו. הילד אושפז בבית חולים. הרופאים היו פסימיים, האב הגיע לרבנו ביום רביעי של השבוע לבקש ברכה. הרב בירך "לקראת שבת לנו ונלכה". לקראת השבת הילד ירד מהמטה והלך רגיל והיה לפלא!

במעשה שהיה עם בחור ישיבה מאמריקה, שמצאו אצלו גידול בעצם החזה בערב פסח. ביקשו עבורו ברכה מהרב. הרב אמר 'שילמד הלכות חול המועד ויבריא'. הבחור אכן למד חזר ולמד ובירר את הלכות חול המועד ואף הוציא סיכום הלכות אלו, והגידול נעלם.

הרב היה מקפיד לא לברך מי שאינו שומר שבת. הגיע לרב יהודי חילוני שאשתו היתה מאושפזת בבי"ח ללא הכרה. הרב אמר לו 'שקבל על עצמו ועל אשתו לשמור שבת'. שאל היהודי איך אגיד לאשתי לשמור שבת, הרי היא בלי הכרה. ענה הרב: 'תלחש לה באוזן מספר פעמים שתקבל על עצמה לשמור שבת'. כעבור מספר ימים פתחה האישה את העיניים, ובהמשך התאוששה ויצאה מבית החולים, עם קבלה לשמור שבת.

לבני זוג שגרו בפתח תקוה היתה בעיה רפואית. הם קיבלו עצה מהרב שלא להשתמש בשבת בחשמל ואף לא במים הבאים ממקור שלא שומר שבת. בפתח תקוה של אותם זמנים עדיין לא היה גרטרור וגם לא מים של שומרי שבת, הדברים היו לא פשוטים להשתמש בשבת בלוקסים ובחביות מים מוכנות מלפני שבת. אולם הם עשו כעצתו, וכמובן, זכו שברכתו של הרב התקיימה.

ארע בפקידות של בנק מסוים, שהתחילו לסבול מכאבי רגליים. הדבר היה מוזר שזה קרה לכולן בחול המועד. הרב אמר להן 'שיפסיקו לעבוד בחול המועד', כי זה "רגל", ואכן ברגע שהפסיקו לעבוד הכאבים חלפו.

לפני כשנה הגיע יהודי מארה"ב כדי להתייעץ עם הרב על כאבים שהיו לו בפנים. מצאו לו גידול במח

שלוחץ על עצב הפנים וצריכים לנתחו. הוא שטח לפני הרב את מצבו ושאל האם לבצע את הניתוח, התשובה הייתה: 'אך ורק להתפלל!' היה קשה לאיש לעכל את התשובה הזאת, הוא נכנס לחתן הרב יבדלחט"א הגאון רבי שרגא שטינמן שליט"א וביקש הסבר לדברי הרב. רבי שרגא הציע לו לגשת אלי ולהכנס שוב להרב ולהסביר לו את חשיבות הניתוח. לתומי חשבתי שאצליח לשכנע את הרב אך הוא נשאר בשלו: 'לא לעשות ניתוח רק להתפלל!' היהודי חזר לביתו, אחרי שבועיים קיבלתי ממנו טלפון שהמשפחה והרופאים החליטו לעשות שוב סי טי של המח, - היתה להם הפתעה גדולה,

עם בעיה רפואית קשה: נולדו נולד עם מום לב מאד מורכב. החדר הימני בצד שמאל והחדר השמאלי מצד ימין. הוצע לו לערוך ניתוח בבית"ח מיוחד לניתוחי מומי לב בעיר בוסטון שבארצ"ב, שם אמרו שהניתוח יכול להיות מאד מסוכן ומצריך מיומנות גדולה כי צריכים להחליף הרבה צינורות דם. וח"ו אם הניתוח לא יצליח הילד עלול לסבול כל החיים. ביקש האב ברכה שהניתוח יצליח. הרב חשב מעט, והציע לאב, 'שיקנה תפילין ולתת ליתום או לבעל תשובה חסר אמצעים'. והרב הסביר: 'את התפילין במקור היו צריכים להניח על יד ימין החזקה, אך קבעו להניח על יד שמאל. כשם שהופכים את התפילין כך יקרה בניתוח'. האב ניגש לפועל חילוני שהכיר ושאל אותו: אולי אתה יודע משהו שרוצה להניח תפילין? הפועל ענה שאמנם לא התכוון להניח תפילין אך למען בריאותו של הבן אהיה מוכן לקבל על עצמי להניח תפילין, ולא רק פעם אחת אלא לתמיד! ואכן הניתוח הצליח מעל למשוער.

הגידול נעלם והיהודי הבריא.

פעם ארע באשה צעירה לפני לידת רצתה לנסוע להוריה באמריקה כדי שאמה תהיה עמה בזמן הלידה. הרב אמר 'שתגיד להוריה לבוא לארץ ולא לנסוע לחו"ל, הברכות בארץ מתקיימות יותר'.

ביהודייה שחלתה במחלה הנוראה והיתה צריכה לעבור פעולה כירורגית לפני ראש השנה. הרב נשאל האם לעשות את הפעולה לפני או אחרי ראש השנה. אמר לה הרב: 'לדחות את הפעולה לאחר ראש השנה. שנה חדשה גזרות חדשות', אחרי ראש השנה כבר לא היו צריכים לעשות את הפעולה כי הבריאה.

אשה מדרום אמריקה, ילדה מספר לידות בניתוח, עקב כך הרופאים אסרו עליה לידות נוספות, אך האשה רצתה מאד לזכות בילדים נוספים, והם באו לשאול את פי הרב, הרב ענה: 'אם היא מאד רוצה שלא תשמע לעצת הרופא וד' יעזור לה'. וכך הוזה.

מעשה שהיה עוד, באברך נכנס לרב

פניני רפואה

שכתב: 'האשה שחלתה חייב לרפאות אותה עד שתבריא, והוא משום שרפואה כמזונות'.

רופא נאמן ורחמן אתה

ביאור תיבת 'נאמן' לא כדרך הרבה רופאים שמרמים כידוע.

נוסח מי שברך - בשבת קודש

הנוסח 'רפואת הנפש ורפואת הגוף', הקדים רפואת הנפש לרפואת הגוף, שאין באה מכה לאדם אלא א"כ צריך רפואת הנפש, וכשנרפא הנפש ממילא נתרפא הגוף, עיין עירובין נ"ד א' וכלל בשרו מרפא.

"ילך אצל חכם"

דרש ר' פנחס בר חמא: 'כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים' (בבא בתרא קט"ז א') וב'מוקי יוסף' שם כתב: 'יבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו'. ביאור המעלה של 'תופס ישיבה' זה שהוא מרביץ תורה לרבים.

והנה ברמ"א (סימן של"ה סעיף י') כתב בהאי לישנא: 'יש אומרים שמי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים' וכבר העירו דמדוע כתב כן הרמ"א בשם 'יש אומרים' בעוד שזו גמרא מפורשת בבבא בתרא הנ"ל. ויש לומר משום דקיימא לן דאין חכם בזמן הזה (יו"ד סימן רמ"ג סעיף ז') קמ"ל דלענין זה י"א שיש חכם בזמן הזה.

ובמכתב אחר: ב'מי שברך' מבקשים תחילה על צורך הגוף, כי הוא נתייסד על רפואה.

והעלה רפואה שלימה לכל מכותינו

הנה בברכה זו יש ב' בקשות וב' נימוקים. הבקשה הראשונה: 'רפאנו ה' ונרפא', והנימוק לכך 'כי תהלתנו אתה', והבקשה השנייה: 'והעלה רפואה שלימה לכל מכותינו', והנימוק 'כי קל מלך רופא נאמן ורחמן אתה'. ובביאור ב' הבקשות הנראות ככפולות, ומדוע בכל אחת יש נימוק וטעם אחר, תחילה מבקשים על המיחושים והמחלות שיש לנו כבר, כי על זה אנחנו מבקשים כל הזמן, ואח"כ מבקשים על כל המחלות שבעולם שהיו ושהיו.

והעלה רפואה שלימה

אמר הלשון 'והעלה' כי אין הקב"ה מכה אא"כ הקדים לה רפואה (מגילה י"ג ב'), [והרפואה כבר קיימת ונמצאת ורק שצריך שתעלה על המכה]. ואמר רפואה 'שלימה', היינו שלא יהיו גוררות מהרפואה כידוע.

כי קל מלך רופא נאמן ורחמן אתה

מה שמזכירין 'מלך' בברכה זו, ומה ענין 'מלך' לרפואה, כי מלך חייב לרפאות עבדיו כמו שחייב לפרנסם, דרפואה בכלל פרנסה, עיין רמב"ם אישות פרק י"ד הלכה י"ז

הרב הרט שליט"א הוציא קונטרסים ובהם ביאורים מהרב זצוק"ל, הן בעניינים שונים, והן בענייני רפואה, כשהרב נהג לכתוב לו הסכמה, כאשר הוא מכנה אותו 'אסיא דמתא', באחת מן ההסכמות הוסיף לו הרב כך: 'ראיתי את הספר שחיבר אסיא דמתא ר' משולם הרט שליט"א השי"ת יהא בעזרו ולא יהא צריך אלא לילדות וכיו"ב ויזכה לפרסם הספר'.

להלן לקט ביאורי תפילה ועוד - בענייני רפואה, מתוך הקונטרס 'תפילה ורפואה' שחיבר הרב ז"ר משולם הרט שליט"א, כשהמילים המודגשות הם מדברי הרב זצוק"ל.

קדימת סליחה לרפואה

במסכת מגילה (י"ז ב') אמרו לענין סדר הברכות דשמונה עשרה, שהקדימו בקשת הסליחה לבקשת הרפואה, משום דכתיב הסולח לכל עווניי הרופא לכל תחלואייכי, ע"ש.

וצ"ע לפי"ז מה שבברכת 'מי שברך' שאומרים בשבת קודם תפילת מוסף, הנוסח הוא 'ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עוונם', הרי שהקדימו כאן רפואה לסליחה.

ויש ליישב דעל עצמו יש לבקש תחילה סליחה, אבל על חבריו יש לבקש תחילה על רפואה כמ"ש ורפואה קרובה לבא.

סקירות קצרות על חלק מהספרים החדשים שיוצאים לאור לקראת כלות שנת האבל

לא באנו ביריעה קצרה זו לסקור את עשרות הספרים שיצאו לאור במהלך השנה החולפת, ובוודאי שאין זה אפילו טיפה מהים הגדול שבספרים שיצאו לאור זה מכבר, על של עתה באנו, מתוך הספרים שיצאו לאור לרגל כלות השנה, ורק ספרים שנשלחו למערכת

פתחי חיים

מכיל בתוכו מאות שאלות ותשובות בעניינים שונים, בשילוב עובדות והנהגות, מאת הרב זצוק"ל, היוצאים לאור על ידי תלמידו הרה"ג רבי משה חליוה שליט"א.

שמענו גם ראינו

החלק השני מספרי 'שמענו כן ראינו' הכוללים הוראות הנהגות והדרכות, שקיבל רבי שמעון הכהן ברעכער זצ"ל. שזכה לקרבתו והדרכתו של הרב זצוק"ל ואף קיבל את ברכת הדרך להוצאת הספרים, ובהמלצת בן הרב זצוק"ל, הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א הוכנסו למלאכה תלמידי חכמים ממקורבי הרב זצוק"ל הבקאים במשנתו. הכרך הראשון יצא לאור בחיי חיותו של הרב זצוק"ל, וכעת לאחר עבודה מאומצת יוצא לאור הכרך השני, העוסק בענייני שבת וענייני המועדים.

דקדוקי מצוות

כולל מאות רבות מהנהגותיו של הרב זצוק"ל בחלק אורח חיים, פרט לענייני המועדים לע"ע, מבוארות ומבוררות היטב בשימושה של תורה בשולי הגליון מדברי חז"ל והפוסקים, דבר דבור על אופנו. בין בתרי הגליון הובאו הוספות ופרטים רבים, ושלל מעשים ועובדות לרבינו ושאר גדולי ישראל בענייני הנידונים.

אריד בשיחי

ספר ההספדים שנאמרו באשכבתיה דרבי, 'אריד בשיחי' חלק ראשון, ובו כמאה וחמישים הספדים שנישאו על הרב זצוק"ל, ממרנן ורבנן גדולי הדור, מרביצי התורה וראשי הקהילות, משולבים בעובדות והנהגות מופלאות שסיפרו המספידים ממה שראו בעיניהם.

לכל בשרו מרפא

אוסף שאלות ותשובות הדרכות והנהגות, מאוצרו של הרב זצוק"ל בענייני רפואה, שנכתבו בעדות מכלי ראשון על ידי תלמידו ורופאו האישי הרב ד"ר משולם הרט שליט"א.

משפטי שיח

ספר 'משפטי שיח' מתשובות הרב זצוק"ל ל לפי סדר השו"ע. קרוב ל-300 עמודים המיוסדים לפי סדר היום, עם ביאורים ומקורות, בתוספת פרק מיוחד לענייני ריבית, לענייני נדה, ובסופו פרק מיוחד לעניינים שונים כולל סגולות תפילות בקשות ועוד.

שי"ח מן השמים

ספר זכרון להרב זצוק"ל בהלכה ואגדה, מתובל במעשי חיזוק המסופרים מנקודת מבטו של תלמיד שזכה לשהות ולהסתופף בבית רבו כחמשה עשר שנים. בין אוצר שלל מקצועות התורה הנידונים בספר והשאלות והתשובות שבו, ישנם חידושים, ביאורים ועיונים בתנ"ך, גמרא ומדרשים, בירורי הלכה בד' חלקי שו"ע, מעשים והנהגות, עצות, הערות והארות, חינוך, חיזוק ואמונה, מוסר והשקפה, אגדה ותפילה.

אב בהתמדה

מכיל הספדים רבים שנישאו על הרב זצוק"ל במשך חודשי האבל, ובהם מתולדותיו, הנהגותיו בדרכי העבודה, ופניי חיזוק מופלאים. בהוצאת 'גם אני אודך'.

רגעים מהקודש

ספר ייחודי 'רגעים מהקודש', לשמר לנצח את אוירת ההוד והרוממות, במחיצתו של הרב זצוק"ל, ובו מראות הוד מרהיבים, תמונות וסיפורים קצרים מרגעים גדולים הממחישים ומנחילים גדלות מהי, כ-300 עמודי כרומו מהודרים, במחיר השווה לכל נפש.

מֶרֶן שֶׁר הַתּוֹרָה

תולדות מקיפות של הרב זצוק"ל, מימי ילדותו בבני ברק של מעלה, לימודיו בת"ת רבי עקיבא, תפארת ציון וב"י, משולב עם פרקי תולדות אביו מֶרֶן בעל ה'קהילות יעקב' זצוק"ל. יצירה מקיפה בה הושקעה עבודה מעמיקה, ועשרות שיחות עם מקורבי הרב זצוק"ל מכל התקופות, בשילוב תצלומים מיוחדים.

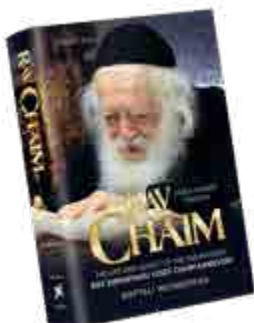
ברכת השיר

קונטרס ברכת השיר, בעניני ברכות והמסתעף, אשר נלוו אליו תשובות הרב זצוק"ל בעניינים שונים, יוצא לאור עולם אדר תשפ"ג.

ראה ישר

יצירה ייחודית שיצאה לאור לקראת יומא דהילולא, על ידי תלמידו של הרב זצוק"ל הרה"ג רבי שמעון ויסברג שליט"א, ובה ארבעה שערים נפתחים, 'בעלי אסופות' - אסופת דברי תורה במשנת הרב זצ"ל - נוצר תאנה' - תשובות מכת"י של הרב זצ"ל, 'אבשרה צדק' - הליכות והנהגות והתעוררות במשנתו, 'וראית את אחורי' - דברי מספד וזכרון בכי ונהי אחר סלוקו של צדיק.

בסוד שיח

אוצר זכרונות ושיחות נדירות עם הרב זצוק"ל שנרשמו במשך עשרות בשנים על ידי נאמן ביתו הגאון רבי שמואל דוד פריעדמאן שליט"א בעל ה'שדה צופים'. אוצר נדיר רב הכמות והאיכות ממשנתו של הרב זצוק"ל, הכולל תגליות היסטוריות ומרתקות משנות חייו של הרב זצוק"ל.

שגל בתורה

חלקו השני של הספר 'שגל בתורה', ובו כ"ה פרקים בו מתוארים מעט מגדלותו בתורה של הרב זצוק"ל, משקידתו העצומה בתורה, משקיעותו הנוראה בה, ממידותיו הנאצלות ומזריזותו העצומה בעבודת ה', ומהסייעתא דשמיא העצומה שזכה לה, עד שכל העם ענו אחריו: מקודש מקודש. בספר למעלה מארבע מאות עמודים, שנכתבו על ידי מקורבו ותלמידו הרה"ג ר' צבי ירוב שליט"א, והוא מעוטר במכתבי הברכה ממון הגר"י זילברשטיין שליט"א, ומבנו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א.

דברי שיח

קצות דרכי הליכותיו והדרכותיו של הרב זצוק"ל, יצירת פאר מרתקת משיגו ושיחו של הרב זצוק"ל, ערוכה ומחולקת לפי עניינים ונושאים בתוספת המדור המפורסם 'עלי שיח'. מבית היוצר של העלון הנודע מזה עשר שנים 'דברי שיח'.

חיים של תורה

ספר ייחודי המכיל מאות תשובות נדירות אשר נכתבו בכתב קדשו של הרב זצוק"ל, בנושאי חינוך, הנהגה, אקטואליה והשקפה, בשילוב מאות עובדות על דרך גדילתו וארחות חייו.

רבי חיים

ספר ייחודי בשפה האנגלית, הופיע לקראת יומא דהילולא, וכולל ביוגרפיה מקיפה ותולדות, עם עובדות מרתקות על חיי התורה הרב זצוק"ל. הספר נכתב על ידי מקורבו הרב נפתלי וינברגר שליט"א, ויצא לאור בהוצאת ארטסקול.

סדרי העליה לציון

עם כלות שנת האבל להסתלקותו של הרב זצוק"ל, תתקיים עלייה לציונו ומעמדי תפילה לישועתן של ישראל בבית החיים 'זכרון מאיר', החל מליל ובוים רביעי ט"ו אדר, ועד ליל ובוים חמישי ט"ז אדר.

לרגל ימי הפורים מעמד התפילה המרכזי יתקיים ביום חמישי ט"ז באדר בשעה 13:30, בראשות גדולי התורה ובני המשפחה שליט"א.

סדרי העלייה לציון, החל מיום שלישי לפנות ערב, יוסדרו בבית העלמין דרכי גישה נוחים. אוהל הכבוד למגיעים מכיוון קרית וינוץ: לנשים מצד ימין, לגברים מצד שמאל. כניסת גברים לבית העלמין מצד שמאל, כניסת נשים מצד ימין.

הציבור מתבקש לשמור על גדר הצניעות, להישמע להוראות הסדרנים ולהקפיד על דרכי הגישה הנפרדות, משרד התחבורה מתגבר את קווי התחבורה לבני ברק ביום חמישי. אין כניסת רכבים פרטיים לשטחי בית העלמין, והדלקת הנרות תתאפשר רק במקומות המסומנים.

ניתן לשלוח שמות לתפילה בציון מרן זצוק"ל (ללא תשלום), למכון 'שיח אמונה' בפקס 03-5479183, או בדוא"ל seshemot@gmail.com.

שיח התורה

19,333 לומדים כן ירבו השתתפו במהלך שנת האבל, ולמדו במפעל התורה 'שיח התורה' שהוקם בתוך ימי השבעה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, לטובת ועילוי נשמתו, כפי רצונו, במסלולים ייחודיים לכל הגילאים והרמות.

ב'שיח התורה' קיימים דבר יום ביומו מסלולי הלימוד והחזיון, 'בדרכו', לימוד כל התורה בשנה אחת כפי שנהג הרב זצוק"ל, 'לאור' ללימוד כל יום את כל הש"ס כולו, 'מתורתו', להגות בספריו ובתורתו של מרן זצוק"ל, 'לנשמתו', לימוד בכל יום ויום של פרקי משניות ואמירת תהילים, 'ירושלמי' סדרי לימוד קבועים בשני מסלולים,

'כהנהגות', במיוחד לנשים, לקבל ולהקפיד להתפלל שלוש תפילות ביום, 'משנתית' - ש"ס בשנה' לסיים את ששה סדרים בשנה אחת. זאת מלבד התכנית החדשה הנפתחת ביומא להילול הקרוב ללימוד הלכות שבת בשנה אחת. ב'שיח התורה' מסיימים את שנת האבל בהתפעלות ובסיפוק רוחני מהמוני בית ישראל שהצטרפו ומצטרפים כל העת, להשב נחת רוח דקדושה, והכרת השוב להרב זצוק"ל, בתוספת הלימודים, בדרכו ולאורו, בעיון ובהבנה, בשקידה ובחזרה, ובעמידה יומית בכור המבחן להגברת המחייב.

במהלך השנה החולפת, חולקו בס"ד כ-5000 פרסי עידוד 'מתן שכרה בצידה', בהם זכויות כספיות נכבדות, ותשורות מספרי הרב זצוק"ל, אשר ניתנו למתמדי 'שיח התורה'. בנוסף, בערבי המועדות נשלחו לביתם של נבחרי הלומדים ארגונים המלאים בכל הנצרך לתקופת החגים, מוצרי מזון ומוצרי נקיון, בשר עופות דגים וביצים, ואף שי לילדים, במסגרת החלוקה הגדולה המתקיימת בקביעות על ידי מכון 'שיח אמונה'.

שיח ההלכה

החל מיום היארצייט פורים דמוקפין ט"ו אדר תשפ"ג נפתחת בס"ד ב'שיח התורה' תכנית ייחודית ללמוד, להבין ולדעת הלכות שבת בשנה אחת. התכנית הייחודית ללימוד הלכות שבת ע"י 'שיח התורה' מתייחסת בהדרכתם ובהכוונתם של מרן גדולי ההוראה שליט"א, לע"נ הרב זצוק"ל על פי רצונו בחיי חיותו, על מנת לסיים את הלכות שבת עד היארצייט הבעל"ט.

שעל פי החלטת גדולי ההוראה שליט"א הלימוד יתקיים בספר 'המשנה ברורה' בהספק של עמוד ליום. ויפורסם סדר לימוד מסודר להשלמת לימוד הלכות שבת במשך השנה הקרובה, אחר השמעת כמה מהסימנים הנוגעים פחות להלכה למעשה, ובכך יזכו לברכת השבת על ידי לימוד ושינון הלכות שבת החמורות והמצוינות.

הלימוד יתקיים בארבעה מסלולים, כשלי בחירת הלומדים ניתן להשתתף בכל המסלולים או בחלקם. המסלול הראשי ללימוד 'המשנה ברורה', מסלול תוספת ללימוד ביאור ההלכה ושער הציון, מסלול תוספת ללימוד 'שונה הלכות', ומסלול תוספת ללימוד 'ביאורים ומוספים' מהדורות דרשו.

לטובת תמריץ ללומדים והמשתתפים, יכנסו כל הלומדים שיעמדו במבחנים שיערכו מידי יום, במאות הגרלות 'שיח התורה' המתקיימות מידי חודש, ויוכלו לזכות מידי יום ביומו בהגרלה על סך 1000 ש"ח מלבד הגרלות על ספרי הרב זצוק"ל.

מלבד מאות ההגרלות, כל הלומדים שיתמידו ב-60 הימים הראשונים לפחות 45 ימי לימוד, יקבלו במתנה ללא הגרלה, מארז זמירות מהדור 'שיח תפילה', עם ביאורים והנהגות והלכות מהרב זצוק"ל בהוצאה ראשונית של מכון

'שיח אמונה' במיוחד לכבוד לומדי הלכות שבת ב'שיח התורה'.

במסגרת סדרי הלימוד בהלכות שבת הנפתחים ב'שיח התורה' החל מיום היארצייט פורים דמוקפין ט"ו אדר תשפ"ג על מנת לסיים את הלכות שבת עד היארצייט הבעל"ט, יתקיימו מבחנים יומיים בשלמטר של 'שיח התורה' שמספרו 03-3085000, וכן בעמדות 'נדרים פלוס' בחיפוש המוסד 'שיח התורה'.

מסיימים לזכרו

לקראת יום פקודת השנה הראשון להסתלקותו של הרב זצוק"ל, יוצאים במכון 'שיח אמונה' בקריאה של מצווה, לרבנן ותלמידהון, 6413 לומדי המסכתות שקבלו על עצמם ללמוד לעילוי נשמתו בשנה הראשונה, להזדוץ ולסיים עד יום השנה בפורים דמוקפין הבעל"ט.

כזכור, בפעילות מכון 'שיח אמונה' הוכרו מאז הסתלקותו של הרב זצוק"ל, על פרויקט 'מסיימים לזכרו' בו התבקש הציבור להירתם ללימוד מאות שנים לעילוי נשמת הרב זצוק"ל, ובס"ד מאז פרסום היוזמה התקבלו בכל רגע נתון פניות מכל רחבי העולם היהודי בבקשה לקבל עוד ועוד מסכתות לעילוי נשמתו הטהורה של מרן שר התורה, ולזכות להנחות עם אלו שיזכו לסיים ליום השנה את מאות השנים.

קבלת לימוד השנים הייתה בוודאי נחת רוח ועילוי נשמה גדולים להרב זצוק"ל, אשר הקפיד לסיים בכל שנה את הש"ס בבלי יחד עם ש"ס ירושלמי הרמב"ם השור הש"ע הספרא הספרי, ובדאי שהיה בזה נחת רוח גדולה ביותר להמשיך ולשלוח לו עוד ועוד מסכתות מן הש"ס אותו כל כך אהב.

במוקד 'מסיימים לזכרו' שהופעל ע"י מכון 'שיח אמונה' נרשמו במהלך השנה ללימוד מסכתות הש"ס לע"נ מרן זצוק"ל, 6,413 מסכתות, שהינם 424,368 דפי גמרא, זאת מלבד המוני הלומדים במסגרת מפעל 'שיח התורה', ובמרכזם לומדי מסלול 'בדרכו', בני העלייה הלומדים בדרכו של מרן זצוק"ל 8 דפי גמרא דבר יום ביומו, ואף עומדים על כך בכור המבחן ע"י מערכת 'שיח התורה'. במכון 'שיח אמונה' מעדכנים את פרטי הקשר לבירורים ולהרשמה, כאשר בנוגע למסכתות שנלקחו ללימוד לע"נ מרן זצוק"ל, ניתן לפנות למוקד 'מסיימים לזכרו' -073-8888-347, ולהצטרפות ללומדי 'שיח התורה' ניתן לפנות לשלמטר 03-308-5000 או בעמדות 'נדרים פלוס'.

מדובבי שיח

בימים אלו התפרסם בהיכלי הישיבות המשתתפות בתוכנית 'מדובבי שיח' שע"י מכון 'שיח אמונה', מכתב ברכה נרגש שמעורר הדים רבים ממרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שכתב במיוחד עבור בני הישיבות משתתפי התוכנית אשר זוכים לעלות את נשמתו הטהורה של גיסו הרב זצוק"ל שבתוך ברכתו אף התבטא מרן הגר"י שליט"א שיזכו הלומדים לגדול לגדולי ישראל אמיתיים.

שיח ישראל

תנופת התפתחות רוחנית בכולל הוותיקין "שיח ישראל" שהוקם על ידי תלמידו הקרוב של הרב זצוק"ל, יחזקאל הגאון רבי ישראל תנחום דודק שליט"א אשר זכה לקרבה יתירה אצל הרב, הכולל שממוקם בבית המדרש המרכזי "ישועת דוד" באחוזת ברכפלד שבמודיעין עילית, מונה למעלה מארבעים אברכים ובעלי בתים שמגיעים מידי בוקר לשעתיים של לימוד ותפילת שחרית בשעת הוותיקין כפי שנהג הרב.

סדרי הכולל הינם מהשעה 05:30 ועד השעה 07:30 בבוקר. ברבע השעה הראשונה לומדים חכמי ורבני הכולל בספר "שונה הלכות" של הרב זצוק"ל, ובשאר הזמן הלימוד הוא במתכונת "ליבו חפץ". לכולל "שיח ישראל" קיים ביקוש עצום ויתכן והוא ירחיב את שורותיו לצד פתיחת סניפים נוספים בערים המרכזיות. מי שמנצח על הנהלת הכולל הוא הרב יעקב לוי שמואל דודק שליט"א.

הקימו ישיבה על קברו

לשובת נשמת הרב זצוק"ל נפתחו בביתו כוללי לימוד לאברכים, המתקיימים החל בשעות הבוקר שלפני מקודם הנץ החמה, ובסדר שני, בהם ממשיכים רבני הכולל בלימוד בחדרו של הרב זצוק"ל, בו שקד על התורה במשך שנים ארוכות.

בסדרי הלימוד בכוללים נלמדים גם סדרי חובותיו של הרב זצוק"ל, בחלוקת הש"ס בבלי, לימוד הרמב"ם, והשולחן ערוך, ועוד מחלקי התורה אותם למד הרב זצוק"ל דבר יום ביומו.

גליונות הירושלמי

בשורה חשובה לשמחת לב מבקשי החכמה: הספרייה הלאומית סרקה והגנישה לעיון הציבור את גליונות תלמוד הירושלמי שכתב בדרך לימודו הרב זצוק"ל. הסריקה נעשתה בהשקעה גדולה ועבודה מאומצת של הספרייה הלאומית בירושלים, כשגליונות כרכי הירושלמי בהם למד במשך כל חייו הרב זצוק"ל, אותם כתב במהלך הלימוד, אשר סרם ראו אור, נגישים כעת לעיון הציבור על ידי הספרייה הלאומית.

שיעור הירושלמי

על פי הדרכת הרב זצוק"ל פעמים רבות: 'כל מסכת שלומדים בבבלי, צריך ללמוד גם בירושלמי, ולא לחכות עד שייסיים את הש"ס, ולבקשת הלומדים שליט"א, השיעור היומי הקבוע ללימוד הירושלמי לשובת נשמת הרב זצוק"ל, ימשך אי"ה גם לאחר תום השנה הראשונה. בשיעור היומי הנמסר מידי יום לשובת נשמת הרב זצוק"ל ע"י בנו הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א, עוסקים כעת בלימוד מסכת שבת מהירושלמי, וניתן להצטרף לשיעור בכל יום בשעה 13:30 לאחר תפילת מנחה בבית המדרש 'לדרמן' או לשמעו במערכת 'קול הלשון' ובמספר ישרי 321-073-2004. כמו כן ניתן להשתתף במבחנים היומיים במפעל 'שיח התורה' לפי ההספק בשיעור.

רשת הכוללים 'דרך אמונה'

מיד לאחר פטירת הרב, נפתחה רשת הכוללים 'דרך אמונה' בנשיאותו בנו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי יצחק שאול שליט"א. כשהסניף הראשון נפתח בשכונת פרדס כץ ביהכ"ס 'אילת השחר' שבראשות הגאון רבי יואל מקלב שליט"א, ובתוך תקופה קצרה בס"ד מרובה התרבו ספסלי בית המדרש ונפתחו סניפים נוספים בבני ברק ובשכונות גני איילון שבלוד. בתוך סדר הלימוד המיוחד שנקבע ע"י הגר"י שליט"א, נקבע זמן ללימוד הלכות יומי מתוך ספרו של הרב זצוק"ל 'שונה הלכות', ומשך, נדפסה מהדורה מיוחדת של 'שונה הלכות' עם חלוקת הספר לימים ושבועות, עבור רשת הכוללים.

כזכור, התכנית מתקיימת בברכתו של רשכבה"ג מרן ראש הישיבה הגר"ג שליט"א שכתב במכתבו: 'ובודאי יש בזה נחת רוח לנשמת מרן זצוק"ל בגניזי מרומים, וימליץ טוב על כל המתחזקים'.

בתכנית המתקיימת על ידי מכון 'שיח אמונה' בישיבת 'שכר שכיר' מתקיים סדר לימוד יומי קבוע בספר 'ארחות יושר', ומעמדי פתיחה התקיימו בבית הרב זצוק"ל של רבים מהישיבות, בהם 'ארחות תורה', 'בית מדרש עליון', 'תורה בתפארתה', 'שכר שכיר', 'משכנות התורה' ועוד.

לאור החיזוק בהיכלי התורה והישיבות להצטרף לתוכנית "מדובבי שיח" שע"י מכון "שיח אמונה", מציינים מרביצי התורה את התועלת והחיזוק הגדול שגורמת התוכנית בהיכלי הישיבות ובפרט בסדרי המוסר, כאשר מאות בני עליה הוגים בקביעות בספר 'ארחות יושר' שחיברו מרן זצוק"ל בתמצית לבו במיוחד לצורכי הדור, וכידוע נתקבל בקרב תפוצות ישראל מאז צאתו לאור.

דעת נוטה - ויקרא

הערכות רבה במכון 'שיח אמונה' לקראת הוצאתו לאור של ספר 'דעת נוטה' על חומש ויקרא, המלאכה הכבירה בהוצאת הספר לאור עולם, מגיעה לאחר עמל ויגיעה של שנים ארוכות על ידי רבני 'דעת נוטה' שע"י מכון 'שיח אמונה' הפועל להדרת ספרי הרב זצוק"ל, וכעת מתקדמים לקראת סיום המלאכה הגדולה להגיע לספר מבואר עם אלפי עמודים מתשובות הרב זצוק"ל על חומש ויקרא. ניתן להשיג את ספרי 'דעת נוטה' שכבר הופיעו בבית הרב זצוק"ל, בחנויות הספרים המובחרות, או בפניה למכון שיח אמונה 03-3077700.

מפתח לגליונות 'שיח אמונה'

לבקשת רבים המבקשים להחכים מתורת הרב ומשיחות הזכרון של תלמידי הרב זצוק"ל שפורסמו בגליונות 'שיח אמונה', להלן מפתח לרשימת עיקרי השיחות שפורסמו בגליונות בשנת האבל

ניתן לקבל את הגליונות בפניה למכון 'שיח אמונה' בדוא"ל se3077700@gmail.com

ענייני תשעה באב וחורבן הבית.....גליון 12	זצוק"ל, הגאון רבי בצלאל כהן שליט"א.....גליון 17	דברי הספד וארחות חיים, מפי כתבו של בנו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א.....גליון 9
ענייני תנוכה.....גליונות 3, 16	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי משה ברזם שליט"א.....גליון 18	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי ישעיהו אפשטיין שליט"א.....גליון 11
ענייני פורים וחודש אדר.....גליון 7	סקירה נרחבת אודות סדר לימודו המיוחד של הרב זצוק"ל- 'החובות'.....גליון 8	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי אליהו מן שליט"א.....גליון 12
ענייני שנה מעוברת.....גליון 6	שביבי עובדות וארחות חיים ממסכת חיייו של הרב זצוק"ל- 'ארחות חיים'.....גליון 9	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי ישראל מאיר דרוק שליט"א.....גליון 13
ענייני שביעית.....גליונות שנת השמיטה תשפ"ב	שיח הירושלמי ליקוטי בתר ליקוטי מדברי הרב זצוק"ל בענייני לימוד הירושלמי.....גליון 17	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי עמוס טבצ'ניק שליט"א.....גליון 15
ענייני כיבוד אב ואם.....גליונות 4, 5, 6	סקירה על הקשר של הרב זצוק"ל עם דודו ורבו מרנא החזון איש זצ"ל.....גליון 15	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב זצוק"ל, הגאון רבי משה שמעון גרליץ שליט"א.....גליון 16
ענייני תפילה.....גליונות 10, 11, 12	ענייני פסח.....גליון 8	מעשי רב שנכתבו לעלון 'שיח אמונה' ע"י מקורבו של הרב

מראות הוד משולחנו של הרב זצוק"ל בימים אלו

מבחן ומליון סיומים על מסכת שביעית

הגר"מ אזורי שליט"א. כן נשאו דברים חתנו של הרב זצוק"ל, הגר"ש שטיינמן שליט"א, ובנו של הרב זצוק"ל הגר"ש קניבסקי שליט"א. את המעמד הנחה, יו"ר הארגון הרה"ג רבי קלמן אתרוג שליט"א.

בעוד פרק זמן קצר, יזכו למעלה מרבבת הלומדים להתחיל בלימוד סדר טהרות, כפי שהיה הרב זצוק"ל מעורר רבות על כך, שכאשר יגמרו זרעים, ילמדו אח"כ טהרות, ואכן חזונו התגשם לקראת יום הפטירה הראשון.

בתום לימוד משניות השביעית כרצונו ותקנתו של הרב זצוק"ל, על ידי למעלה מרבבת הלומדים ברחבי הארץ, נבחרו מצטייני התכנית להגיע למעמד לבית הרב זצוק"ל שם התברכו ע"י בנו הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א, שאף חילק תשורה לכל המצטיינים.

לאחריו מכן הגיעו התלמידים למעמד הסיום המרכזי שהתקיים באולם סמוך למעונו של הרב זצוק"ל. במעמד נשא דברי חיזוק מיוחדים מרן

מעמד קידוש השם התקיים לקראת יום השנה להסתלקותו של הרב זצוק"ל, ע"י ארגון 'זכרון רבנו חיים' ללימוד ושינון המשניות לילדי תשב"ר. הארגון שהוקם מתחילה לעילוי נשמתה של בתו של הרב זצוק"ל הרבנית חנה שטיינמן ע"ה, אשת חבר ליבדלחט"א מרן הגר"ש שטיינמן שליט"א, ומאז הסתלקותו של הרב זצוק"ל, ממשיך במפעליו תחת השם 'זכרון רבנו חיים'.

נערים מיישיבת 'בית דוד' הגיעו לבית הרב זצוק"ל שם התברכו ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

תלמידי ת"ת 'החדש' מיסודות נכנסו לבחינה בבית הרב זצוק"ל ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

תלמידי ת"ת 'פרי תואר' מאלעד נכנסו לבחינה בבית הרב זצוק"ל ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

מעמד נרגש התקיים בבית הרב זצוק"ל 'מסיבת סידור' לתלמידי ת"ת נר שמואל בחדרה, במעמד בנו של הרב זצוק"ל, בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א. במעמד השתתף מנהל הת"ת איש החסד הרב שמואל ברונר שליט"א, ממקורביו ונאמניו של הרב זצוק"ל

קבוצה מתלמידי ישיבה גדולה בולטימור הגיעו לבית הרב זצוק"ל שם התברכו ע"י בנו הגר"ש קניבסקי שליט"א

מעמד פתיחת תכנית 'מדובבי שיח' ביישיבת 'משכנות התורה' התקיים לאחרונה בביתו של הרב זצוק"ל, במעמד ראש הישיבה הגאון רבי אפרים כהן שליט"א, יחד עם ראשי הישיבה הגרמ"ד ליפקוביץ שליט"א ורבני הישיבה. במעמד ברך בנו של הרב זצוק"ל, הגר"ש קניבסקי שליט"א: "שנזכה לעשות לעילוי נשמתו, שהוא ימליך טוב בעד כולנו"

עצרת זכרון לעילוי נשמת הרב זצוק"ל התקיימה בתלמוד תורה 'אהל תורה' שבשכונת רמת אלחנן בבני ברק, במהלכה נשא דברים בנו של הרב זצוק"ל, הגר"ש קניבסקי שליט"א

מכון 'שיח אמונה'

להארת ספרי מן רשכבה"ג הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

טל: 03-30-77700

פקס 072-2606425

שלמסר לשמיעת שעורי הירושלמי

מהגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א

ולהשתתפות בסדרי 'שיח התורה'

03-308-5000

להרשמה לקבלת העלון

se3077700@gmail.com

עלון הזכרון לרגל כלות שנת האבל להסתלקותו של הרב זצוק"ל

יוצא לאור עולם לזיכוי הרבים

ע"י ידידיו הגדול הקשור בלו"נ למרן זיע"א הרב מימון אמר הי"ו

לעילוי נשמת

מושה בן שמחה ע"ה

יעקב בן מסעודה ע"ה

מסודי בת חסיבה

לבריאות ואריכות ימים

מוני בת שרה שתח"י

ששונה בת מסודי שתח"י

בתפילה שזכות הרב זצוק"ל תעמוד לימין התורמים לבריאות והצלחה בכל העניינים

